

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

Vydává Musejní spolek v Brně.

REDAKCE:

Dr. Frant. Dvorský a Dr. Frant. Kameniček, hlavní redaktori. — Odborní redaktori: Fr. J. Rypáček, Dr. Fr. Šujan.

II.

MÍSTOPIS MORAVY.

Díl III. místopisu.

JIČÍNSKÝ KRAJ.

Rediguje Dr. Fr. Dvorský.

HRANICKÝ OKRES.

Čís. 20.

V BRNĚ 1909.

Nákladem Musejního spolku v Brně. — Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

VLASTIVĚDA MORAVSKÁ.

II. Místopis.

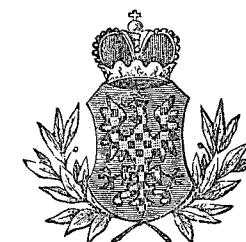
HRANICKÝ OKRES.

Napsal

V. Bartovský.

Za vydání odpovídá Dr. František Dvorský.

Cena K 5·20.

V BRNĚ 1909.

Nákladem Musejního spolku v Brně. — Tiskem Moravské akciové knihtiskárny.

1277

Předmluva.

Heslo:

„Poznej svou vlast a budeš ji milovati.“

Po několikaleté práci — jak volné chvíle a zdraví dovolovaly, — předkládám veřejnosti knihu, která svůj materiál vzala jednak z přírody, do niž věda více a více slabou svou rukou snaží se vniknouti, rozpoznati zákony a podati je lidstvu, jemuž byly doposud neznámy, jednak z duše našeho lidu, jeho tužeb a snah, práce, minulosti, mravů, zvyků a obyčejů, — jeho kultury.

Větší pozornost věnoval jsem v tomto díle národnímu pisu, k záchráně pokladu lidové tradice, což nám tak pod rukama mizí a upadá v moře zapomenutí. Slyšme ozývat se písni lidové při slavnostech rodinných, národních, při práci i jiných příležitostech čím dále tím řídceji a přece zvěčnělý Bartoš vyjádřil se, že nám poklad lidové písni nahradí Rukopisy. — I ta malá drobotina nehraje si už na návsi tak bujaře jako dříve.

Selský lid nás dochoval nám záblesk staroslovanské vzdělanosti národa v ornamentice kroje, nářadi, ozdob, přibytků; mudrosloví, stavitelství, keramice, rádech, společenských zvyčejů, obyčejích, mravech a hrách. k tomu pojí se důstojně po bok poklad lidové tradice.

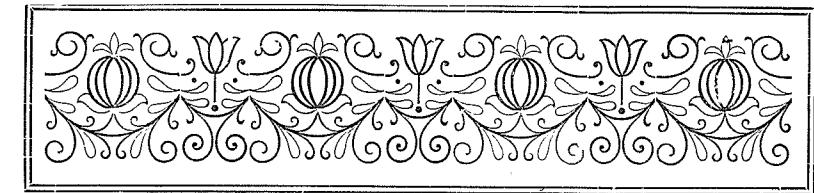
Také národní hospodářská stránka okresu zaujala delší statí. Jí zapotřebí je věnovati nejbedlivější péče v našich stisněných poměrech, nezbytno je tudiž studovati a poznati ji zevrubně.

Vím dobře, a budiž mi shovívavě odpuštěno, že mnohé ještě buď schází, anebo je nedokonalé. Nedostatek starých archivů i památek místních a veliké obtíže, s jakými často neúplné zprávy po mnohých prosbách byly získány, někde předsudky a neporozumění kolem mne i u lidu byly překážky, které budtež částečně omluvou nedostatku popisu.

Jest přirozeno, že značný ten materiál mohl být sebrán a jeho vydání uskutečněno jen za podpory mnohých pilných rukou, zejména venkovských pánů kollegů, kteří jmenovitě vyplnit dotazníky za obtíž sobě nepovažovali, začež budíž jim tuto projev plný díků, jakož i všem ostatním, kdož jakýmkoliv způsobem podali mi ruky pomocné.

V Hranicích, v únoru 1909.

U. Bartoušký.

I. Všeobecný přehled.

1. Přehled zeměpisný a přírodovědecký.

Krajinný ráz.
ozkošným krajem je to půvabné Hranicko!

Jedním z nejmalebnějších koutků Moravy. S vrchu do vrchu jde cesta a pokaždé nový rozhled se otevírá na lesnaté stráně, skláňející se s obou stran k řece Bečvě, na hřbety Karpatské i Sudetské vysočiny, prostoupené polí, a na údolí, kotlinky i rovinky, v nichž jsou roztroušena stavení vesnická.

Má krásu hlubokých údolí [se zelenými lučinami na dole, stříbrnými páskami v nich a zalesněnými stráněmi na úbočích.

Před tebou prostírá se velebný okruh hor se zelenými rozsochami, hnědou ornicí a tmavými hvozdými a uprostřed táhne se rovinatý pruh úrodného Pobečvi. Žírná údolí, mlhavé obrysy vzdálených horských velikánů i blízké šumivé chlumy, bělavá města ve smaragdové zeleni i klidné dědinky, safirová, čistá modř

nebes, zlatý vzduch — všecko se složilo v báječný soulad barev svými nejčistšími a nejvzácnějšími tony.

Matka Příroda hýřila zde svými dary — krásami krajinnými.

Poloha, hranice a velikost.

Předsíň svérázného Valašska, rozkošný kraj Hranický, je spojovacím mostem mezi požehnanou Hanou, hornatým Valašskem a úrodným Kravařskem.

Hranicko, rozložené v severovýchodní části Moravy na posledních výběžcích moravsko-slezského Jesenika, konečných odnožích mohutných a táhlých Sudet, sklánějících se náhle od vesnice Uhřinova a Hrabůvky v úzkou rovinu středoběčevskou s jedné, a na prvních zvěstovatelích vysociny Karpatské se strany druhé, je východní částí okresního hejtmanství Hranického, k němuž náleží ještě soudní okres Lipnický na západě.

Zeměpisnou polohou svou rozkládá se mezi $35^{\circ} 15' 29''$ a $35^{\circ} 40' 17''$ východní délky dle Ferra; $49^{\circ} 27' 46''$ a $49^{\circ} 43' 53''$ severní šířky.

Nejvýchodnější místo okresu jest „Porubský dvůr“ nedaleko vesnice Poruby u Hustopeč (10 minut za vsí), nejzápadnější vesnice Heřmánky za Podštátem, nejjižnější Babice, jihozápadně od Kelče, nejsevernější městys Spálov, jehož katastrální hranice severní jsou zároveň částí zemských hranic moravsko-slezských.

Nejdélší rozlohu jeví území soudního okresu Hranického od severu k jihu. Přímka vedená ve směru tom od Spálova k Babicím měří 32 km.

Nejužší část okresu je na severu, cíp Spálovska. Přímka vedená přes Luboměř od západu k východu měří $3\frac{3}{4}$ km.

Soudní okres Hranický sousedí na severovýchodě s vévodstvím Slezským. Zemské hranice počínají severozápadně od Spálova a končí se 3 km směrem severním od vesnice Polomě; odtud hraničí se sousedním hejtmanstvím Novojičínským až po valchu u Hustopeč; na východě přiléhá k politickému okresu Valašsko-Meziříčskému až po Babice, odtud až po Biškovice k politickému okresu Holešovskému, na západě k soudnímu okresu Lipnickému a na severozápadě k politickému okresu Šternberskému.

Rozloha soudního okresu Hranického jeví se následovně: 377 km^2 16 ha 98 a 32 m^2 , což čini $\frac{1}{59}$ veškerého povrchu markrabství Moravského.¹⁾

Geologické poměry.

Zemní útvary odpovídají docela rázu povrchu: Sudetská hornatina severu patří kulmu a jest složena ponejvíce z břidlic hlinitých, které v sousedním okrese Libavském u Střelné od dávných dob jako břidlici pokryvačskou lámou. Zkameněliny v těchto vrstvách vzácnými bývají nálezy; jsou buď mořské (hlavonožci), aneb pobřežní (kapradiny). Vápenec chybí zde na dobro, také rudy mimo stříbrnosný leštěnec skoro úplně scházejí. Kutání na uhlí v kulmu jest bezúčelné; patří sice k pásmu kamenného uhlí, ale ke spodnímu — neproduktivnímu.

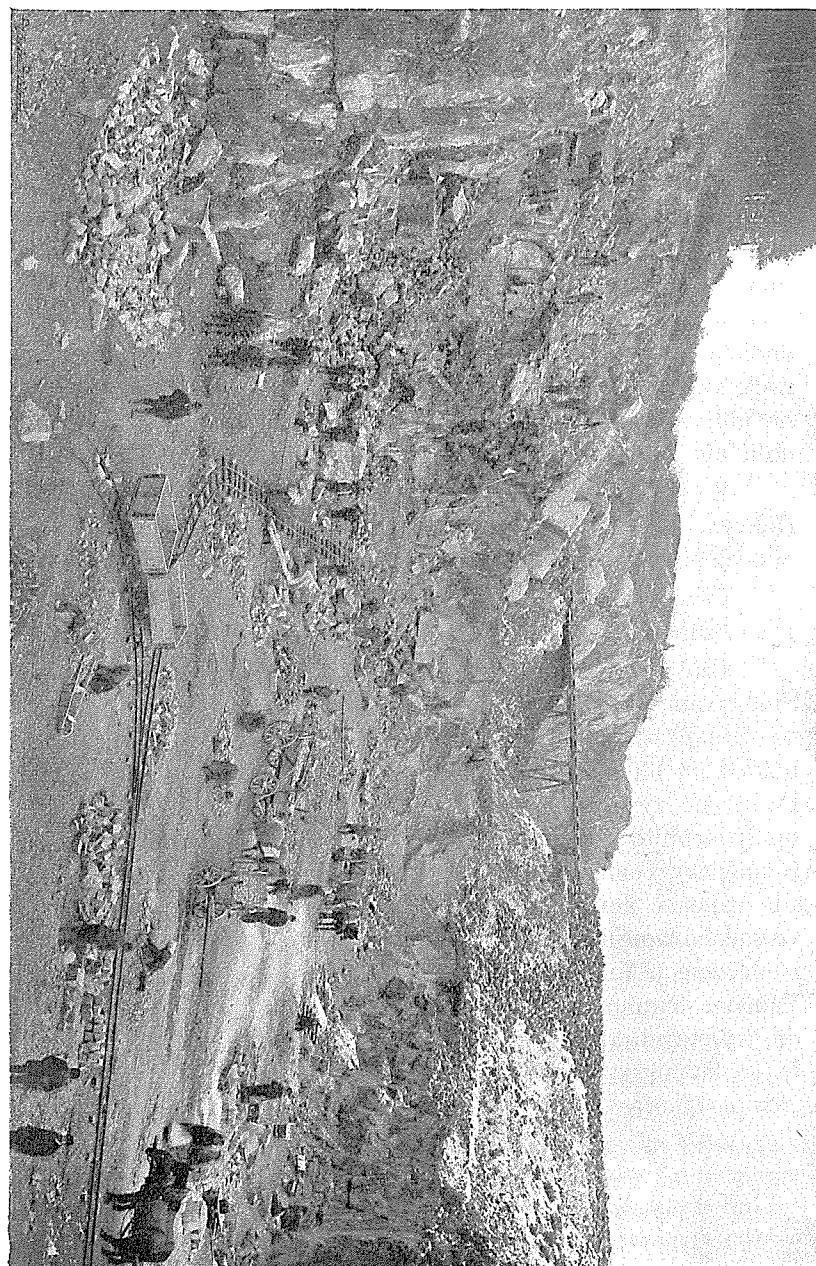
Ze severu šíří se vrstvy kulmové na levý břeh Bečvy až za Helštýn, skládajíce se tam z drob, slepenců a břidlic; v okolí Soběchleb nalezeny v nich četné zkameněliny.

Pevnou drobu (na př. u Hrabůvky) lámou na kámen stavební, dlažební a na silniční štěrk. (Obr. 1. a 2.)

Jižní část patřící horstvu Karpatskému skládá se z eocénu. Shledáváme se tu se spodním oddělením tohoto útvaru, ve kterém se střídají hlinité břidlice s vrstvami vápenitých pískovců, bohatých na hieroglyfy a někdy též na zuhelnatělé zbytky rostlin. Podřízeně vystupují tak zvané vrstvy menilitové obsahující mimo opály menilitové také hlinité hnědele a sférosiderity (hlinité ocelky). Geologicky velmi zajímavým jest nejbližší okolí Hranic. Vystupuje zde vápenec devonský, který u Černotina řeka Bečva prorází; ve velkém láme se zde a páli. (Obr. 3.) Menší ostrůvky téhož vápence nacházíme u Kunčic na severovýchod a u Zbrašova na jihozápad. Vápenec tento bývá barvy šedé a jest proložen vložkami slinitými; dle nečetných zkamenělin řadí ho geologové ke střednímu devonu. U Teplic pokryt jest kulmem, který s vrchu prolomen tvoří známou „Propast“ přes 70 m hlubokou. (Obr. 4.)

Zde na mnohých místech poblíž řeky Bečvy vystupuje

¹⁾ V poslední době odloučila se obec Podhoří od soudního okresu Hranického a přidělena byla k soudnímu okresu Lipnickému. Dřívější rozloha 383 km^2 25 ha 44 a.

Obr. 1. Lomy na modrou drobu u Hraběvky.

ze země kyselina uhličitá, kterou v hojně míře i lázeňské prameny Teplické obsahují. (Obr. 5.)

Obr. 2. Lomy na modrou drobu u Hraběvky.

Široké údolí Bečvino na západ od Hranic pokrývá úrodný aluvialní nános, jehožto podkladem jsou dosti mocné štěrky Karpatské.

Horstvo.

Povrch Hranicka je valnou většinou hornatý. Půda pne se vesměs nad 200 m nadmořské výšky, rozervána jsouc údolimi potoků, přítoky řeky Bečvy, ve směru od severu k jihu po pravém břehu bečevském a od jihu k severu na levém břehu. Bečva jako světlá pásla dělí okres na dvě nestejné části: větší severní — „Hory“ zvanou, menší jižní — „Záhoří“. Mezi nimi táhne se zvlněný pruh rovinatý — „Pobečví“ nestejné šířky.

Přihlídaje nejen ke stránce geografické, k útvaru a povaze půdy, nýbrž i k poměrům a rozdílům podnebným, hospodářským a komunikačním, jakož i národopisným, dlužno činiti toto přirozené rozdělení.

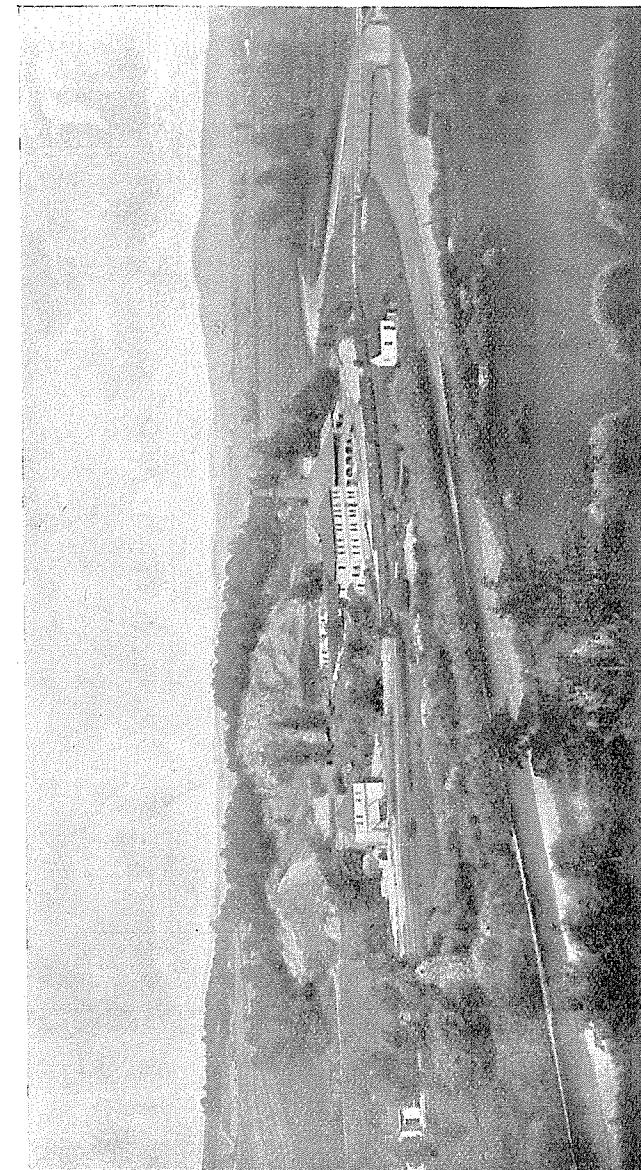
A. Hory. Severní část okresu Hranického patří k horám Oderským, poslednímu výběžku moravského Jeseníka, jež odstupuje se od hlavního hřbetu ve dvou pásmech, která tvoří zároveň vodní předěl, určujice vodstvo na straně severovýchodní k oblasti moře Baltického, a vodstvo, prýšticí se na straně jižní, k oblasti moře Černého.

První pásmo postupuje od Rudoltic přes Luboměř směrem jihovýchodním k Bělotinu, dosahujíc vrcholem Stráže výše až 642 m, přechází směrem ke hranicím slezským v náhorní rovinu, která táhne se do Slezska a sklání se v rovinku u Oder a Fulneka k řece Odře.

Druhé pásmo, počínající u Šternberka, postupuje rovnoběžným směrem s pásmem prvním přes Jivavu, Střelnou, Raňov, Slavkov, dosahujíc výše až 637 m Mléčnou (Milchhübel) u Slavkova. I toto pásmo tvoří místy náhorní rovinky, osévané a travnaté, na svazích a stráních šumi mohutné a rozsáhlé hvozdy.

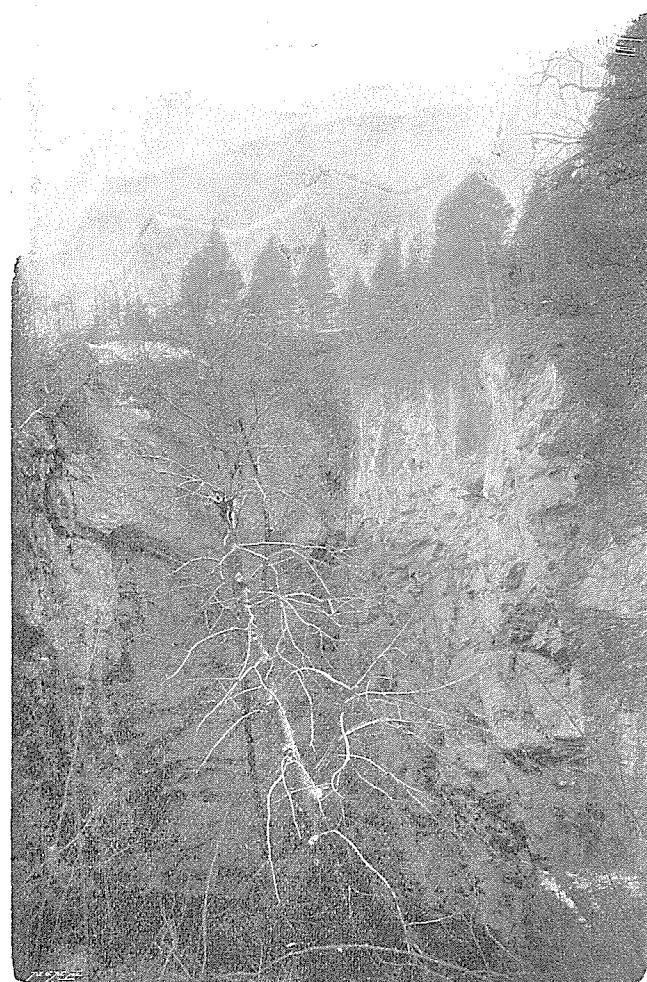
Obě pásmá spojena jsou jako řetězem přičným pásmem, postupujicím od Dolního Újezda směrem východo-severo-východním ke Lhotce přes Uhřinov rovnoběžně s tokem řeky Bečvy, která vzdálena jest odtud 6 km. Tento pás tvoří časť prostřední zvlněné roviny dolnobečevské, na níž rozkládají se již úrodná pole s městy Hranicemi a Drahotušemi a vesnicemi Hrbávkou, Olšovcem, Lhotkou, Velkou, Klokočím, Milenovem a Slavíči.

Přičné pásmo toto prorýváno je četnými horskými potoky, které vody své sbírají na jižní straně vysočiny Oderské, čímž

Obr. 3. Vápenky u Černotína.

rozděleno je v menší skupinky, krajinnými názvy pojmenované, dosahuje výše některými vrcholky až 589 m.

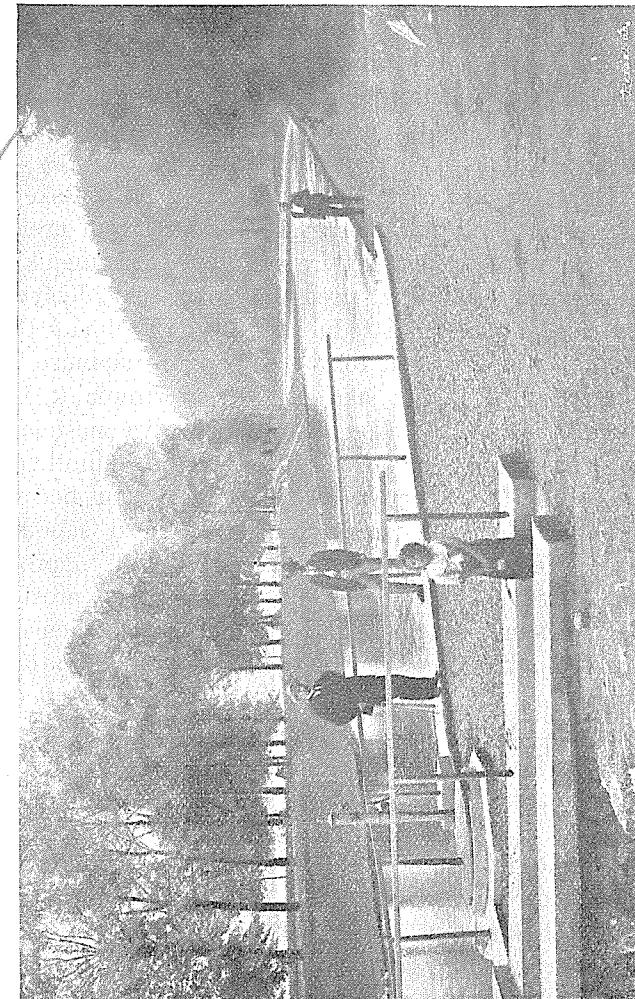

Obr. 4. Propast u Hranic.

Ve druhém pásmu pramení se jedna z mohutných řek evropských — Odra.

Horský řetěz, ač zdá se, že údolími potoků po pravém břehu Odry je přerušen (údolí Schlingelbach u Rudoltic, Latscher

u Liptáně, údolí Suché mezi Spálovem, Luboměří a Heřmánkami), souvisí přece s horským uzlem Juráčkem (v příčném pásmu u Uhřinova), Jindřichovským a Dobišovským.

Obr. 5. Teplické prameny kyselky.

B. **Záhoří.** Kolik potulních chodců jde dolinou bečvanskou a obdivuje lesnaté stráně namnoze divoké romantiky, aniž by tušili, že nad nimi a za nimi prostírá se úrodné, sličné zákoutí, lidovým názvem všeobecně „Záhoří“ zvané.

Tichý ten kraj býval v dobách dávno minulých obydlen, nasvědčuje tomu staré obchodní stezky, z nichž hlavní šla přes Záhoří k Odře a k národnímu severnímu, s nimiž jižní obyvatelstvo evropské udržovalo čilé styky obchodní.

Přirozenou hradbou proti deroucímu se nepříteli se strany východní na žírné lány moravské byly ode davná Karpaty. Do úvalu Hornomoravského vybíhá od Vysoké směrem jihozápadním pásmo Karpat nazvané dle města Vsetína „Bezkydy Vsacké“ s památným Hostýnem na nejzazším západě. Bezkydy Vsacké, převážně Horní Bečvou, pokračují na počátku od Vysoké celkem jediným hřbetem až k údolí bečevskému, na levém břehu řeky rozvíhají se v několik hřbetů, které postupně se sklánějí k rovině, táhnoucí se podél dolního a středního toku řeky Bečvy a na západě přecházejí v nížinu střední Moravy od Hulína k Přerovu. Na severu končí se těsně u řeky Bečvy a to namnoze tak, že srázně přecházejí v rovinu jako na př. od Hranic k Lipníku. Kraj Hranický, rozdelen řekou Bečvou ve dva nestejně díly, severní a jižní, prostoupěn je v každém tomto jednotlivém díle vysočinou jiného rázu a právě ke střednímu toku bečevskému sklánějí se obě mohutná horstva, dávajice mezi sebou volný průchod řece Bečvě, po jejichž obou březích stojí naproti sobě jako němi strážcové. Severní část okresu, rozlehlejší, prostoupěna je většinou vysočinou Sudetskou, kdežto jižní část, menší, vysočinou Karpatskou, která nazývána bývá též horami Kelečskými nebo Bystřickými, dle toho, mluví-li se o části bližší buď Kelči aneb Bystřici p. H. Pahorkatina tato, předsíň Valašska, poseta zámožnými osadami, nazývá se Záhoří, které je přechodem z Hané na Valašsko, avšak většinou patří do okresu Bystřického a Lipnického.

Výše označeno, že severní část okresu prostoupěna je většinou vysočinou Sudetskou, a to z toho důvodu, poněvadž i v severní části kraje našeho východní cíp prostoupěna je posledními odnožemi vysočiny Karpatské. Jsou to poslední výběžky Radhošťské, které konečně přecházejí v úval, táhnoucí se od Hranic směrem severním a severovýchodním k Nýdeku a Bělotínu, a přecházející k Blahuticím v sousedním pol. okresu Novojičínském; tu spojuje se s rovinou Oderskou. Poslední tento výběžek pásmo Bezkyd Radhošťských důležit je jako vodní předěl; určuje tok řeky Bečvy a přivádí jí i hojné potoky se svých svahů, zatím

co Odra právě opačným směrem ubírá se k ssv. a sbírá vodstvo se severovýchodních výběžků Karpatských v kraji našem.

Jak výběžky hor Kelečských, tak i severní části pásmo Bezkyd Radhošťských, pokud náležejí území Hranickému, pokryty jsou půdou způsobilou k obdělávání anebo porostlou lesy. Nikde nešíří se holé a neutrodné stráně.

C. **Pobečví** zaujímá úval středního toku Bečvy. U val Hornomoravský, táhnoucí se od Napajedel ke Kroměříži podle Moravy, přechází u Přerova v úzkou rovinu podle Bečvy. Tato mírně zvlněná rovina postupuje ke Hranicím toliko po pravém břehu bečevském v šířce 5—6 km. Levý břeh Bečvy je lemo ván sráznými a vysokými stráněmi posledních výběžků Karpatských. Utěšený jest pohled na zalesněné příkré svahy, které vlnitě táhnou se až k Týnu, kde končí věnčeny jsouce památnými troskami helštýnskými.

Rovina středobečevská náhle je převána soutěskou lázeňských Teplic. S obou stran sevřena tu Bečva mohutnými skalami a vysokými zalesněnými stráněmi, z nichž vyvěrají četné prameny léčivé kyselky.

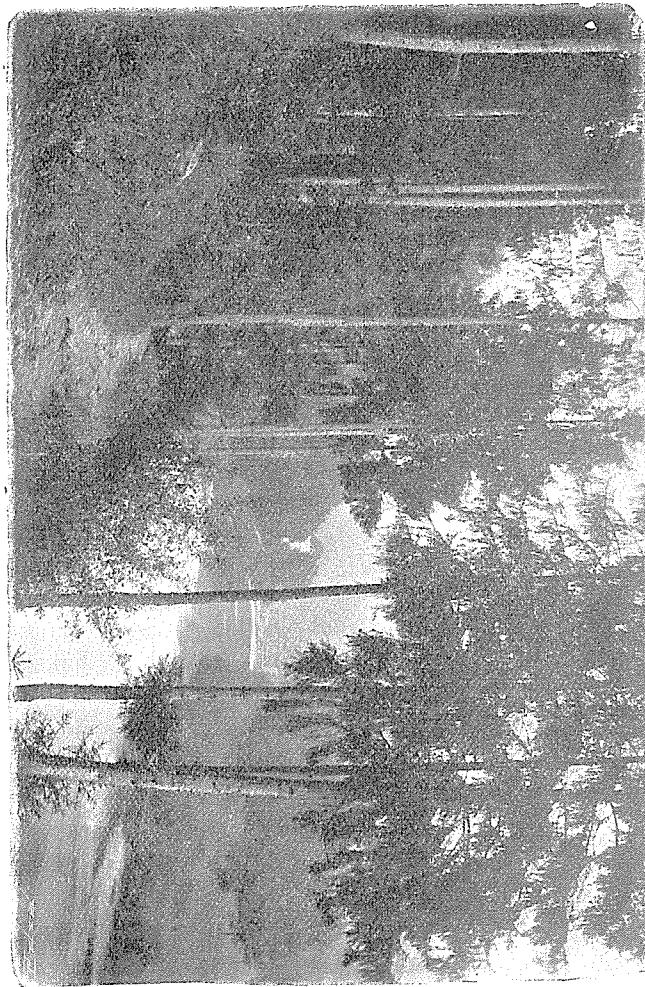
Od Teplic k Černotínu přes Milotice k Hustopečím pokračuje rovinka tato dále k Valašskému Meziříčí, nabývajíc za Hustopečemi k Porubě a Lešné největší šířky. Úrodná pole i louky trpívají však častými záplavami bečevskými, které nanášivají ve značné míře štěrku, úlomků i písku z hor Valašských na úrodnou pláň tuto. Aby se částečně aspoň odpomohl zhoubným živelním pohromám, spravuje se právě ohromným nákladem celého tok bečevský a kromě toho buduje se na Bystřičce údolní přehrada, která má za dobu deštivé a v době tání zadržeti na čas škodné přivaly. Až vybudován bude velkolepý průplav Dunajsko-oderský, napájeti bude přehrada v době letního přísušku koryto kanálu.

Vodstvo.

A. **Oblast Černého moře.** Bečva, hlavní řeka našeho újezdu, sesilována a napájena je po celém svém toku v území okresu našeho četnými potoky. (Obr. 6.)

Pramení se v Karpatech a sestává ze dvou pramenů: Dolní Bečvy (Rožnovky), která vyvěrá na hranicích moravsko-uherských

na severním úpatí hory Vysoké ve výši 820 m a Bečvy Horní (Vsetínské), pramenící se na jihozápadním úpatí hory Trojačky ve výši 800 m. Mezi oběma soutoky táhne se karpatská rozsocha

Obr. 6. Řečiště Bečviny u Teplic před regulací.

zvaná Cáb od Vysoké na západ k Val. Meziříčí, kdež obě říčky spojují se v jeden tok. Hlavní směr řeky je západní.

Od Val. Meziříčí teče Bečva údolím asi 2 km širokým v četných oklikách směrem zsz. mimo Hustopeče ke Hranicím,

kdež v lázeňských Teplicích je sevrena nevysokým pásmem horškým, které svým tokem proráží. U Hranic Bečva obrací se na jz. k Lipníku.

Údoli Bečvy nemálo trpí častými záplavami, které způsobují karpatské bystřiny svým prudkým tokem. Rozvodní-li se Bečva, odnáší na místa níže položená štěrk a písek, zanášeje takto louky i pole a způsobuje tím nemalých škod polnímu hospodářství. Záplavy tyto jsou prastaré, jak o tom svědčí vykopané mohutné duby, které objevují se často ve hloubce 3—5 m pod vrstvou náplavy, prsti, písku a úlomků.

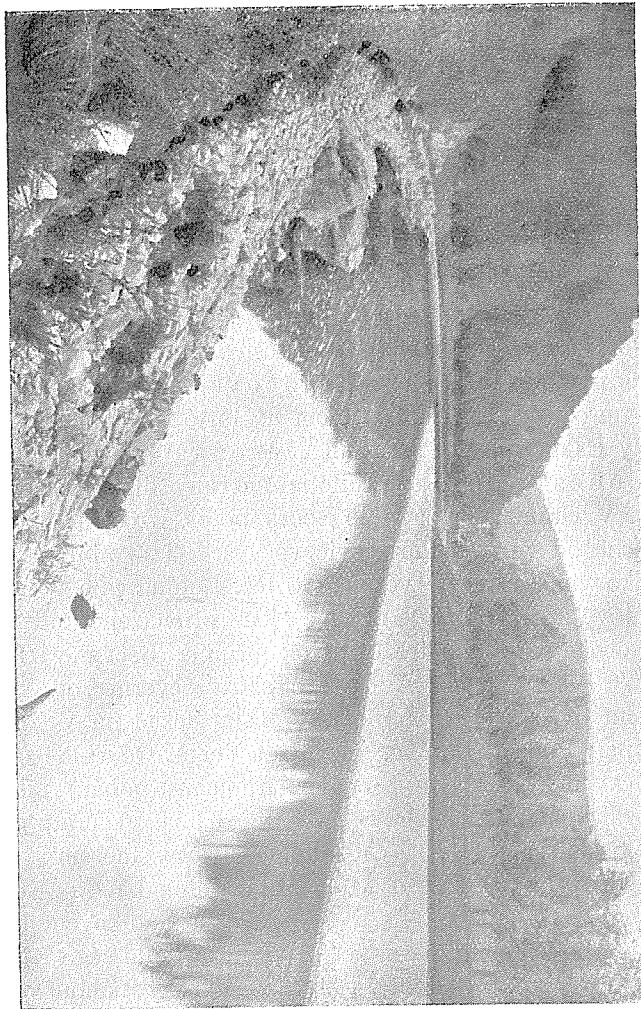
Zhoubnému řádění dravé Bečvy, vystoupí-li ze břehů, čelití má zregulování celého toku jejího, což se právě nyní ohromným nakladem provádí. (Obr. 7.)

Do Bečvy tekou na území okresu Hranického četné potoky, a to na pravém břehu: Palačovský potok, pramenící se asi uprostřed mezi N. Jičínem a Hustopečemi, nazvaný dle vesničky Palačova, ač i jménem „Jasenka“ při dolním toku je zván, Loučský potok u Milotic nazvaný dle vesnice Kozích Louček. V Hranicích vпадá do Bečvy potok Ludina, pramenící se severně od vesnice Partutovic ve výši 403 m, ubírá se směrem poledníkovým, protékaje vesnicí Střítež. Ludina pije v Hranicích v Čaputově ulici potok Struhovku, přicházející od vápenek za Kosteličkem. Mimo tento potok přijímá Bečva v Hranicích potok Veličku, která vody své sbírá severně od Podštátu a směrem jjv. spěje ke Hranicím. Místa, ležící na Veličce, jsou následující: Podštát, Boňkov, Lhotka a Velká. Od Velké odbočuje od Veličky mlýnský náhon ke Hranicím; pohání pilu, mlékárnu, valchu a mlýn. Uhřinovský potok vyvěrá u německé osady Středolesí, teče pak většinou mezi lesy směrem jv. a nad Hrabůvkou přijímá v romantickém údolí potok Lukavec, s levé strany potok Bladrný, který se prýstí za Radikovem na úpatí „Kozího hřbetu“. Odtud teče jižně, protéká dolní částí Hrabůvky, kde pohání mlýn o jednom složení. Mlýnský náhon odbočuje k Velké, kdežto potok vine se lučinami ke Drahotuším, protéká jimi směrem přičním a u Rybář vpadá do Bečvy.

Níže pod Rybářemi posiluje Bečvu potok Žabník, který vody své sbírá na posledních svazích vysočiny Oderské u Podhoří. Jezerský potok odvádí vody z lesnatých výšin 566 až 592 m

vysokých, rozkládajících se směrem zjj. od Božkova a vtéká pod Jezernici do Bečvy.

Levé poříčí Bečvy v krajině Hranické je na přítoky

Obr. 7. Údolí Bečvy po regulaci.

chudší, posilujíc svůj hlavní tok menšími potoky, které za nastalého sucha ztrácejí vodu. Údolím mezi Dolními Těšicemi a Zámrsky ke Skaličce ubírá se potok Hlubocký. V táhlých údolích u Malhotic, Opatovic k Paršovicím a Rakovu sbírají se vody sta-

hující se v potok Ústecký. Naproti vápenkám černotínským u Teplic vlévá se do Bečvy z Mariánského údolí potok Krkavec, tekoucí z lesnaté pahorkatiny Valšovické.

Veškerý větší přítoky Bečvy jsou důležité v ohledu průmyslovém, jsouce lacinou silou hybnou četným mlýnům, pilám, jakož i jiným podnikům průmyslovým.

Od Val. Meziříčí až ke Kačeně, samotě mezi Miloticemi a Černotínem, ubírá se květinatými lučinami koleno řeky Bečvy, které uměle v dobách dřívějších bylo upraveno, aby jednak napájelo četné rybníky u Hustopeč, jednak aby nahánělo vodu na mlýny, pily a valchu.

Jihovýchodním cípem okresu protéká potok Juhyně, přítékaje od Všebovic a protékaje Babicemi a Starou Kelci. V Babicích přibírá potok Točenku. U vesnice Komárovic vstupuje již opět na půdu okr. hejtmanství Val.-Meziříčského a u Choryně vlévá se do Bečvy.

Nejjížejší část území našeho náleží k poříčí řeky Moštěnky, která opouští u Horních Něvic půdu okresu Hranického, spojujíc se s potokem Blazickým.

B. Oblast Baltského moře. K oblasti moře Baltického náleží okres Hranický malou částí poříčí řeky Odry, která vyvěrá na území sousedního okresu Lipnického. Z našeho okresu přibírá potok Luhu, jenž vody své sbírá od Bělotina k Polomu a Dubu. Od jihu k severu spěchá potok Nýdecký, který ve vsi Nýdeku se pojí s potokem Jindřichovským a v Bělotíně s potokem Bělotinským.

Již ve století XVI. a na počátku XVII., v době pánů z Pernštýna a Žerotína slavné paměti, dály se pokusy spojiti řečistě potoka Luhu s Bečvou a tím s Moravou, čímž by uskutečněno bylo spojení Černého moře s Baltickým, což teprve v nynějším století má se státi skutkem.

Po celém okrese neshledáváme se s větším rybníkem. Tolik kolem Podštátu udržuje se několik menších rybníků. V minulých stoletích bylo i na Hranicku hojně rybníků. Ale po celé XIX. století rádila pravá epidemie ve vypouštění rybníků a přeměňování jich v luka nebo pole, která přílišným vlnkem nepřináší užitku valného. Místy shledáváme i na Hranicku z části zachované hráze bývalých rozsáhlých rybníků. (Na př. u Hustopeč

a Drahotuš.) Zrušením rybníků způsobena krajině nemalá škoda, neboť přívaly dešťové nemají nyní dostatečných nádržek, ve kterých by na nějaký čas byly zadrženy, nýbrž hrnou se přímo do koryt řek a potoků, čímž bývají způsobeny hrozné spousty povodněmi.

Podnebí.

Klimatické poměry Hranicka jsou velmi rozmanity. Prostý pohled na orografickou mapu nás o tom poučuje — natož skutečnost. Dvě veliká horstva evropská — Karpaty a Sudety — stojí tu proti sobě oddělena úžlabím Bečviným.

Hory, které se v okolí Hranic zvedají, a sice Karpaty na jihu a východě až do 476 m a moravsko-slezské Sudety na severu a západě až 625 m nad hladinu mořskou, působí podstatně na vegetaci že teploty vždy při 170 m do výše o 1° R ubývá, takže se rostlinstvo ve výši 316 m o 10 až 14 dní ve svém vývoji opozdňuje.

Proto jeví se v tomto kraji vzhledem k době květu a zrání některých rostlin, jakož i k přilétání stěhovavých ptáků značné rozdíly.

V Hranicích a okolí vyvijí se vegetace mnohem dříve a jest bujnější nežli na Spálovsku nebo v okolí Podštátu.

Rozdíly fysikálního podnebí lze posouditi z následující tabulky, obsahující nejrannější a nejpozdější dobu květu některých rostlin a označující příchod stěhovavých ptáků.

Jednotlivé zjevy	Nejdříve	Nejpozději	Rozdíl dny
Lýkovec obecný kvete	1./3. v Hůrce u Hranic	30./3. u Heřmánek	29
Podběl	2./3. v Kobylance „	5./4. ve Spálově	34
Fialka	10./3. ve Lhotce „	10./4. v Luboměři	30
Angrešt pučí	8./3. v Hranicích	3./4. v Božkově	26
Buky	10./4. „	1./5. v Kyliřově	20
Třeňně kvetou	15./4. „	8./5. na Spálovsku	23
Švestka kvete	23./4. „	14./5. kolem Podštátu	21
Konvalinka kvete	28./4. u Skaličky	18./5. za Lindavou	20
Žito	2./6. u Hranic	28./6. za Podštátem	26
Sklizeň sena	8./6. „	30./6. na Spálovsku	22
Ocín kvete	15./8. „	8./9. „ „	24
Konipas přilétá	1./3. „	25./3. „ „	25
Skřivan zpívá	16./2. „	15./3. „ „	27
Sluky se stěhují	6./3. u Hustopeče	1./4. u Středolesí	25
Žáby skřehotají	3./4. u Hranic	24./4. u Podštátu	21
Včely se rojí	18./5. „	14./6. v Lindavě	27

Příčiny různodobosti těchto zjevů záleží jednak na poloze jednotlivých krajin, jednak na větřech zde panujících. Větry ty přinášejí do lesnatých částí pohorských často mlhy a mraky a následkem toho i hojně deště nebo sněhové vánice.

Množství srážek vodních měří v tomto kraji pohoří Oderského průměrně 86—90 cm ročně.

Uprostřed června, července a srpna dostavují se zde často prudké bouře mnohdy i s průtržemi mračen. Na to následuje nezřídka náhlá změna.

V letních měsících bývá občas veliké vedro až $+ 27^{\circ}$ R. v zimě opět dostavují se prudké, mnohdy až i třesuté mrazy sibiřské, kdy rtuť klesá v teploměru až na $- 26^{\circ}$ R.

Největší rozdíl teploty obnáší 53° .

Podnebí jižních krajin, zejména středního toku Bečvy, kteréž území je chráněno Jeseníkem od přímých studených větrů severních, je mnohem stálejší, mírnější a příjemnější nežli v jiných krajích okolních zemí na téže rovnoběžce.

Zně a doba zrání ovoce bývají opozděny na Záhoří o týden až 10 dní, na Horách o 14 dní až i o 4 neděle vzhledem k Pobečví.

Setba ozišů počiná v chladnějších polohách koncem srpna, v teplejších v první polovici září, setba jaří koncem března až ve druhé polovici dubna.

Město Hranice s okolím známo je všeobecně svým mírným podnebím.

Nejteplejšími osadami jsou Lhotka, Hrabůvka, částečně i Střítež, jež rozloženy jsou pod vysokými a sráznými stráněmi posledních výběžků zalesněných hor Oderských, od studeného severu chráněny, k teplému jihu otevřeny a skloněny.

Nejdrsnější podnebí mají obce v severním cípu okresu: Spálovsko (Spálov, Luboměř, Heltínov) a v severozápadní části: Podštátsko, čili jak lid říká „na Němcích“. Jsou to: město Podštát, vesnice Lindava, Heřmánky, Božkov, Kovářov, Padesátlánů, Kyliřov, Boňkov a Středolesí.

Jednak vysoká poloha Jeseníků, svah a otevřený přístup studeným větrům způsobují velmi drsné podnebí.

Také vesnice Vysoká a Poruba na posledních výběžcích Karpatských jsou přístupný oderskou nižinou studeným větrům severovýchodním.

Meteorologická pozorování. Teplota vzduchu. Měsíční průměr s trojím pozorováním denním (o 7. hodině ranní, 2. hod. odpolední, 9. hod. večerní) a redukovaným průměrem za 24 hodiny. Teplota dle Celsia.

Dle pozorování meteorologické stanice při vyšší lesnické škole v Hranicích:

Doba denního pozorování	Měsíční průměr teploty												Počátkem průměru
	Leden	Únor	Březen	Duben	Květen	Červen	Červenec	Srpna	Září	Říjen	Listopad	Prosinec	
7 hod.	+0.9	-3.1	1.2	4.6	8.2	14.1	14.6	14.4	10.3	5.3	-2.1	-6.4	5.2
2 hod.	3.5	+1.3	5.7	12.1	13.6	19.0	20.3	20.6	17.6	10.0	+3.3	-4.0	10.2
9 hod.	1.5	-1.0	2.1	5.7	8.8	14.2	14.6	14.6	11.8	6.1	-0.5	-5.5	6.0
Průměr denní	1.9	-1.0	2.8	7.0	9.9	15.4	16.0	16.1	12.9	6.9	+0.1	-5.3	6.9

Nejvyšší teplota 29.90 byla dne 4. června, nejnižší — 20.30 dne 5. prosince.

Teplota průměrná ročních dob. Zima: prosinec, leden, únor; jaro: březen, duben, květen; léto: červen, červenec, srpen; podzim: září, říjen, listopad.

Zima: 0.9; jaro: 6.6; léto: 15.8; podzim: 6.6.

Měsíční atmosférické srážky v milimetrech:

Leden	Duben	Červenec	Říjen	Celoroční
12	12	104	126	
Únor	26	Květen	72	Srpna
Březen	32	Červen	116	Září

Největší denní srážky v milimetrech. (První číslo vyjadřuje množství, druhé datum):

Leden 3—6. Duben 11—6. Červenec 23—21. Říjen 39—11. Celoroční
Únor 11—13. Květen 15—17. Srpna 17—20. Listopad 4—8. 39—11.
Březen 12—24. Červen 30—14. Září 37—1. Prosinec 13—3. října.

Sníh objevil se: naposledy 31. března, po prvé 2. října.

Za rok 1902 bylo denních srážek 119, dnů, kdy sněžilo 23, dnů bouřlivých 15.

Tlak par v milimetrech:

Měsíc	Datum	Nejmenší	Střední	Datum	Největší
Leden	28.	2.6	4.7	5.	6.5
Únor	5., 6.	1.3	3.9	8.	5.7
Březen	14.	1.3	4.9	24.	8.9
Duben	28.	2.5	5.7	15.	9.5
Květen	1.	3.1	7.0	31.	12.2
Červen	19.	7.6	10.0	30.	16.1
Červenec	3.	7.3	11.0	1.	15.2
Srpna	16.	7.3	11.1	27.	19.1
Září	24.	3.1	8.9	6.	15.7
Říjen	25.	4.1	6.6	12.	10.5
Listopad	20.	1.5	4.3	10.	7.3
Prosinec	6.	0.9	3.1	31.	6.3
Roční	6./XII.	0.9	6.8	27./VIII.	19.1

Nejmenší tlak par byl 6. prosince 0.9 mm, největší dne 27. srpna 19.1 mm, střední tlak roční 6.8 mm.

Měsíční průměr zamračení. Dle škály 0—10:
Leden 4.7 Duben 3.2 Červenec 4.1 Říjen 7.1
Únor 6.1 Květen 4.6 Srpna 3.0 Listopad 4.4 Roční 4.8.
Březen 5.3 Červen 4.5 Září 2.7 Prosinec 7.3

Převládající směr větrů a střední síla. Dle škály 0—10 v jednotlivých měsících:

Leden: západní a jihozápadní 1.3 Červenec: západní 1.1
Únor: severovýchodní 1.5 Srpna: severozápadní 1.0
Březen: jihozápadní a západní 1.5 Září: severovýchodní a západní 0.9
Duben: severovýchodní 1.4 Říjen: severovýchodní 1.0
Květen: jižní a severovýchodní 1.2 Listopad: severovýchodní 0.9
Červen: západní a východní 1.1 Prosinec: severovýchodní a západní 1.5

Roční: severovýchodní; západní 1.2.

Severovýchodnímu patřilo 29%, západnímu 27%, jihozápadnímu 15%, jižnímu 11%, východnímu 6%, severnímu a severozápadnímu po 5% a jihovýchodnímu 2%.

Květena.

Květena území soudniho okresu Hranického neliší se valně od ostatní květeny okrsků okolních, nelze tudiž pohlížeti na ni jako na samostatný, nějak vynikající celek. Jen to lze říci, že ve příčině množství a vývoje rostlinstva můžeme pozorovati rozdíl na výšinách obou evropských horstev: Karpat i Sudet a v kotlině bečevské kolem Hranic. Flora na obou patách horských těch pásem i v údolí nebyla dosud odborníkem vyšetřena; postrádáme přehledného a zevrubného popisu. Nejpříznivějším mistrem pro vztříst rostlinstva je střední tok řeky Bečvy. Má bohatší ornici a teplejší polohu proti oběma sklonům horským.

Rostliny tajnosnubné nejvíce zastoupeny jsou houbami, které ve valném množství v pestré rozmanitosti ve zdejších vlhkých lesích rostou. Chudšimu obyvatelstvu některých vesnic poskytuje sbírání a sušení hub i zdroj příjmů.

Obecnější druhy jsou: Klouzek obecný (podmáselník), žlutý, ovčí, kravský, kozi pysk, hřib obecný, špičník (kozák), krvavý, rudotřeňový, pýchavka, jelenka smrdutá, kuřátka žlutá, bílá, zlatozlatá, muchomůrky, pečárka polní a ovčí, špičky, liška obecná, pomorančová, ryzec pravý, kravský a šeredný, syrovinka, holubinky v různých druzích a zelenka.

Lišejníků a mechů jest v lesích hojnost. Z kapradin nejvíce zajímají jelení jazyk, hasivka orličí a kapradí Braunerů.

Z přesličkovitých hojná jest přeslička polní, lesní, mokřadní a největší; z plavuňovitých plavuň obecná.

* * *

Ostatně květena severní části okresu naleží oblasti nízkého Jeseniku a nejvýznačnější v ní rostlina šafrán jarní (*Crocus vernus*) roste u Spálova; jižní část naleží květeně nízkých Karpat, které paprskem Javornickým mezi Kelčí, Hranicemi a Lipníkem se ukončují. Význačné druhy této květeny, jako: Vstavač hlavatý (*Orchis globosa*), měkkyně jednolistá (*Microstylis monophylla*),

mečík střechovitý (*Gladiolus imbricatus*), jestřábík švédský (*Hieracium sueicum*) a j. uvedeny jsou v okrese Vsatském.

Lesy jsou buď jehličnaté neb listnaté aneb míchané. Z jehličnatých se pěstují: smrk, borovice, modřín, zřídka též vejmutovka; z listnatých: olše, bříza, dub, habr, buk, řidčeji jilm, vaz a topol, okolo vod roste vrba.

Zvířena.

Ačkoliv Hranicko se neliší ve příčině druhů zvířeny od ostatních krajů severovýchodní Moravy, tož přece doznati sluší, že příznivé poměry přírodní kraje našeho, jako lesnaté svahy a stráň, hojně zavlažovaná a chráněná údoli, jakož i na mnohých místech bujná vegetace podporují vývoj živočišstva. Vyniká kraj náš nad jiné bohatstvím své zvířeny i počtem druhů i počtem jedincův.

V následujícím podáváme čtenářům svým krátké úryvky o zdejší zvířeně a některé její zvláštnosti: Lesy naše poskytují vhodného úkrytu jen šelmám menším: jezevcí, lišce, thořovi, kuně lesní a skalní; v Pobečví vydra nebývá vzácností. Z hlodavců stejně obecný jest křeček i sysel, také hraboš vodní často se spatřuje. Zvěře všeliké na polích i v lesích je hojnou, avšak vysoukou zvěř lesní kraj postrádá.

Obyčejnými našimi dravci jsou krahujec, ostříž, jestřáb a káně myšilov; z dálky sem zalétají sokol a orel říční. Z jara nemálo oživují svým křikem Pobečví rackové mali a chechtaví, v lesích se ozývají hlasy doupňáku a hřívňáčku, zřídka slyšet volajícího tetřívka a ještě řidčeji tetřeva. Na svém tahu zastavují se u nás mezi jinými ptáky: čáp, volavka, husa divoká, hýl rudý a jespák; zřídka sem dolétají: jiřice horní, špaček růžový a potáplice lední. V zimním čase pozorování bývají: brkoslav, sněhule, jíkavec, rousňák a jini hosté ze severu.

Tah našich stěhovavých ptáků po léta pilně pozoroval ředitel velkostatku Hustopečského Val. Volek. Dle jeho záznamů z r. 1902:

První dvě vlaštovky přibyly do Hustopeč 14. dubna odpoledne. Tah, resp. příchod vlaštovek byl toho roku velmi nepravidelný a trval dlouho. Ty, jež přišly v dubnu, musely se po-

čátkem května před zimou a nedostatkem pokrmu vrátiti, anebo zahynuly. Tak se prodloužil příchod až do konce května.

Čápů téhož jara bylo v Hustopečích na průtahu pozorovati mnohem více než roku předešlého. Dne 26. března ráno přiletělo jedenáct čápů a odpočinuli; odpoledne však tállo asi šedesát čápů na sever; podobně 3. dubna odpol. asi 40 čápů a dne 6. dubna opět několik.

Sluka lesní spatřena byla v tahu 3. dubna; v okoli mezi Hranicemi a Valašským Meziříčím odbyl se tah v málo kusech od 1. do 10. dubna.

Kukačku bylo slyšeti 22. a 24. dubna, jiřičky nastěhovaly se 20. května, divoci holubi přibyli 3. března tři, ale opět odtáhli; 21. března přibylo a zůstalo již několik páru, křepelky bylo slyšeti 30. května, rorýše bylo viděti 8. května, čejky přibyly 2. března ráno tři, v hejnech bylo lze je pozorovati 11. března, skřivan polní byl pozorován ve čtyřech kusech 3. března, špačci čtyři ukázali se 24. února, 2. března ukázalo se celé hejno, 11. března přibyla nová stáda a zůstala.

Odlet ptáků nastal již 19. srpna, a to:

Čáp první letěl krajem 19. srpna a 27. září bylo v tahu asi 30—40 čápů pozorováno.

Sluky lesní odlétaly 9., 24. a 28. října po jedné a po dvou a zastavily se též na krátko.

Žluvy odtáhly 2. a 3. září po dvou.

Divoká husa tálha 30. září; 11. října dopoledne zřiti bylo dva řetězy po dvaceti; letěly na jihozápad.

Vlaštovky shromažďovaly se 10. září odpoledne asi 50 počtem a odletěly k severovýchodu; kvičal bylo viděti 20. října za celý den asi 50, any zobaly na jeřabinách.

Nejhojnější z plazů jsou ještěrka obecná, slepýš a užovka obecná, méně hojně užovka podplamatá a ještěrka zelená. Zmije obecná přichází ojediněle ve skalnatých stráních na výsluní.

Ze žab jest nejvzácnější rosnička.

Z čolků objevuje se čolek tečkovaný a čolek veliký; ve vlhčích lesích místy bývá též mlok obecný (u Valšovic).

Před 20 lety řeka Bečva rybami jen se hemžila! A nyní řečiště ryb skoro prázdro! Úbytek ten zavinila regulace Bečvy.

Naděje skládané v úpravu řečiště se nesplnily, rozvodněná Bečva řádí dál jako dříve, jedině znáti účinky v tom, že kdysi rybnatá řeka je nyní bez ryb. Veškeré hlubiny, zákoutí, odháňky, ve kterých ryby hledaly úkrytu, vzaly za své, břehy vyrovnaný a zaceleny, voda má rychlý tok; rybě nelze se kde skrýti, jikry prudký tok odnáší, podobně i potravu, neboť dno je vesměs oblázkovité, nikde není vodních rostlin. Konečně i trestuhodné chytání ryb v době šetření i přílišné lovení v době dovolené překážeji opětnému zarybnění. Bylo by na čase postarat se o to, aby chov ryb v Bečvě se zachoval a zlepšil.

Povážime-li nynější stav vody v Bečvě zregulované, jest ona zrovna jako stvořená k pěstování ryb pstruhovitých. I sebe menší potůček v okoli našem (a jest těch potoků s lesní vodou mnoho) může být semenistěm pstruhů pro Bečvu.

Kapr i štika v Bečvě stávají se vzácností.

Rybniky kdysi četné a veliké u Drahotuš a Hustopeč jsou vypuštěny a proměněny v louky.

Nejobyčejnější ryby žijící v Bečvě jsou: Okoun říční, ježdik (ježek), piskoř, mřenka, parma, řízek obecný, lín, proudník či jelec, podoustev, ouklej obecná či bělice, úhoř říční, pstruh.

Plžů a mlžů ve vodách dostatek. Z čeledi slimáků mimo druhy obyčejné zastoupeni jsou tu: slimák lesní a zahradní; z hlemýžďů: skleněnka průsvitná, skelnatka drnová a lesklá, hlemýžď keřový, žíhaný, narudlý, plavý, ježatý, hladovka skalní a toulavá, oblovka lesklá; z plovek: levatka říční, plovatka nadmutá a měnlivá, okružák ostrý, kroužený, svinutý, hladký, lesklý a bahenní.

Nejobyčejnějším měkkýsem z čeledi škeblí jest velevrub malířský, méně přichází velevrub nadmutý a tupý; škeble zelená a veliká; okružanka rohovitá a potoční, hrachovka říční a kalužní.

Zevrubného zpracování hmyzu doposud postrádáme.

Pestré rozmanitosti povrchu, hojnosti lesů a bohatství rostlinstva odpovídá též hojnost všelikého hmyzu.

Brouci vynikají četnými střevliky (kožitý, fialový, svraštělý, zlatolesklý, zlatý, měděný, zrnitý, Preislerův, hajní, zahradní, lesní, krajník pižmový a hnědý), četnými potápníky, vodomily a drabčíky (morec rezavý, hlubinník nestejný a ozdobný, vodošlap černý,

zrnitý a bahní, vlnkomil kyjovitý, bahnik sklovitý, kalužák narudlý, potočník kovolesklý a hnědý, vírník nořivý, vodomil veliký a černý, loužník hnědonohý, vodák hnědožlutý, krytobočník malý, kulák dvouskvrnný, podkorník plazivý, mraveništěník rzivonohý, kružák příbuzný, mrvomil mechový, hubař štíhlý, masář hubatý, lejnomil okázalý a kovokrový, kráčivec červený, kamenáč černo-hlavý), rozmanitými krasci, tesařky, nosatci, lykožrouty a man-delinkami.

Neméně četní a rozmanití jsou motýli. Ke zvláštnostem zdejšího kraje patří: Hnědásek kostkováný a květelový, perleťovec fialkový a nejmenší, bělopásek oháňkový, četní druhové okáčů, žlutásků a modráčků, ostruháček kapinicový, soumračník mačkový. Lyšaj vrbkový a kyprejový, vřetenuška zimolézová, zehnáček trnkový. Lišeňíkovec žlutokrajní a rudokrký, přástevník jestřábňkový, bezový a šťovíkový, štětconos ořechový, strakáč habrový, bourovec vlnitý a prýšcový, martináč bukový, bekyně pižmová; zhoubné řádila ve smrkových lesích mniška v letech 1904—1906. Šiposkvrnka madalová, stužkonoska švestková a jasanová, blyskavka trojčárná, zlatokřídlec jehlicový, šedokřídlec orličkový a diviznový. Z píďalek a drobných motýlův: Běločárník habrový, zejkokřídlec řešetlákový a hlochový, zubopásník orličkový a vřesový, vlnopásník kručinkový, rudopásník janovcový, červenopásník vřesový, zubočárník borůvkový, zavíječ okřehkový, obaleč Bau-mannův a pryskyřnicový, mol modřinový a chrastavcový, pernatuška jestřábníková.

Z ostatního hmyzu vyniká počtem i množstvím hmyz dvoukřídlý, blanokřídlý a polokřídlý. V lesích člověka obtěžují muchnice letní a nesčetní komáři činí často pobyt poblíž řeky nepříjemným; na obili škodi bezlomorky. Z nově nastehovalého hmyzu sluší vytknouti zhoubnou mšici krvavou, která v posledních letech úzasně na jabloních se rozmnožila.

Jako ryby, tak i raci postrádajice v upravené řece Bečvě dostatek skrýší a též následkem nezřízeného chytání hynou a stávají se vzácnými.

2. Osazování krajiny.

Z pravěku kraje. Hradiska a tvrze.

O tom, co v pravěku se u nás dalo, jací národotvóřci tu bývali, odkud přišli a jak žili, zachovávají z dob pravěku dějiny hluboké mlčení, národotvóřci ti nepozůstavili nám žádných psaných památek. Zachoval se nám totiž pozůstatek jejich práce, totiž nástroje a nádoby.

Nejdávnější době náležejí objevené nástroje: kamenné mlaty v polích na Záhoří. Již v době starší kamenné obýval zde člověk.

Četnější však jsou nálezy z mladší doby kamenné. Zejména kolem Kelče a v Kelči samé objeveny znamenité nálezy předvěké; vykopány kromě rozmanitých kamenných nástrojů i popelnice při dělání základů k nové budově školní. Staré pohřebiště objeveno směrem od Němetic k Hustopečím. Pod „Strážiskem“ táhne se podle cesty les Doubrava, kdež nalezl Dr. Fr. Přikryl 5 pravěkých hrobů. Jsou to mohyly o průměru až i 12 m, ač výška je rozdílná. V jedné z mohyl objevena ve spoustě popela a dřevěného uhlí rozpuklá popelnice se dvěma uchy bez ozdobného ornamentu, urobená na hrnčířském kruhu. V popele nalezeny zbytky lidských kostí. Nad popelnici ležela v hlině uměle broušená sekera serpen-tinová a nožík vylámaný z jaspisu.

Také v Kladníkách při kopání studně nalezen pravěký hrob asi 4 m pod povrchem, v němž uložena kamenná sekýrka a bronzová přeska, rovněž i při přistavbě statku u Zbrožů objeven podobný hrob.

U Zámrsk nedaleko „Strážiska“ směrem k Němeticím vyorány z jara 1889 střepy nádob na kruhu pracovaných zdobené vlnicí a dva střepy rovnoběžnými pruhy i kus ucha s nápisem vypouklým, jak na obrázku vidět. (Obr. 8.) Prostředkem jde vypouklá pánska, po obou stranách po pěti písmenách. Prostřední značka D je z latinské abecedy, po obou jeho stranách jsou značky řecké abecedy. První je řecké Σ = ks, druhé dlouhé Ο = ó, páté je řecké i a poslední cyrilské Я = ja.

Z doby bronzové učiněny znamenité nálezy v černotín-

ských vápenkách. Nálezy bronzové uloženy v městském museu hranickém.

Na severní straně Bělotína u t. zv. Železné brány objevil Dr. Fr. Přikryl ohromnou mohylu, která však bohužel byla vykloupena.

Ojedinělé nálezy kultury galské a římské učiněny ve východních částech okresu; též nálezy z doby germánské neb merovejské jsou praskrovné.

Obr. 8. Část z předvěké nádoby z Němetic.

Za to však hojně objevuje se ve zdejším kraji hradišk, nyní již jen ze zbylých valů a náspů sestávajících. Jimi počiná zde kultura slovanská.

Kulturu slovanskou památky málo objasňují. Více podává srovnávací jazykozpyt a studium zvyků a mravů. Starí Slované mrtvé pochovávali a spalovali. Starší je způsob pochovávání, mladší spalování. Milodary hrobů slovanských jsou dosti chudé. Přiloženy bývají meče, sekery, kopí, šípy, nože, kleštičky, nůžky, ostruhy, ocilky s křesacím kamenem, zřídka se objevuje štit, přilba, beranění, mlat, kyj, toulec, luk. Nádoby bývají u hlavy nebo nohou. Šperků je poskrovnu.

Přesně stanoviti dobu, kdy které hradiště povstalo, jest nesnadno. Nebyly to přepevné kamenné hrady středověké, jakým je na př. Helštýn. Kamenné tyto dokumenty bezpečnosti středověké jsou původu pozdějšího — německého.

Dodnes zachovaly se zbytky slov. hradiška u Teplic při Bečvě nad silnicí z Hranic do Kelče za mostem, kde vypíná se homolovitý kopec zalesněný, který nahoře obehnán je dosud zákopem a směrem k Ústí patrnými, trojnásobnými valy i příkopy. Podobně i u Bělotína nad „Železnou branou“ vypíná se hradiško zvané „Schossberg“ ač původní název byl „Hradisko“, z čehož jméno své odvozuje i údolí odtud se táhnoucí k Nýdeku a i Němcí „Radečná“ označované.

Nedaleko vzpomenutého již hradiška u Teplic — asi 200 kroků naproti — na zalesněném nyní kopečku stával prý starý kostelík „cerekev“ zvaný, kteremuž místu dosud „Cerekvisko“ říkají.

Na návrší u Zámrsk vypínalo se „Strážisko“ na ochranu Záhoří a hlavně staré cesty „hradské“, která spojovala kraj Podunajský s Baltským mořem. Podobná pevnůstka byla i u Kelče „Strážné“ a „Strážisko“ u Kladerub. V blízkosti hradišť těch nalezeny broušené sekypy kamenné a šperky broncové.

Teprve vystoupením Jurikovým v pustině nynějších Hranic mizí pravěk Hranicka a nastupuje doba historická.

Kromě jmenovaných strážisk u staroslovanských hradišť lze stopovat u nás následujici tvrze a hrady z doby pozdější:

Naproti lázeňským Teplicím na příkrém svahu stávala kdysi těžko přístupná tvrz „Švrčov“, která vévodila krajině, avšak nyní jen skrovne zbytky staveniš vykazuje. Kameni z rozvalených zdí hradebních použito při stavbách v Hranicích. Na výstupku skalním pod bývalým hradem směrem ke Hranicím postavena socha sv. Jana Nepomuckého.

Na hřebenu horském po levém břehu řeky Bečvy naproti Drahotuším mezi Helštýnem a Křivým stával kdysi mocný hrad „Drahotuš“, kterého stihl týž smutný osud, jako mocného jeho souseda „Švrčov“.

Mimo hradiška Švrčova a Drahotuš lze nedaleko Olšovce znamenati stopy hrádku zvaného „Puchart“, který hostě ve svých

zděch loupeživého rytíře, vzat byl válečným lidem pokojemilovného Karla IV., a peleš obrácena v hromadu rumu a kamení.

Na levém břehu Bečvy na výšině u Ústí stopujeme starou tvrz, u lidu podnes slovem „Hrádek“ označenou, což je nám již známé staroslovanské hradisko. Také nade Lhotkou stával hrad menšího rozsahu zvaný „Deblín“, který s hradem Puchartem pro loupeže odtud konané byl rozmetán.

Osady a jejich jména.

V kraji Hranickém nejdříve osídleno bylo Pobečví a horské svahy hor Karpatských, jak dokazují starožitné nálezy uvedené. Později osadili lidé vnitřek výběžků hor Karpat-ských a nejpozději nevlidné hory Oderské. Tyto hustějí zalistněny byly teprve ve XIII. stol. olomuckým biskupem Brunem, který sem povolal Němce. Středistěm osídlení německého bylo v okrese Hranickém město Podštát (Bodenstadt). Původně německé osady jsou tu: Lindava (Lindenau), Kovářov (Schmiedsau), Heřmánky (Hermsdorf), Kylišov (Gaisdorf), Padesátlany (Fünfzighuben). Německá kolonisace šířila se dále přes Partutovice (Bartelsdorf) na Nýdek (Neudeck) k Bělotínu, Lučicím, Dubu, Heřmanicím a Kozím Loučkám. Ostatně jest celý okres český a byl jím od starodávna, čehož důkazem jsou původní česká jména osad. Tato jsou:

1. patronymická: Babice, Drahotuše, Hustopeče, Kunčice, Lučice, Malhotice, Milotice, Opatovice, Paršovice, Rybáře, Těšice, Valšovice;
2. přisvojovací přídavná jména na „ov“ a na „in“: Boňkov, Božkov, Hluzov, Jindřichov, Michalov, Milenov, Radíkov, Rakov, Spálov, Uhřinov, Zbrašov, Bělotín, Černotín;
3. stará přídavná jména: Kelč, Luboměř, Slavič;
4. jména vzatá dle přírodních poměrů: Dub, Hrabůvka, Klokočí, Loučky, Olšovec, Polom, Poruba, Ústí;
5. dle jiných poměrů: Lhota, Novosady, Posvátno, Rousko, Špičky, Střítež, Velká, Vysoká, Zámrsky.

3. Obyvatelstvo.

Národnostní poměry.¹⁾

Jižní část soudního okresu Hranického je úplně česká. Severní část — Hory — rozdělena je ve tři pásmá národnostní.

Západní, nejhornatější část okresu osazena je kmenem německým, mezi nimiž nepatrny zlomek tvoří Čechové zaměstnani zde v průmyslových závodech jako dělnici. Středem kraje tohoto, jemuž na Hranicku lid prostě říká „na Němcích“, je město Podštát s okolními vesnicemi: Kylišovem, Kovářovem, Lindavou, Heřmánkami, Božkovem, Padesátlany, Boňkovem a Středolessim. Na hraniční národnostní čáře rozprostírají se české vesnice Uhřinov a Radíkov. Obě vesnice jsou sice v českých rukou, s českým obecním výborem, leč se strany německé daly a dějí se rozmanitým způsobem pokusy učiniti průlom do českých hradeb, takže Ústřední Matice Školská uznala za nezbytné zřídit v r. 1882 matiční školu v Uhřinově, která později převzata do veřejné správy. V obou vesnicích, zejména v Uhřinově s menšinou německou, živel německý majetkově, hospodářsky nabývá většího a většího vlivu.

Střední pás. Od Hranic severním směrem až ke hranicím slezským táhne se český jazykový poloostrov nemalé důležitosti nejen pro kraj náš, nýbrž pro celkový obrys národnostní mapy; poloostrov ten tvoří obce Olšovec, Střítež, Partutovice, Jindřichov, Luboměř s Heltínovem a městečko Spálov. Všechny tyto obce jsou polohou svou a poměry vystaveny možnému poněmčování. Nejméně z nich ohrožen je Olšovec a Střítež, poněvadž jsou blízko Hranic, s nimiž jsou ve stálém styku a v přímém spojení s českým obyvatelstvem údoli Bečvy; hrozivějších rozměrů nabývají nástrahy germanisační již v Partutovicích a zejména v Jindřichově, kde snažili se Němci prostřednictvím svých výbojných jednot založiti zatím jen soukromou německou školu. Věc takřka již hotová ztroskotala se po rázném a zdaruplném zakročení českých předáků z Pobečví. Obě vesnice sevřeny jsou od východu i od západu

¹⁾ Týká se toliko venkovského okresu. O národnostních poměrech v Hranicích jest pojednáno u města.

obcemi německými, jichž obyvatelstvo v poslední době bývá často fanatisováno nacionálními štváči.

Trpký los připraven českému lidu obcí Heltínova, Luboměře a Spálova. Dvojnásobný boj jest sváděti horskému lidu tomuto: s tvrdou přírodou a proti příboji germánskému, který dene se na ně se tři stran. Posléze jmenované tři obce tvoří farnost spálovskou a kraji tomu dle největší obce z nich se říká „Spálovsko“ se 2000 obyvateli.

Kraj ten byl ode dívna český; svou českost přes všechny snahy poněmcovaci od císaře Josefa II. počínaje až na naše chvíle dochovalo si Spálovsko; poněmčení podlehly mnohé obce okolní.

Čtyrtřídní škola a kostel jsou ode dívna české; tolíko evangelium se čte v kostele také německy a ve škole je němčina předmětem nepovinným, jemuž se však učí všichni žáci ve třech třídách, jelikož němčiny v kraji tomto nutně potřebují. Škola i kostel udržely posud Spálov českému národu.

V poslední době nemalý zájem o Spálovsko projevuje Národní Jednota pro severovýchodní Moravu v Olomouci, hlavní pak péči přejal o ohrozený a zapomenutý ten kraj čilý odbor Národní Jednoty v Přerově: zasílá zdarma časopisy, knihy, upozorňuje českou veřejnost, pořádá vzdělávací kurzy, aby národní vědomí se vzbuzovalo, rostlo a mohutnělo.

Pravému, pevnému uvědomění národnímu zde v kraji na velikou závadu jsou sňatky. Český jinoch, nucen hospodářskými poměry na statku, odchází hledat nevěsty do německých krajů.

Obyvatelstvu ve Spálově vydatně by se pomohlo zařízením drobného průmyslu domácího: výroby zboží trikotového na malých strojích, pletení punčoch, rukavic, krajk a p. a zřízením měšťanské neb alespoň pokračovací průmyslové školy.

R. 1908 založen byl ve Spálově spolek „Občanská Beseda“, jehož účelem je vzdělávati nejen úzký kruh členstva, nýbrž i nejsířší kruhy lidové, a to jak všeobecně, tak i uvědomovati a probouzeti politicky. Spolek je však beze všech prostředků a zaslouhovat by všeestranné podpory.

Nejvlivnějším činitelem lidovýchovným a vzdělávacím v kraji Spálovském je divadlo.

Dobře působí ve Spálově správce školy V. Ševčík, jenž pro poučení lidu vydává populární list: Rodina — národ — škola.

Třetí pás národnostní, východní, na severu Hranicka osazen je opět Němci.

Národnostní jeho hranice jdou od Nýdeka k Bělotínu, Kunčicím, Kozím Loučkám, Heřmanicím a Dubu. Je to výběžek poněmčilého Kravařska od Nového Jičína ke Hranicím a zabírá v sebe v našem okresu obce: Bělotín, Lučice, Nýdek, Polom, Kunčice, Kozi Loučky, Heřmanice a Dub.

Původně všechny tyto obce byly české; smíšené obyvatelstvo mají Heřmanice a Kozi Loučky.

Heřmanice čítaly r. 1908 234 obyvatelů, a to 151 Němců a 83 Čechů

Jednotřídní německou školu navštěvuje 78 žáků, z nichž je 59 německých a 19 českých.

Čeleď, vesměs česká, přichází sem za chlebem hlavně z Rožnovska.

Obecní výbor je 9členný, a to 6 Němců a 3 Čechové, ač poměr ve prospěch Čechů býval přiznivější. Poměry společenské jsou uspokojivé.

Méně příznivé jsou poměry v Kozích Loučkách, ač bliže Miloticím, uvědomělé české obci s poměrným blahobytom, jsou pravým opàkem Heřmanic, od nichž jsou vzdáleny necelé 2 km! Obec původně rovněž česká, o čemž vedle jména osady nás poučují i české názvy trati Němcí užívané: Bušlín, Podrybničky, Zlámaná, Kobelov, Ledka, Stavčín, Blažovec. Poměry společenské jsou zde velmi příkré! Stálý boj národnostní vedouce, opuštěni jsou Čechové od celého světa. Němci pak posilování se všech stran. Bohužel osobní prospěch několika českých jednotlivců z okolí byl přednější než zájem národní! A proto také česká veřejnost nezví o Kozích Loučkách, které před lety zcela lehko bylo lze zachrániti. Vždyť Čechové dokonce před lety zvítězili při obecních volbách, které pro německé rekursy zmařeny a vypsána volba nová.

Němci postřehli nebezpečí, že by tím čára národnostní značně se posunula do německého území a proto všemi silami zaútočili

na Kozi Loučky, které přiškoleny byly až dosud k Hermanicím. Ihned stará manýra: jmenovati spousty čestných občanů jako material volební uvedena v činnost. A to pomohlo i zachránilo Kozi Loučky od pádu. Nyní upevňují zachráněné posice. Letošního roku (1909) vyškolily se Kozi Loučky z Heřmanic, pořídivše si svou školní exposituru, arci německou.

Obecní výbor 8členný je vesměs německý, škola německá (zal. r. 1909), čeleď vesměs česká (z Rožnovska). Poměry na české straně se stále zhoršují a tak není daleka doba, kdy obec, kdysi česká, propadne němectví, ač zachránit se dala. Čeští majetníci usedlostí berou sobě za ženy Němkyně, které děti odchovávají úplně v duchu německém. Koncem r. 1908 bylo v Kozích Loučkách 27 domovních čísel a 155 obyvatelů, z nichž 120 Němců (a poloněmců) a 35 uvědomělých Čechů.

R. 1800 byly Kozi Loučky obcí výhradně českou. Svědčí o tom české obecní zápisu a české razítko obecní, do nedávna používané.

Obyvatelstvo okresu dle národnosti.

Soudní okres	Počet obcí	Úhrnný počet domácího obyvatelstva	Z t o h o				Dle sčítání roku
			českého	německého	českého	německého	
					v procentech		
Hranice	54	33.969	23.577	10.283	69·41	30·27	1890
	54 ¹⁾	33.988	23.867	9.975	70·22	29·36	1900

¹⁾ Včetně Podhoří, které v poslední době přiděleno k soudnímu okresu Lipnickému.

Politické obce	Dle sčítání roku 1900				Dle sčítání roku 1890			
	absolutně		v proc.		absolutně		v proc.	
	českého	něm.	čes.	něm.	českého	něm.	čes.	něm.
a) České obce (Němců pod 10%)								
Drahotuše	1.520	14	99·1	0·9	1.397	47	96·8	3·2
Hustopeče	1.143	16	98·6	1·4	1.209	7	99·5	0·5
Jindřichov	597	24	94·6	5·4	553	108	83·7	16·3
Kelč	2.444	3	99·9	0·1	2.594	24	99·1	0·9
Luboměř	666	15	97·8	2·2	654	7	99·0	1·0
Malhotice	465	6	98·7	1·3	483	2	99·6	0·4
Milotice	362	5	98·6	1·4	350	—	100·0	—
Paršovice	479	3	99·4	0·6	448	—	100·0	—
Partutovice	492	7	98·6	1·4	500	17	96·8	3·2
Podhoří	307	1	99·7	0·3	333	—	100·0	—
Radíkov	261	6	97·8	2·2	278	1	99·6	0·4
Spálov	1.162	91	92·7	7·3	1.121	123	90·2	9·8
Střítež	799	8	99·0	1·0	813	22	97·4	2·6
Velká	474	9	98·1	1·9	467	8	98·3	1·7
Zbrašov	217	2	99·1	0·9	202	—	100·0	—
Ostatní obce	6.764	—	100·0	—	6.629	76	98·87	1·13
b) Obce s většinou českou (Němců přes 10%)								
Hranice	5.083	2373	68·2	31·8	4.697	2367	67·7	32·3
Uhřínov	123	49	71·5	28·5	116	61	65·5	34·5

Nářečí.

Řeč, kterou mluví nynější mladé pokolení, není už to pravé naše nářečí. Škola, pohyb a míchání obyvatelstva v nové době setřely mnoho z mluvy, kterou slyšet ještě u starých lidí. S těmi vymírá nářečí nadobro.

Přechodem z požehnané Hané do svérázného Valašska a Kravařska jest romantický kraj Hranický. Obrazem toho přechodu

jest i mluva lidová, nevyznačující se jednotností celkovou, typičností krajovou tak jako nárečí sousední: hanáčtina na západě, nárečí valašské na východě, nýbrž přichytluje se a spodobuje s nárečím sousedním. Čím více bližíme se k Přerovu, tím jazyk lidu přibírá více a více prvků z nárečí hanáckého, směrem k Valašskému Meziříčí splývá s nárečím valašským. Severní část okresu — Spálovsko — jeví opět různořečí, přichýlené k nárečí slezskému, v jižní části, na Záhoří, odlišuje se opět značně mluva lidová od spisovné češtiny a nazývá se dle svého střediska Kelče různořečím kelečským. Konečně sv. část okresu od Hustopeč počínaje kloní se k různořeči starojickému a zaujmá vesnice Vysokou a Porubu.

Vedle společných znaků jednotného nárečí každá osada má své dosti patrné zvláštnosti.

Různořečí hranické slyšetí v kraji na pravém břehu řeky Bečvy ve farních osadách Lipnické, Jezernické, Drahotušské, Hranické a Černotinské, tedy v úzkém pruhu podél toku Bečvy, kde mluví se zvláštním různořečím, jež majic do sebe některé živly sousední hanáčtiny a valaštiny, zvláštnostmi k nedaleké laštině se nachyluje a s ní společný má přízvuk. Na levý břeh Bečvy různořečí to přesahuje toliko v dědiny Ústí a Zbrašov, poněvadž lid dvou těchto osad větší udržuje styky s Hranicemi a blízkými jim osadami, nežli se Záhořím.

V osadách od Hranic na sever vzdálených: v Olšovci, Lhotce, Stríteži, Partutovicích, Jindřichově nárečí částečně se mění, přijímajíc v sebe některé části mluvy na Novo-Jičínsku obvyklé, zvláště pak ve Spálově, kde mísi se již se živlem slezským. Změny v mluvě lidové v těchto částech okresu jsou většinou samohláskové. Ve tvarech jmenných i slovesných shoduje se různořečí toto až na malé výminky s odchylkami dialektologickými na Hranicku.

Různořečí kelečské zaujmá Kelč s okolními osadami a stýká se na jihu a západě s nárečím hanáckým, na východě stýká se s valaštinou v sousedním okresu Valašsko-Meziříčském, na severu pak s různořečím starojickým, jehož hranice postupují v Hranickém okrese od Vysoké k Hustopečím a Lešné, zabírají v sebe Porubu.

Různořečí hustopečské zaujmá oblast severovýchodní okresu Hranického s obcemi Hustopečemi, Vysokou a Porubou, dále

táhne se ke Starému Jičínu. Ačkoliv stopovat lze společné znaky v lidové mluvě této oblasti, přece znamenati jest také zvláštnosti lokální, které více neb méně zabíhají do různořečí oblasti sousedních, čim bližší ta která osada sousednímu různořečí jest, aneb čím větší jsou styky obyvatelstva různořečí tohoto s obyvatelstvem různořečí druhého.

O zvláštnostech gramatických těchto různořečí viz Bartošovu Dialektologii. Žde stůjtež jen některé ukázky ze skladby onoho nárečí, kterým se mluví v kraji východním našeho okresu:

Jméno podstatné mívá platnost přívlastkovou: Špata člověk, dožera člověk, ostuda chlap, zdechlina kůň a p.

Jména přídavná bývají významu mnohem širšího nežli v jazyce spisovném, vyjadřujíce stručně, což by se rozmanitým způsobem opisovalo: chudobné vysvědčení (vysvědčení chudoby, nemajetnosti), umřel hladnú smrťú (zemřel hlady), dočkal se starých let (vysokého stáří).

Rod podstatných jmen různí se namnoze od spisovného jazyka, tak na př. rodu mužského jsou: kancelář, zerz, (rez), Pešt (Peštu), Parýz (Parýza), Videň (Vídňa), Holomúc (Holomúca) a p.

Podstatná jména významu hromadného mívají číslo množné, zvláště druhy obilní: sena, otavy, rža, žita, ječmeně, obila, prosa, zela.

Častěji užívá se, t. zv. množ. čísla intensivního: umřel hladý (m. hladem), popukał bych sa smíchy (smíchem).

Dospělým osobám se vyká; určité sloveso, jakož i veškerá participia, přívlastky a přisudky adjektivné vyjadřují se množným číslem: Tatiček byli choří, na cestách se zmohli.

Náměstek ukazovacích ten, ta, to užívá se často v pohádkovém slohu . . . a když do toho zámku přišli. Josef, ten rád do školy, ale Janek, ten radši za kravama. — Za české onen užívá se složeniny tam ten, což znamená i minulý: Tam ten rok (t. j. minulý). Sám — sama — samo má význam přid. jména plný: Pole je sám kameň; přiběhl sám smích. Jiný má tvary: iný, inší, inači. Staročeské koliký — toliký zachovalo se doposud.

Slova: jakýsi, cosi, kterýsi mají smysl pochybnosti, nerozhodnosti, neurčitosti: Su jakýsi nemocný, Janek sa na mňa cosi pohněval, je tam kerýsi ořech.

Sloves trvacích a opětovacích řec lidu správnější a

hojněji užívá než jazyk spisovný, jmenovitě ve větách záporných: Já vás nebudu zaháňat. Na co ste ho puščali. Budeme zabíjat.

Také sloves předponových na označenou nejjemnějších odstínů myšlenkových mnohem přesněji se užívá nežli v jazyce spisovném. Na př.: To já všecko vyzpívám. Už jsme všecku slámu vysttlali, sůl vysolili, mýdlo vymydlili, niti vyšili. Umarnil penize, poznavlékala jehlice, pozobchodil pole, pozobjíždal všecky a j. v.

Aby mluvu jasně zdůraznil, užívá lid velmi hojně příslovci, spojek, častic a mezislovci: Nepřišel a nepřišel. Ale co by! Počkej, až co nesníme. Bai v noci sme tam byli. Sám nevěděl, kolik má peněz, co byl takový boháč (= takový byl boháč, že nevěděl). Přijdu, až enom až. Podobně užívá se: hen, henkaj, hodně (mnoho), hrubě (velmi, mnoho). Može má význam přisvědčovací (místo: ano). Pilno = honem, ráz = jednou, skoro = časně, neskoro = pozdě, ne tak = nercili, toť = tu, zde. Zatým = sotva, zavdy = často, včil, včilka, včilejší, včilky, včilek = nyní; z, ze, s = asi: Bylo tam s pět hrušek.

Ke konci podáváme krátkou pověst místním nářečím od Luboměře:

Jedenkráľ byu¹⁾ v Luboměři jeden seduák a ten měu hrubě puaný dřevjaný muat (= humno). Teda ho jednuc rozburau a chtěu si uděuať nový. Kopau v té hlině pod tým muatem a tu přišeu na truhuu (= truhlu) peněz. Hned si dau uděuať ceu (celu) novú stodou a od toho času sa mu majetek zmáhau a on se stau takovým boháčem, že už nepočítau penize, ale jich měriu na vrtle.

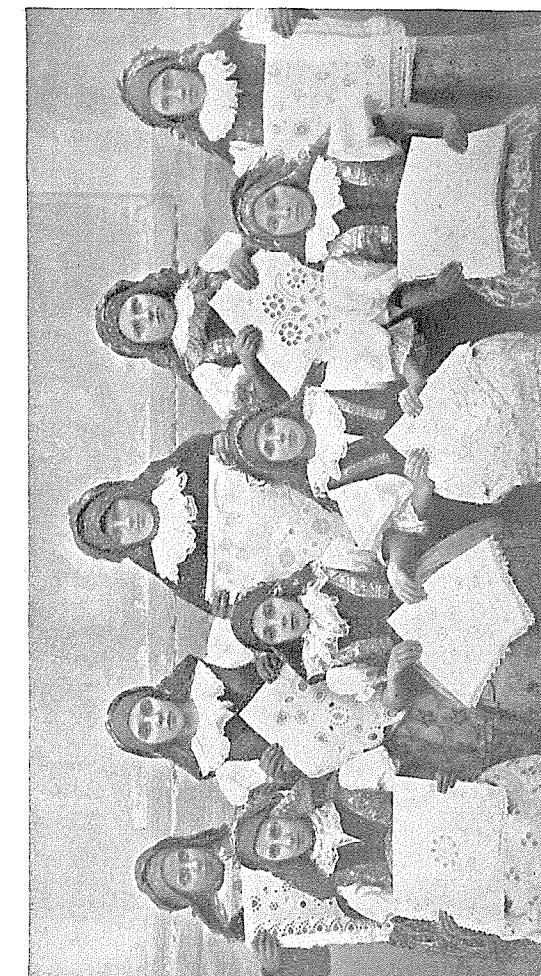
Kroj.

Hranický okres rozkládá se na pomezí tří svérázných krajů moravských: žírné Hané, hornatého Valašska a úrodného Kravařska a Lašska. A tak ani starodávný kroj v kraji tomto nebyl jednotný a typický (obr. 9. a 10.), nýbrž smíšeninou prvků tu hanáckých, čim blíže ke hranicím rovinaté Hané, tu zase valašských na pomezí Valašska (v Hustopečích, Miloticích), na Vysoké a v Porubě spatřiti bylo

¹⁾ Poznámka: eu, iu, yu, au ua vyslovují se spojeně a krátce. Totéž nářečí je ve Spálově. Čtenář pozoruje, že se vyslovuje zde tvrdé ř hluboce jako v okoli Uh. Hradiště.

lze typy z Kravařska. Ani Záhoří nemělo svého rázovitého kroje, podobně i Hory.

V Hranicích ode dávna se odivali v úbor městský, který

Obr. 9. Svitavská děvčata v národním kroji.

Stejným způsobem zanikl skoro úplně původní kroj německých osadníků v Podštátě a v okolí a vůbec v Oderském pohoří. Jen někteří staří lidé něco podrželi; ve vsích Lindavě a Kyliřově zachoval se u žen svérázný úbor na hlavě, totiž šátek vázaný („Kneptüchla“ neb „Ledertüchla“ zvaný). Na hladce

Obr. 10. Střítežská děvčata s dary pro koutnici.

učesané hlavě nosily velký pestrý šátek, jehož 2 dlouhé cipy visely od uší dolů; vázání tohoto šátku vyžadovalo hodnou chvíli. Mužští nosili černé koženky „Schwarzläderne“, v zimě krátký kožich „Laderpelz“ a beranici, v letě krátký kabátec „Janker“ a vestu až po krk zapnutou „Knöpfelweste“.

Uspořádání statku a život v něm.

Selský statek na Záhoří (starostavby) sestává z jizby (2), komory, nadkomoří, podkroví, húry, konírny, chléva, kůlny (kolně), krmníků pro drobný dobytek, kurníků a stodoly. Stavěl se ze dřeva a na jíkové klínky přidělána malta, nebo byly stěny z vepřáků, t. j. zformované hlíny na způsob cihel, smíšené s plevami, řezankou (sečkou) nebo pazdeřím a na výsluní vysušené. Při vchodu do síně býval žundr. Pod ním čeleď za teplých dnů jídala. Střechy bývaly slaměné, buď hladké z došků dlouhých s klasim dolů visícím, nebo schodkové, t. zv. záštřesky.

Stodoly dělávali ze srubů jedlových, lipových, většinou z měkkého dřeva; jen podešva, t. j. spodek byl z dubových klád.

Mlat byl z upěchané hlíny, po stranách byly oploty, pak přistodolky na obili, nad mlatem (mlatevní) je patro. Mlátilo se cepem. Obilí se z posádu cídiло (cídilo) říčici, přehazovalo dřevěnou vějačkou a smětalo smrděnkou ze sítí.

Uprostřed dvora bylo hnojistě před chlévy; násypy byly podle zdi obytných stavení vyvýšené a prodlouženým přístřeším chráněné proti dešti. Podkolni nazývá se část kůlny anebo přistavek kůlny s hospodářským náradím. Humno nazýváno místo mezi stavením a stodolou, kde složeno bylo palivo.

Ploty kolem zahrad bývaly z vrbovi. Pruty se napletly mezi koly, čemuž se říkalo makytí, nebo byly hontěné. Naštípané dubové desky dřevěnými kolky přibily se na bidla, s obou stran plotu postaveny koly, které se křížovaly a opletly se haluzím z trnů; tomu se říkalo trzub. Takovéto hontěné ploty byly velmi trvanlivé a nebylo možno dostati se přes ně. Nejčastěji se honěnými ploty s trzubem chránily včeliný u lesa.

Jizba byla vyzdobena četnými obrázky na skle malovanými nebo barbotiskovými. Stály na lištách nad stolem v rohu jizby šikmo zavěšeny.

Ve stropě byla díra se zásuvkou — ventilace, kudy odváděl se zkažený vzduch a pára.

Kout bylo lože pro šestinedělku v rohu jizby, ověšené koutnou plachrou vyšivanou a na bidélkách.

V rohu za stolem na lavici stála tříhranná skříň vysoká, aby byla na očích před zloději. V ni měl hospodář uschovány

peníze a rodinné papíry. Měla tři přihrádky. Někde se jí říkalo také „bida“, asi proto, nebylo-li v ní peněz, byla v domě bída.

Večer svítilo se svítidly. Mladé břízky se naštípaly a usušily. Takto upravené hůlky se rozbíraly a přikládaly na ohnisko v krbu. Také se svítilo dračkami, které se strouhaly zvláštním hoblikem z bukových desek čerstvých, pak se sušily a zastrčily do železného stojánku. Pod hořící dračkou byla v nádobě voda na jiskry a uhel.

Kuchyně upravena v síní, oddělena zdí, na niž spočíval komin. V kuchyni stál police na hrnce a kuchyňské náčiní.

Kromě schodů do sklepa byla u spodu čelní stěny domu díra zvaná rampouch, kterou se sypaly zemáky do sklepa na podzem. Také bývala v síní.

Čeleď se smluvila do služby na podzem, na utvrzení ujednání dal se ji „závdavek“.

Na sv. Jana jela chasa do města, tam se občerstvila, říkajíc: „Na Jana každý sobě za pána“.

Seno se sušilo po sv. Janu Křtiteli a říkalo se: „Po sv. Janu Křtiteli je každá travina posvěcená“.

Poddanské poměry.

Úplným zrušením roboty v r. 1848 nastaly ve vlasti naší zcela jiné útvary politické.

Až do zrušení roboty náležely obce okresu Hranického k následujícím panstvím:

1. K alodnímu (tehdy svěřenskému) panství Hranickému: města Hranice a Drahotuše, osady: Ústí, Partutovice, (Blahutovice),¹⁾ Bělotín, Černotín, Dub, (Hrabětice), (Polouvsí), Jindřichov, Heřmanice, Hlužov, Hrabůvka, (Jezernice), Klokočí, Lhotka, Kozi Loučky, Lučice, Milenov, Středolesí, Nýdek, Novosady (spojeno s Ústím), Střítež, Olšovec, Opatovice, (Podhoří), Polom, Radíkov, Rybáře (spojeno s Drahotušemi), Slavíč, Uhřinov, Velká, Zbrašov.

2. K alodnímu panství Starojickému: Poruba a Dub.

3. Ke svěřenskému panství Podstátskému: město Podstát a osady: Padesátlánu, Kylišov, Heřmánky, Lindava, Božkov, Boňkov, Kovářov.

¹⁾ Osady v závorkách náležejí nyní k soudním okresům okolním.

4. K alodnímu panství Hustopečskému: městečko Hustopeče, osady: Milotice, Vysoká.

5. Ke knížecímu arcibiskupskému panství Kelečskému: město Kelč, osady: Babice, Malá Lhota, Kunčice, Rousko, Špičky, Horní a Dolní Těšice, Zámrsky.

6. K olomouckému knížecímu arcibiskupskému lennímu statku v Malhoticích: osada Malhotice.

7. K olomouckému knížecímu arcibiskupskému lennímu statku Skaličskému: osada Skalička.

8. K alodnímu statku Spálovskému: městečko Spálov, osady: Luboměř, Heltínov.

9. Ku svěřenskému panství Lipnickému: osady Paršovice, Rakov, Valšovice.

Dávky a roboty uvedeny u jednotlivých obcí některých.

Obrázky z lidového života.

(Zvyky, obyčeje a mravy lidové.)

V okrese našem, zejména v části Záhorské, dosud se zachovaly některé staré obyčeje a zvyky o svatbě, při porodu dítěte, při tývodě, o jednotlivých svátcích, ale současně s národním krojem mizí: buď se zapomínají, neb zvrhují.

Poněkud různé zvyky svatební má lid v Pobečví a na Záhoří.

* * *

V Pobečví děje se svatba takto:

V neděli dožádaný starší družba vstoupí do příbytku pozvaných a říká ve versích: „Páni vzácní, ušlechtili, přátelé nám tuze milí; laskavě nás vitézte a nám za zlé nemějte, že jsme z nenadání a to bez pozvání do vašeho přišli domu, jako řada silných stromů.“

Vysláni jsme na zvěsty od nevěsty; s ni pak ženich, jenž tam stojí, vypravuje úctu svoji. A já vroucnou prosbu skládám, s nížto všechny v domě žádám, abyste se za ně nestyděli a co vzácní hosti s velkou upřímností jejich svatbu oslavili chtěli. V outerý už od úsvitu budou čekat ve svém bytu, abyste je k sňatku vyprovodili a tam za ně nábožně se pomodlili a pak

abyste seděli při svatebním veselí; to si budou za česť pokládat velikou. Kdybyste syna ženit měli, nebo dcerušku vyvádat chtěli, oni tutéž službu prokáží vám zase.

Nebudou-li ale moci, chtějí se modlit k Bohu Otcí, aby vám ráčil život prodloužit. Znám já lásku toho domu, protož pevně věřím tomu, že tu prosbu vyplníte a se jistě dostavíte. Pochválen bud' Pán Ježíš!"

Pak se družba s průvodem nebo sám odeběre do jiného přibytku pozvaných a tam se totéž opakuje.

Po zdavkách v úterý zasednou družičky s nevěstou a hosté pozvání za stoly. Starší družba vkročí pak do jizby, nese koláč na talíři a v něm zabodnutý stromeček rozmarínový. Dokola koláče jsou nakladeny stříbrné peníze, obyčejně zlatníky, a to v počtu pozvaných mládenců, a pak říká: „Hej, Vy páni hosti vzácní a vy mládencové nebojácní, velectěné svatičky a Vy panny družičky! Nový důkaz dávám vám, jakou starost o vás mám. Nyní v této tuhé zimě, kde již každé vzrůstlé simě tvrdý spánek na se vzalo, stromů listí opadalo, k svatebnímu tomu plesu zelený vám stromek nesu. Ten je v zimě, jako v létě dycky v ustavičném, krásném květě. Vy se ovšem netážete, též jistě vědět chcete, z kterého on pochází háje: tuším z Adamova ráje, divnou moc v sobě taji. Stařec-li se nakloní a ten stromek oponí, na tvářích má růměnec, jako hezký mládenec. Přívoni-li stařenka, ještě více mladá panenka, nejen hned pozdraví se, ale za hodného muže vdá se. Naopak zas mládencovi o nevěstě hodně poví. Škoda při tom věci —, od bolesti tvář mi bledne —, strašlivá když nehoda pamět moji probodá. Pismo to mi vítr vzal, právě an jsem k vám se bral. Kdo z Vás teď se uzvolí, hledat písmo v okolí? Kdo ho šťastně vyslidí, velmoci se dopdí. Tak já stromeček, nevěstinko, pod moc Vaši dám! Vy jste slavně dokázala, že jste vzácných skvostů dabalá. Jak svůj čistý věneček hajte i ten stromeček!"

Položí stromeček před nevěstu a pod něj kladou nyní družičky každá svému mládenci po zlatce. Mládenci pak si zlatky berou z ruky první družičky. Která by tam ničeho nepoložila, její družba ničeho nedostane.

První družba pak s pomocníky nesou polévku a maso na stoly a u dveří se ozve: „Různo, chaso, rozstupte se, družba

maso na stůl nese, lávky pěkně ke stěnám, muži ke svým ženám, nádvornici k stodolám, nerád jedno dvakrát volám! Malé ditky nechaf stanou potichučku hezky stranou, abych nespad na cestě k roztomilé nevěstě. Ona mě něco poví, v čem' ju srdce bolí!"

Všichni tleskají rukama a volají: „Na zdar!“ Pak je hostina a po ní nosí družba misu vody hostům, aby si umyli ruce; ti pak mládencům dávají do vody peníze. Ženy-pomahačky při vaření zaměstnané též vypraví jednu ze svého středu s vařechou a obvázanou rukou, která prosí: „Prosím, páni hosti, jdu na opáleninu, aby se mně to hojilo a mohla se vyléčit!“

Z dárků pak budoucí neděli připraví si u mladé ženy svačinu.

Na Záhorí bývá hlavní slavnost svatební v úterý. Ráno upravili si všichni mládenci koně, opentlili a spletili jim hřivy i ocasy: do svatebního vozu zapřáhli 4, mnohdy i 6 koňů. Družice všechny posedaly do fasuňku, mládenci jeli na koních. Družba s opentlenou holí chodil po dědině a zval ke snídani svatební hosty. Hudba hrála u ženicha časně z rána. Potom se odebrali ženich s hostmi k nevěstě. Ženich měl připravené na dvoře čtyřspřeži. Vyšvihl se na podsedního koně, družičky posedaly na vůz a jelo se pro nevěstu. Nevěsta vyšla, podala ruku a přivítala nejprve mládence, pak družičky a ostatní hosty.

Potom děkovala rodičům za lásku a vychování. Následoval pak odpros.

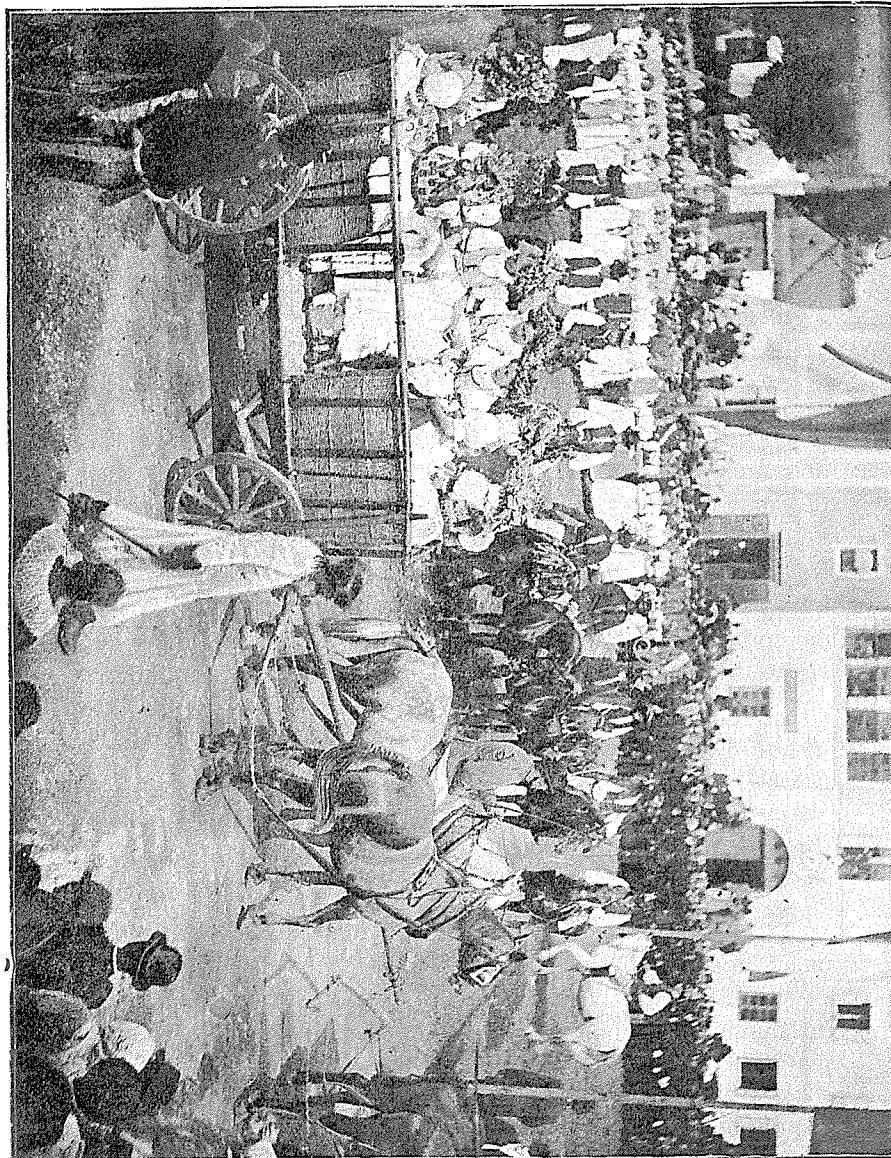
Starosvat (svědek, obyčejně se strany nevěstiny) měl hlavní slovo při odprosu. Po skončení zahrála hudba.

Po snídani jelo se do kostela na oddavky (ke zdavce). (Obr. 11.)

Cestou do kostela zatáhli mládenci ve vesnici na cestě ženicha opentleným provazem a musel se vyplatit. Totéž učinili ve vsi, odkud pocházela nevěsta. Na cestě z kostela, když se šlo do domu nevěstiny, byl zatahován ženich starými ženami; vyplatil se zpropitným a byl počastován kořalkou.

Pak se šlo s hudbou do hospody a kuchařky chystaly zatím stoly.

Po 2—3hodinném veseli v hostinci navrátil se celý průvod svatební do domu nevěstiny a zasedlo se ke stolům. Před jídlem předcházely různé proslovky.

Obr. 11. Svatební vůz s „družičkami“.

Napřed družba přinesl na talíři žito, se kterým obcházel, říkaje proslov o hořčičném semení, hosty a konečně jej postavil před nevěstu, čemu se říkalo „mastit kašu“. Pak se donášela na stůl různá jídla: polévka, maso, omáčka, krupice, koláče a j., každě s případným proslovem.

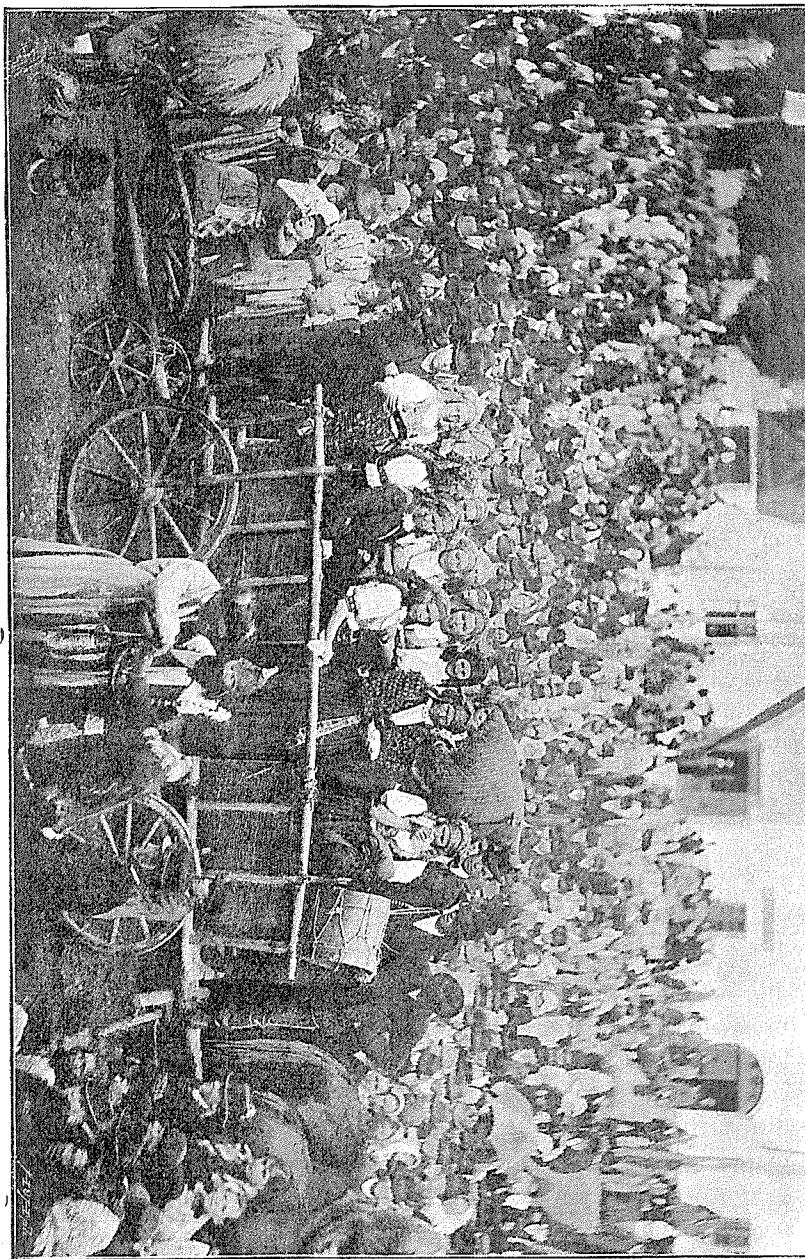
Ke konci hostiny, než se chasa dává do tance, přináší družba vodu na mytí rukou a říká:

„Uméte sobě ručičky, aby vám jich neohryzaly myšičky; neb to je voděnka svěcená z devíti studánek nešená. Kdo se tou voděnkou umyje, jakou chce barvu nabude. Vesele, muziko, vesele!“

Pak se tančilo a staří se jinak bavili.

Svatební veselí trvalo do třetího dne. Odpoledne naložily ženy nevěstinu výbavu na vůz, na vrch peřiny a dovezly do domu ženichova, tam se za žertu vydražila a ženich konečně vše skoupil a za utržené penize si ženy budoucí neděli vystrojily u mladé ženy svačinu, aby ji těšily a poučily o budoucích slastech a strastech jako matky, ženy a hospodyně. Za vozem, na němž peřiny dovezly, je, jak obrázek ukazuje, připnuté páté kolo u vozu a na něm upevněny jsou figurky: muž a žena, kteří se s kolem točí jako v tanci. Před vozem viděti tři zakuklené muže, provádějící různé žerty. Ženy na voze právě vydražují peřinu nevěstinu. (Obr. 12.)

Křtiny, úvod, pohreb. Novorozeně vložilo se za dřevních dob do pestrobarevné peřinky, hlavíku pokryli lipskou čepičkou hojně opentlemou, na prsou mělo ovinuto čistou plenu a obtočeno pestrobarevně vyšivaným povijákem. Po narození dítě šel otec pobídnotu (pozvat) kmotry. Kmotař v určený den ráno vzala upravené dítě a s kmotrem a otcem šli do kostela ke křtu. Po křtu chodili přespolní „děťátku umývat nohy“, t. j. do hospody se posilnit. Na to šli domů. Pak kmotři vložili do peřinky obrázek patrona křtěncova a „vázané“ v penězích. Nyní nastal úkol kmotřin. Odevzdavši dítě šestinedělce na lože za koutnou plachtou, chystala jídlo pro malíčké i šestinedělku, která musela tiše ležeti a jen mřížkou v koutnici pletenou po jizbě pohližela. Kmotřička se pak starala o šestinedělku i dítě a posílala ji do „kóta“ po služebné, aneb sama donášela, nejvíce lukšovou polévku a slepičí maso. Též otec

Obr. 12. Svatelní vůz s peřinami.

novorozené dostal podíl. Přicházely přítelkyně a příbuzné šestinedélky a donášely do kóta na posilněnou.

Za čtrnáct dnů šla matka s dítětem na úvod ve všední den a doprovázely ji všecky sousedky, které ji navštívily a podarovaly. Pozvání k tomu úkonu roznášela babka ústně. Za to dostala u kmotřičky a jiných „živnosti“. Po kostele byla u matky snídaně.

V sobotu na to chystalo se k „radostníku“ na neděli; pekly se velké a malé koláče a babka roznášela pozvaným s lahvičkou sladké v kótném koší; nejvice byla podělena kmotra.

V neděli po požehnání sešli se kmotři a sousedé se ženami svými a slavili hostinu na počest novorozené zvanou „radostník“. Večer ženy ještě zůstaly při šestinedélce a byly od ní pohostěny.

Po úvodě stala se šestinedélka zase volnou. Před tím neměla se od dítěte ani pohnout, zvláště ne v poledne a večer, aby ho „věšťka“ neukradla. Nyní směla zase do chrámu vcházet, na besedu chodit a přes pole návštěvy konat, což jí bylo před úvodem zakázáno.

Stalo-li se, že dítě zemřelo, ihned se čistě umylo, do bílých šatečků odělo a do dvou let starému dal se na hlavičku čepiček. Děvče přes dvě léta dostalo na hlavu věneček, ruce ovinuty růžencem a vložena mu do ručiček kytička čerstvých květin. Chlapce dostal do ručiček jen kytičku květin. Na pohřeb zvaly se družičky. Truhlička bývala černá, ověnčená pletencem zelených listů svěžích, který družičky upletly večer před pohřbem z krušpánku a jiných rostlin.

Přicházeli přátelé a známí i družičky pozvané a kladli na těličko v rakvičce po obrázku. Zvonilo se třikrát: když umřelo, když ho kladli do rakvičky a když s ním šli do kostela. K pohřbu pozvání všichni přátelé. Po pohřbu se vyčastují všichni účastníci.

Panny a mládenci zemřeli mívali též rakve černé natřené, jen věnci ze svěžích květin a rozmarýnou ověnčené.

Zemřela-li vdaná žena, oblékli ji do svatebních šatů a zavinuli do bílého ubrusu. Ženatí a vdane měli rakve bílé, nenatřené.

Dožatá. Bylo to shonu a spěchu u ženců a žneček při shrabování posledních pokládek. Kde kdo pospíchal, aby předběhl své souduhy, aby zbytek posekaného obili nedonesl poslední do snopu. Všichni se mu srdečně vysmáli, přezdívaly mu „žebráků“.

Následující neděli slavila se dožatá. (Obr. 13.)

Ženci, vracejice se s pole, nesli za zpěvu písni, jáсотu a výskání veliký věnec, uvitý ze všech druhů obili a bohatého kvítí. Jedna z děvčat předstoupila před hospodáře a následujícim proslovem k němu promluvila jménem ženců:

„Hospodáři!

My neseme Vám dar, který Bůh všemohoucí dal z úrody zemské, z rosy nebeské, z tichého deštíčka, z teplého větríčka, aby Vám Bůh všemohoucí v tento rok požehnal.

Když jsem ten věneček chtěla mít, musela jsem do města Krakova jit; v městě Krakově jsou růže takové: modré, bílé a červené. Když jsem se s tímto věnečkem vypravovala, matinka mi přísně přikazovala, abych ten věneček žádnému nedala, dokud nebudu mít několik stříbrných zlatých.

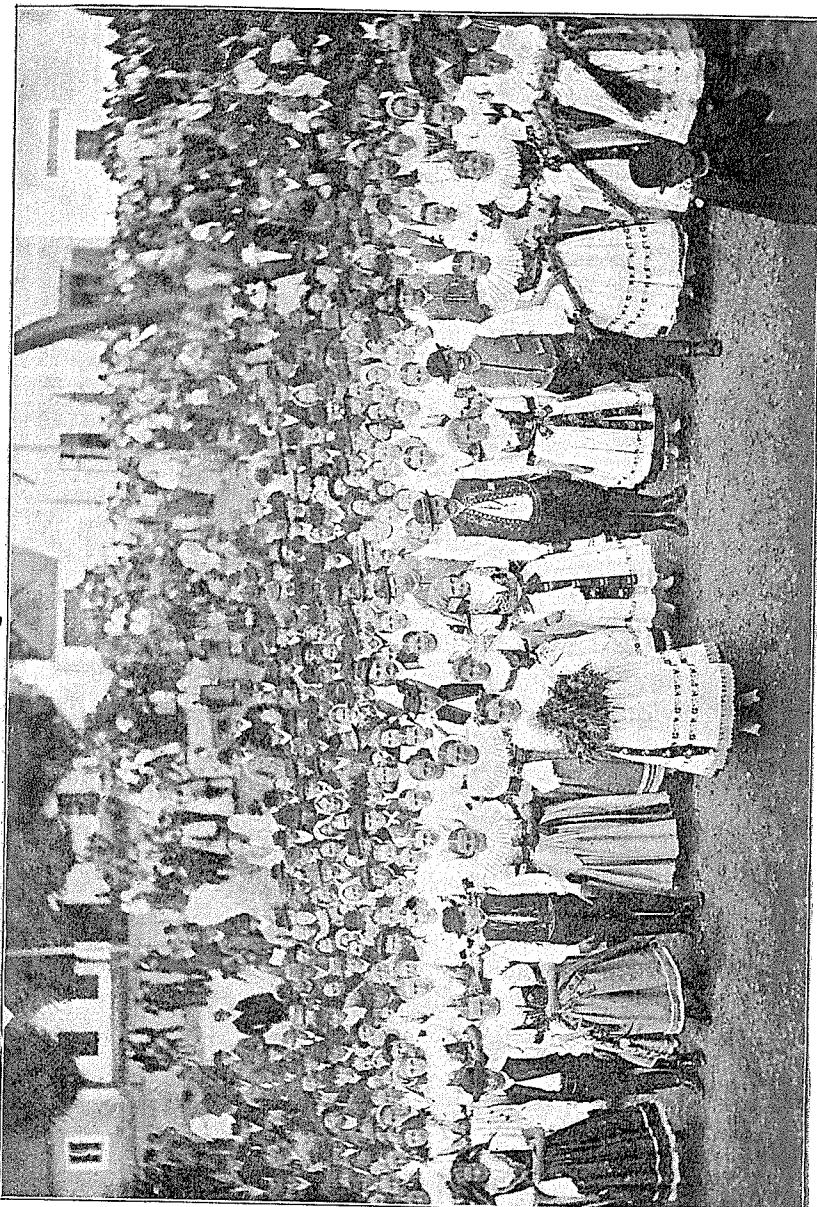
Panímámo zlatá, otvírejte vrata, neseme Vám věnec ze samého zlata. Dobrý večer, pane hospodáři, přejeme Vám, tento zelený věneček přinášíme Vám! Vy ho od nás přijměte a za nás se nestyděte, dá Vám Pán Bůh požehnání na každém místě.

Nejvřelejší přání přinášíme, dělnici nadělaní, bychom Vás tím potěšili, byste hodně natřízili za to krásné obilí. Pracovali jsme vždy pilně, proto laskavě prosíme, by nás něčím obdařili, na čaj, kávu, neskrblili; ať plesá naše srdce a proto volám, ať žije náš pán!

Když jsem s věnečkem k Vám šla, potkali mne dva mládenci, oni ten věneček po mně žádali a já jsem jim říkala, že ten věneček žádnému nedám, ani neprodám, že jej pro mnohem vzácnější pány mám.“

Také tento proslov býval ve zvyku:

„Hejsa, chaso Havránku, odejděte na stráňku, niže a výše, abych se mohla dostat s tím věnečkem k hospodáři bliže. Ach, co jsem se smutná nachodila, než jsem ten věneček uvila. Přišla jsem na tři křížové cesty, tam tři mládenci svačili. Já jsem jim pravila: „Rač Pán Bůh žehnatí“, — oni se počali na mě hněvat. Ten jeden se na mě osopil, druhý se na mě zamračil a třetí mě malou svačinou obdařil. Dal mi jednu kýtku ptačí a nožku račí. Já jsem se tolik najedla, že jsem se z toho roznemohla. Piva nechcu, ani páleného, ale něco smaženého. Kolik v tom věnečku

Obr. 13. Dožatá.

klásečků, kolik nám dejte klobásečků; kolik zrneček, kolik měřiček. Kolik měřiček, kolik slepiček; kolik zrneček, kolik af máme vajíček. Podivej se, hospodáři, jak si tim věnečkem háží; podivej se, hospodáři, jak já sobě poskočím!"

Pak se chasa počastovala za zpěvu písni a žertův.

Stínání berana o hodech. Na podzim před hody zakoupila si vesnická mládež tučného berana. Čistě ho umyli a děvčata vyzdobila pentlemi i kvitím. Odpoledne v hody přivázali ho chlapci čistě oděni tchořovicemi, frydkami, páchatými košilemi, žlutými nohavicemi, bílými punčochami, nohy obuté do lesklých lýtka na nosítka a pak nesli ho dědinou na louku. Děvčata v červených šátkách, pod krkem vyžehlený široký obojek, na rukávcích pentličky, v harasových sukních, hedvábných fértochách, bílých punčochách a nízkých lesklých střevíčkách. I staří se přišli podívat. Na louce se beran postavil, hudba hrála a devětkrát se zatančilo kolem nositek. Po deváté jeden z nejstarší omladiny ostrý kosírem jednou ranou uťal beranovi hlavu. Co tu bylo smíchu, nezdářila-li se rána. Večer se beran upekl a mládež měla společnou hostinu se zábavou v hospodě. (Obr. 14.)

Starý tento zvyk z doby předkřesťanské — oběť na poděkování božstvu za úrodu a sklizeň v uplynulém léti — panoval po celém Záhoří. Nyní žije již jen ve vzpomínkách vymírajících pamětníků.

Různé obyčeje zachoval lid ještě o vánocích, zejména o Štědrém večeru, v Ostatky (právo ostatkové), na Škaredou středu, na Smrtnou neděli, na Velký pátek, na sv. Jana Křtitele, v sobotu před sv. Duchem, o Hodech a jindy.

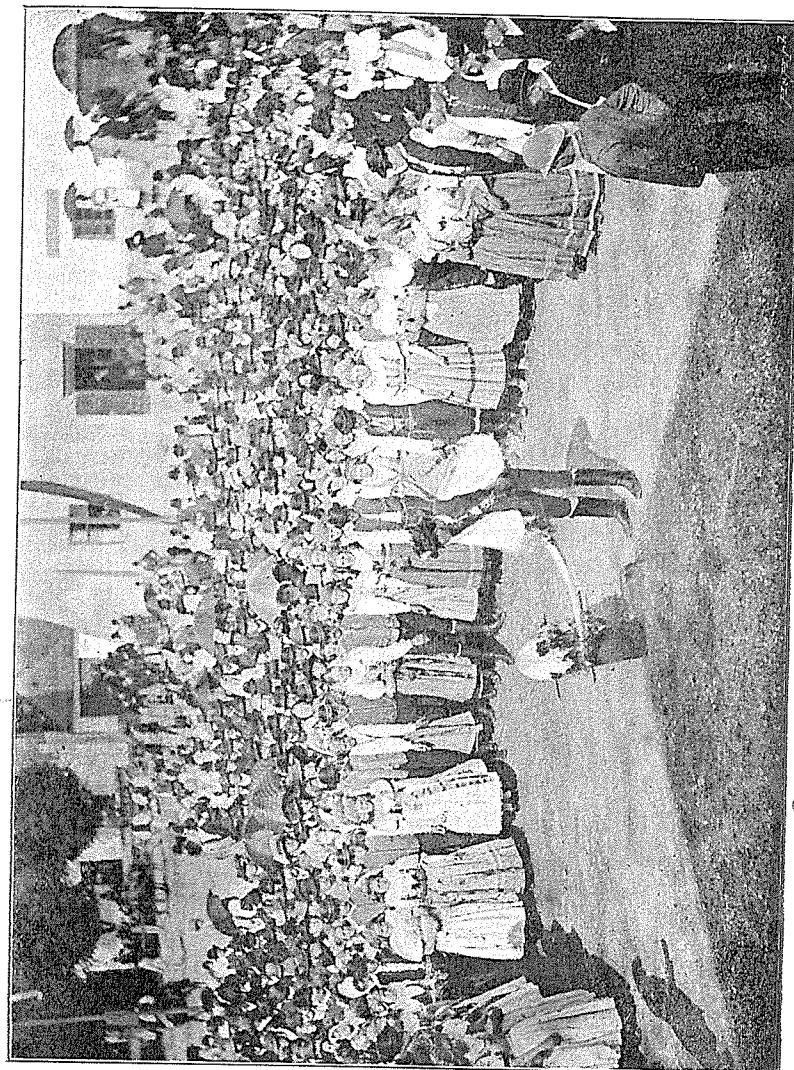
Zvyky a nárečí Němců. Němci okolí Podštátského, kteří prý Břetislavem I. a jeho manželkou Jitkou sem od Virčburka a Svinibrodu povoláni byli, mluvili původně dialektem francským, nám málo srozumitelným. Působením školního vyučování přibližuje se v době novější nárečí jejich jazyku spisovnému.

Ze starých zvyků zachovaly se:

Chodění na přástku; v době vánoční a masopustní scházejí se děvčata s přeslicemi střídavě po selských domech a bavíce se zpěvem a hovorem předou len.

Zapichování pometel ohořelych o sv. Janě do

zelnic, aby hlávky velké a tvrdé narostly a uchovány byly od krup a housenek.

Obr. 14. Stínání berana,

Zvaní na pohřeb. Stará žena klepá po vesnici holí na okna a pozývá vyjdoucího ze dveří na pohřeb. Za to bývá obdarována skrovným penízem, aneb krajicem chleba, neb buchtou.

Do domu zvoucí osoba vkročíti nesmí, aby tam nezavlekla smrt.
(Zvyk ten v Kylišově zachovává se do dneška).

Chodění po 3 králech podobá se zvyku našemu.

Podáváme zde tříkrálové říkání v nárečí Podštátském jakožto ukázku dialektickou toho kraje.

Zpěv tříkrálový.

Všichni: Wir traten douhar wohl ohne Spout,
An „ſchen guden Morgen“ ga Euch Gout!
Wir ſein ſchon gezogen vor Herodes ſein Haus,
wie'r grod ſieht zum Fenster heraus.
Herodes ſpricht met foſchem Senn:
„Ihr heiligen drei Weißen, wo reift ihr denn hen? —
„Roch Bethlehem, ei die Davidsstadt,
wo Maria Jejum geboren hält.“

I. král: „Ich bin der König aus'm Mohrenland.
Das Zepter troa ich ei der rechten Hand.
Kohlſchwanz bin ich, doch ſchuld ich's nie.
Scheldich is of das Robenvieh,
die Schmieds Karlin, die Kendermoad,
die mich ne ran gewoſch'n holt.“ —

II. král: „Ich bin der König aus'm Jodenland,
König Herodes war ich immer genannt.
Gott's Fliegen, Gott's Flaggen, Gott's Fledermaus.
Glei zieh' ich meinen Sabel raus,
und dreh' mich amol um und um
und ſchlog die Kender klan und krumm!“ —

III. král: „Ich bin der König aus'm Engelland.
Ne Taller trü ich ei mein rechten Hand.
Ich ſtell ne Taller of ne Tisch.
Dref gehört ſich a gebrot'n'r Tisch,
a Steckla Kuchen, a Glasla Wein,
doß die drei Könichen finna loſtig fein!“ —

Všichni: „Schen Dank! Schen Dank! ihr Leitlen mein,
weil ihr uns hot geläß'n'rein.
Und hon mr's a nie racht gemocht,
ſo wiſch'n br Euch: A gude Nocht!
A gude Nocht, a ſüße Ruh
und a an ſchenen Tram dazu.“ —

4. Hospodářské poměry.

Povaha, složení a útvar půdy, jakož i rozdílné klimatologické poměry způsobují značnou rozmanitost v polním hospodářství a příbuzných odvětvích zemědělských okresů.

Vzhledem k velice nestejnemu povrchu půdy lze rozdělit českou část soudního okresu Hranického ve čtyři oddíly.

První oddíl, protínající mírným obloukem střed okresu od východu k západu, tvoří planinu podél Bečvy v nadmořské výšce 238—300 m. Na planině této, v pahorky vybíhající, rozloženy jsou následující obce: Poruba, Hustopeče, Milotice, Skalička, Ústi, Černotín, Hranice, Velká, Olšovec, Lhotka, Hrabůvka, Drahotuše, Klokočí, Milenov a Slavič. Půdy jmenovaných obcí jsou naplaveniny starší i mladší, částečně lehké, částečně i různě jílovité a při tom mokré, což u různých obcí se střídá.

Druhý oddíl jižně od tohoto pruhu tvoří Záhoří, které v našem okrese rozkládá se na pahorkatině v nadmořské výšce 300—400 m s povrchem nerovným a celkovým sklonem k severu. Půdy povstaly zvětráním eocénu, a to nejvíce břidlic (černé, těžké a mokré jíly), jen malá část z pískovců útvaru kamenouhelného (lehčí písčité půdy). Území toto tvoří obce: Opatovice, Valšovice, Rakov, Malhotice, Rousko, Horní a Dolní Těšice, Zámrsky, Kelč, Babice a Lhota. Konečně stejné poměry má i obec Zbraslav, jejíž většina pozemků rozprostírá se na vysokém ostrůvku vápence devonského u Hranic.

Třetí malá skupina rozložena je ve východní části okresu severně od osad Černotína, Milotic a Hustopeč, činíc zde zároveň jazykové rozhraní. Jest to pahorkatina 300—370 m vysoká, s povrchem velice nerovným a četnými stránemi, půdami většinou těžkými a mokrými. Na území tomto jsou české obce: Hlužov, Špičky, Vysoká a smíšené s převahou německou: Heřmanice, Kozi Loučky a Kunčice.

Čtvrtou skupinu tvoří konečně obce, ležící na útvaru kamenouhelném severně a severozápadně od města Hranic, obecně zvanou Hory. Jsou to poslední výběžky vysočiny Oderské a výška jejich kolísá od 360 až 600 m; rozdíl jejich výšky 200 m v pozemcích

u jedné obce nejsou vzácnosti. Krajina tato vyniká bohatstvím lesů s podnebím celkem drsným, ač některé osady, v údolích rozložené, chráněny jsou proti severu a vynikají dosti značnou úrodností. Nejsevernější část tvoří planinu přes 500 m vysokou s podnebím velice drsným. Půda v této části jest většinou mělká a snadno vysychavá, jen menší část jest povahy těžší a mokrá jako u Partutovic, Luboměře a Spálova. Tuto část zabírají české osady: Podhoří (jen s částí katastru), Uhřinov, Radíkov, Partutovice, Střítež, Jindřichov, Luboměř a Spálov; německé: Podštát, Padesátlánů, Kovářov, Lindava, Heřmánky, Božkov, Boňkov a Kylišov.

Dle jakosti rozdeleny jsou pole na 8, louky a lesy na 7, zahrady na 6, pastviny na 5 tříd bonitních.

Počet parcel jest 77.505; počet pozemkových archů 8107; zdaněná plocha 36.413 ha 36 a; nezdaněná 1303 ha 39 a, tedy veškerá plocha 37.716 ha 75 a, a její čistý výnos katastrální 350.213.19 K. Největší předepsanou daň katastrální mají obce: Hranice, Bělotín, Drahotuše a Hustopeče.

Velkostatky v soud. okrese Hranickém jsou:

1. Alodní panství Hranice s Drahotušemi spojené s Lipníkem.
 2. Arcibiskupské (korunni-lenní) panství Kelč se Všechnovcemi, Provodovicemi, Rouskem a Skaličkou.
 3. Alodní statek Hustopeče.
 4. Alodní statek Malhotice.
 5. Alodní statek Spálov.
 6. Svěřenský statek Podštát s Liptáněm.
- Osada Dub patří k alodnímu panství Starojickému.

Hospodářskému rozvoji okresu překážejí hlavně následující nepříznivé poměry:

1. Časté záplavy rozvodněné Bečvy, čímž trpí hlavně obce ležící na blízku jejího toku. Bohužel regulace Bečvy, ač vyžaduje velikého nákladu, téměř úplně vyvážena je přílišným kácením lesů v povodí Rožnovské Bečvy. Regulace chrání totiž před povodněmi středními, po vykácení lesů téměř každoročně přicházejí povodně velké, které pozemky i u regulované části Bečvy zaplavují.

2. Přílišná vlhkost některých půd, čemuž lze odporučit rádným odvodněním. Nutného odvodňování jest třeba u vě-

šiny obci. Dosud odvodněny byly nejmokřejší pozemky (někde však všechny mokré pozemky) v obcích: Kelči, Drahotušich, Rakově, Černotině, Hrabůvce a Zbrašově poskytnutím subvencí. V obci Hranicích, Paršovicích, Opatovicích, Velké, Miloticích a Hustopečích jsou pozemky pro odvodňování vyměřeny a v posledních třech dokonce plány a rozpočty před několika lety vypracovány, provedení však neuvědomělosti velké části zúčastněných rolníků bylo překaženo. V Miloticích odvodňují nekteří hospodáři sami bez družstva a bez subvencí.

3. Severní část okresu ztěžuje studené severně větry, jimž krajina ta je vystavena.

4. Ve vyšších polohách trpí úroda častým suchem.

Z plodin pěstovaných

nejrozšířenější jsou oves a žito. Ježmene pěstuje se méně, protože jakost jeho nebývá valná, pšenice jen v polohách chráněných a pak na Záhoří, ač často trpí rzi a dává výnosy skrovnejší než žito.

Z okopanin sázejí se nejvíce zemáky, řepa krmná a tuřín. Cukrovku pěstují jen některé velkostatky. Rolnictvo, až na skrovné výminky, od pěstování řepy upustilo pro její nízkou cenu.

Celkem se okopanin pěstuje málo, neboť scházelo až dosud odbytu za přiměřené ceny a omezilo se proto pěstování jen pro spotřebu domácí.

Z rostlin pícních seje se skoro výhradně jetel červený; v horských obcích seje se len, jehož pěstování však za posledních let značně se omezilo.

Vzdělávání půdy jest dosud až na malé výminky v plénkách, postup rostlin nepřiměřený (na pohnoveném pozemku pěstují se obiliny 3—4 léta za sebou), strojů se doposud užívá málo. Strojená hnojiva rozšiřují se jen pomalu, v posledních 10 letech rozšířilo se v horské části používání Thomasovy strusky. Celkem lze v českých obcích počítati spotřebu 20 vagonů Thomasovy strusky a 6—7 vagonů superfosfátu. Značnou část hnojiv odebírá rolnictvo prostřednictvím obchodníků a místních agentův, nelze tedy přesně stanoviti spotřebu. Ledku se používá teprve v posledních dobách. Louky většinou, až na skrovné výminky, jsou neupraveny a mokré.

Zahrady okresu byly dříve velmi rozsáhlé a zmizelo jich v uplynulých letech mnoho. Přičinou toho byl nedostatek dobrých ovocných stromků; r. 1903 založena v Hranicích krajská ovoceňská školka, která počinaje r. 1908 poskytovat může ročně 1000—3000 stromků. R. 1906 ustanoven byl při hospodářské škole okresní zahradník, jenž pořádá na okresu ovoceňské kurzy a přednášky o pěstování ovocného stromovi a tak lze doufati, že pěstování ovocného stromovi opět se rozšíří. Malé školky ovocné jsou u některých škol obecných, jako v Ústi, Skaličce, Miloticích a Hustopečích.

Nejvíce pěstuje se ovoce u Hranic a Kelče.

Z odrud nejrozšířenější jsou: jadernice, kardinál žíhaný (funtové, štrudlové), gravenštýnské (rybizové), kopecké (místní odrůda), pruháč (gdánský hranáč, vinar [vejlímek] a j.), panenské, červené tvrdé (růžencové) a j. Z hrusek nejrozšířenější je pchavka (místní odrůda), solnhradka, štutgartská, kozačka. Z třešni pěstují se některé pěkné místní odrůdy kolem Kelče; u Spálova pozdní třešně dozrávají pozdě na podzim.

Ovoce spotřebuje rolnictvo z velké části doma, část výhodně se prodá v Hranicích. Zelinářství je nepatrné; dováží se zelenina většinou z Hané.

Hub jedlých, jahod a malin roste v lesích hojnost.

Dobytkařství.

Chov koní nejvíce rozšířen je na Záhoří, u větších rolníků často i na úkor výnosnosti statku. Většinou chová se zde ráz těžší, počet koní r. 1907 byl 3039 kusů.

Chov hovězího dobytka má pro zdejší krajинu značný význam a jest nejlepší ve střední části okresu a v některých osadách horských, na př. v Jindřichově.

Mnoho dobytka prodává se na Kravařsko, odkudž vyvází se pode jménem „Kravařský“. Většinou převládá ráz kravařsko-bernský, u chalupníků a v osadách méně pokročilých dobytek polský.

Mlékařství v okresu učinilo značný pokrok. V posledních 10 letech založeny družstevní mlékárny: v Podštátě (německá), v H. Něčicích (okres Lipnický, kam dodává mléko Rakov) a

r. 1904 mlékárna v Hranicích. Mlékárna v Hranicích má pohyb parní a ruční, ostatní dvě mají odstředivky paroturbínové, ostatní pohyb jen ruční. Zpracovalo se r. 1907 v Podštátě 500.000 l, v Hranicích 600.000 l mléka. Kromě toho zřízeno bylo v okresu mnoho soukromých menších mlékáren, které však celkem jsou nedokonale zařízeny a mají málo mléka.

Ku zvelebení chovu dobytka založeno v Hranicích okresní družstvo pro chov dobytka a 4 místní družstva. Nejčinnější z nich je družstvo pro chov hovězího a veprového dobytka v Miloticích. Hovězího dobytka bylo v okrese 17.139 kusů.

Chov veprového dobytka v posledních letech značně se rozšířil a nabývá čím dál, tím většího porozumění i v obcích, kde se dříve nevěnovalo tomuto odvětví péče. Nejvíce veprového dobytka chová se v Opatovicích, Paršovicích a Rakově — dále v Drahotuších, Olšovci, Velké, Černotíně a Miloticích; veprů chovalo se 9161 kusů.

Chov koz je nepatrý a děje se tolíku u méně zámožných dělníků a domkařů, kteří drželi 1112 koz.

Chov ovcí zanikl, až na jeden velkostatek, který jich chová přes 400.

Drůbežnictví bylo dosud na nízkém stupni, v posledních letech za podpory českého odboru Zemědělské rady zřízeno na okrese asi 30 stanic vlašek koroptvích a jedna stanice husí emdenškých, i zdá se, že hlavně chov kur timto opatřením, ve kterém se bude pokračovati, se zvelebí. Chovalo se celkem 50.741 kur, 4156 hus, 408 kachen a 2606 kusů jiné drůbeže.

Zvěře jest v okresu hojnost.

Rybničářství jest bezvýznamné.

Statistika hospodářských zvířat v Hranicích za rok 1904. V městě Hranicích chovalo se r. 1904: 422 koní, 621 hovězích kusů, 93 koz, 26 ovcí a 424 prasat; z drůbeže: 2332 kur, 137 hus, 30 kachen a 291 jiných. Včely chovaly se ve 184 úlech.

V roce 1907 vykonalo v městě Hranicích 11 řezníků 1572 porážek a poraženo: 2 buvoli, 38 volů, 381 býků, 718 krav, 253 jalovic, 1136 telat, 2418 prasat, 45 ovcí a jehňat, 33 koz a kůzlat; dohromady 5024 dobytčat.

Na 5 dobytích trhů bylo dohnáno: 1799 kusů dorostlého dobytka, na 52 týdenních trzích prodáno bylo 20.073 selat.

Hospodářsko-průmyslové závody kromě mlékáren scházejí na Hranicku téměř úplně, což polnímu hospodářství není nikterak na prospěch. Jediný pivovar v Hustopečích zanikl, pouze v Hranicích je v bývalém panském pivovaře sladovna.

Na koleně řeky Bečvy je několik vodních mlýnů — tak v Hustopečích 2, Miloticích, Černotíně po 1. Na Bečvě v Hranicích. Podobně na potocích ve Velké a Kelči. V kraji pak shledáváme se ještě s mlýny větrnými, jichž význam ovšem není veliký.

Malostatky trpí na zdejším okresu kromě obcí horských velikou roztríštěností a nevhodným tvarem pozemků, které jsou dlouhé a úzké, pročež je rationelně vzdělávati nelze.

Pojišťování budov proti ohni jest rozšířeno na okrese u největší části rolnictva, ne tak již pojistování zásob a proti škodám způsobeným krupobitím, podobně i pojistování na život u rolnictva došlo nepatrného ohlasu. V některých obcích trvá místní pojistování dobytka, jako na př. v Ústí, Miloticích, Hustopečích, Rakově, Opatovicích a Černotíně.

Velkou potíž pocítuje rolnictvo se ziskáním rádné čeledi a potřebných dělníků, což ostatně je na bíděni a vyšetřitelně tím, že provádí se regulace Bečvy, která spotřebuje většinu dělnictva z věků.

Hospodářské spolky jsou:

Okresní hospodářský spolek v Hranicích, jenž zde vydržuje zimní hospodářskou školu, hospodářský spolek v Kelči, hospodářská besídka ve Spálově, čtenářsko-hospodářská beseda „Přemysl“ v Drahotuších, hospodářsko-čtenářská beseda v Rakově.

R. 1900 založeno „Rolnické družstvo v Hranicích“, které obstarávati mělo prodej hospodářských výrobků. Pro malý počet členů nevyvinulo dosud větší činnosti.

Pro dorost rolnický založena byla v Hranicích **zimní hospodářská škola**, pro kterou r. 1903 vystavěna účelná budova školní a založena krajská školka. Průměrná roční návštěva 31 žáků. Roku 1904 a 1907 pořádány byly v létě při škole hospodářské kurzy se znamenitým úspěchem.

5. Zaměstnání obyvatelstva.

Přihlížime-li k zaměstnání obyvatelstva okresu Hranického, shledáváme újezd ten velkou většinou zemědělský. Největší procento obyvatelstva zabývá se polařením a s ním nerozlučně spojeným chovem dobytka. Průmyslem, obchodem a tržbou zaměstnává se poměrně málo lidí.

Není totiž průmyslových závodů v kraji, ba ani valně neve středisku kraje samého — městě Hranicích, ač poloha i podmínky pro novodobý rozmach průmyslový u nás jsou velmi přízniviy. Ano naopak pozorovati lze, že průmysl již stávající u nás upadá. Mnohé závody i celá odvětví živnostenská vymírají. (Kdysi rozkvetlé soukennictví, závod kartonážský, keramický, pivovarství a j.). Náš venkov v mnohých obcích se vylidňuje a v Hranicích obyvatelstva nepřibývá — snad ubývá, jak ukáže příští blízké sčítání. Úbytek lidnatosti venkova dlužno přičisti úžasnemu vzrůstu lidnatosti průmyslových středisk, zejména Ostravská.

Zemědělství. Veliká většina jednotlivých hospodářství není rozsáhlá. Největší a nejvýhodněji položené lány pozemků náležejí velkostatkářům, kteří mají statky většinou pronajaty kromě lesů. Hospodáři středních statků s čeledí i členy rodiny obdělávají si pozemky sami, toliko v nejpilnější době žní najímají sobě dělníky. Vedle samostatných rolníků je mnoho domkařů, t. j. majetníků domků a nepatrné plochy půdy. Kromě skrovného hospodářství hledí si muž jiného hlavního zaměstnání: bývá na výdělku jako zedník, tesař, lamač kamene, drovštěp, zřízenec železniční, aneb při velkostatku jako dělník a žena doma s dětmi obdělává pozemek, poklizí 1—2 krávy. Při některých velkostatečích najímají se na polní práci uherští Slováci od jara do podzimu.

Průmysl. Z nevalného průmyslu jest doposud nejvýznačnější textilní výroba. Dvě větší továrny v Hranicích: na sukna a hedvábné látky, kromě toho vyhasinající výroba suken po maloživnostnicku se udržuje doposud. V Hustopečích vyrábí a zpracuje se húně, v Podštátě továrna na hedvábné látky. Pamětihonodna jest i výroba dýmek, ve kterém oboru dobrou pověst má Kelč. Průmyslové odvětví to je typické a svérázné pro Kelč tak jako výroba valašských papucí v Hustopečích.

U Božkova jsou skelné hutě.

Značné je zpracování dřeva na prkna, latě, trámy, pivovarské zátoky dřevěné a p. a jeho vývoz z okolních mohutných lesů. Podobně i výroba nábytku z ohýbaného dřeva v Hranicích.

Kamenné lomy jsou dosti rozsáhlé, zejména v Hrabůvce. Výroba výborného dlažebního a štěrkovacího kamene jest značná v okoli Hranic, podobně i pálení a odbyt vápna z devonského vápence jest mohutný.

O průmyslu hospodářském nelze vůbec mluviti. Dříve bývalo v okresu několik pivovarů (v Hranicích, Drahotuších, Hustopečích, Podštátě), leč i ty zanikly. V poslední době vzniklo několik mlékáren, ač v nevelkých rozměrech.

Obchod, zejména na venkově, děje se způsobem starodávním. Za odprodané přirodniny a potraviny o týdenním trhu nakoupí se životních potřeb. Nákupní a prodejní družstva svépomocná, obilní skladiště rolnická nemohou se ujmouti; jest jim bojovati doposud namnoze s neuvědomělostí, neporozuměním a předpokladostí našeho venkova. Značný je vývoz dobytka, zejména hovězího rázu kravařského a koní.

6. Zdravotnictví.

Krajina okresu Hranického známa je svou zdravou polohou. Vzduch se všech stran má všude volný přístup a není znečišťován ani zhoubnými výpary močálů, ani dýmem z továren, mohutné hvozdy pak jako veliké plíce vydychují osvěžující ozon.

Venkovské obce, jichž obyvatelstvo zaměstnává se prací ve volné přírodě po valnou část roku, vykazují přirozeně také menší úmrtnost než město, jehož vzduch, ač daleko méně jiných měst průmyslových, přece jest otravován dýmem a výpary. Lze sice i četným obcím venkovským vytknouti zdravotní závady, jmenovitě plýtvání hnojůvkou, odporné hromadění mrvy chlévské před okny a dveřmi obytných stavení, leč i tomu možno odpomoci a pak přece jenom nešíři otravu vzduchu a vody v tom způsobu, jako jedovaté výpary některých továren a dolů. Mimo to i Bečva a četné potoky, které vodu odvádějí z lesnatých pramenů vůkolních a svou čistotou jsou známy, poskytuji jak mládeži, tak i doospělým přístupné koupele, čímž přispívají nemalou měrou k či-

stotě těla a tím pomáhají ke zvýšení a rozmnožení zdravotních podmínek.

V Hranicích jevíva se občas hlavnička, jakož i zvýšenější úmrtnost nežli na venkově, což však je jenom zdánlivé, zejména připomeneme-li si, že na účet úmrtnosti v Hranicích valně přispívá všeobecná nemocnice, v níž hledají úlevy trpící nemocní nejen z Hranic a okolí, nýbrž celého Valašska.

Zdraví škodlivým účinkům v městě celi obecenstvo pečlivým používáním sadů a vycházeck do rozkošného okoli. Blízké lesy, které sahají téměř až do samého města, lázně Teplice, květnaté lučiny směrem ke Drahotuším podél obou břehů bečevských přispívají nemalou měrou k osvěžení a poskytují ve volných chvílích procházejícimu se obecenstvu čistý, zdravý vzduch.

Minerálních lázní, přístupných po celou dobu lázeňskou v Teplicích, používá se hojně. Kromě lázní Teplických zřízeny jsou v Hranicích 3 koupelny říční, z nichž 1 vojenská nad splavem řeky Bečvy vyhrazena je toliko vojenským ústavům, ostatních dvou používat možno obecenstvu za mírný poplatek.

U nového betonového mostu na Bečvě v Hranicích připoutáno ke břehu množství loděk, které se půjčují za mírný poplatek k projížďce po řece.

V novém parku u Císařského stromořadí upraveno vhodné kluziště obci hranickou. V létě používá se místa pro „kopanou“.

Studené lázně po způsobu gräfenberských lázní jsou v Nýdeku.

Zdravé pitné vody je dosud v Hranicích nedostatek. Obyvatelstvo u většině pije vodu čerpanou z vodovodu, která však obsahuje mnoho zemitých částek.

Za trvalého sucha trpí nedostatkem vody Špičky, Opatovice a některé jiné obce.

Na venkově doposud jest zápasiti namnoze s předsudkem lidu, který nevěří, že by výpary z chlévů, mrvišť a hnojůvky byly zdraví na úkor.

Zdravotní obvody, v nichž sidli obvodní lékaři, jsou na Hranicku tyto: V Hranicích, Hustopečích, Kelči, Bělotíně, Spálově a Podštátě.

V Hranicích jest všeobecná nemocnice se dvěma infekčními pavilony.

Vedle toho jest v Hranicích několik lékařů soukromých. K léčení nemocných zvířat jsou v Hranicích 2 zvěrolékaři: 1 c. k. okresní zvěrolékař a 1 městský zvěrolékař.

Lékárny jsou na okresu 2: V Hranicích a Kelči, kromě soukromých lékáren v sídlech obvodních lékařů.

Prameny léčivé vyskytují se u Hranic **v Teplicích**, kdež i lázně jsou zřízeny. Voda s prameny teplých, železitých, alkalicko-zemitých kyselek neobyčejně bohatých, nejen na pevné součásti, ale i na kyselinu uhličitou, že podobných míst evropských těžko lze nalézti. (Obr. 15., 16., 17., 18., 19.)

Z teplických pramenů jsou dosud zachyceny pouze tři, všechny na levém břehu Bečvy ve vzdálenosti asi 180 kroků od sebe, z nichž dva mají teplotu 22° , jeden 18° C.

Všechny prameny jsou kyselinou uhličitou přesyceny, která prchá v bublinách se sykotem. Tím voda jest v stálém vřívém pohybu jakoby ve varu.

Čerstvě načerpaná kyselka je křišťálově jasná, vlažná až teplá, na stěnách nádoby perly usazující, chuti štiplavé, slabě inkoustovou přichut zanechávající. Dobře uepaná a uměle ochlazená má chut a říz nejlepších kyselek.

Dle lučebných rozborů zařazujeme všim právem teplické prameny minerální do kategorie vlažných, resp. teplých železitých alkalicko-zemitých kyselek — a to v řadách jim přibuzných mezi prvě.

Teplických minerálních pramenů užívá se jak k léčbě pitné, tak i k léčivým koupelím. Ve zdejších lázních nalézají hosté všeho pohodlí a výtečného lékařského ošetření.

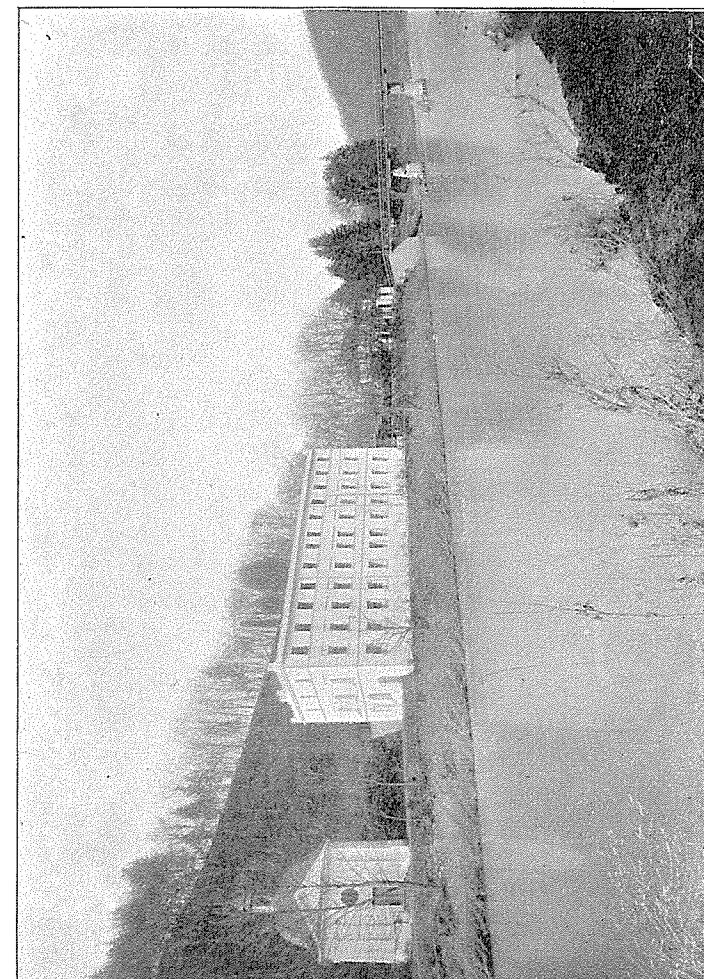
Účinky vody Teplické.

A. Pro léčbu koupelemi: Při stavech hluboké skleslosti sil životních a rekonvalescencích po akutních, vysiltujících nemocích, při poruchách nervů, při onemocnění míchy a mozkových a jich blan, při chorobách srdce, při chorobách ženských, při rheumatismu, zvláště svalovém, při chorobách krevních a kožních.

B. Pro léčbu pitnou užívá se vody: Při nemocech ústroji zažívacího a katarrhech střev, při nemocech jaterních, ledvinových, močových a při nemocech krevních. Z těch zvláště budíž jmenovaná dna, kteráž účinkem našich vod dobře se léčí.

Zdravotnická statistika. (Celého politického okresu.)

Z počtu veškerého obyvatelstva 55.922 bylo roku 1904: sňatků 434, narozených 1889; z těch bylo nemanželských 155 a

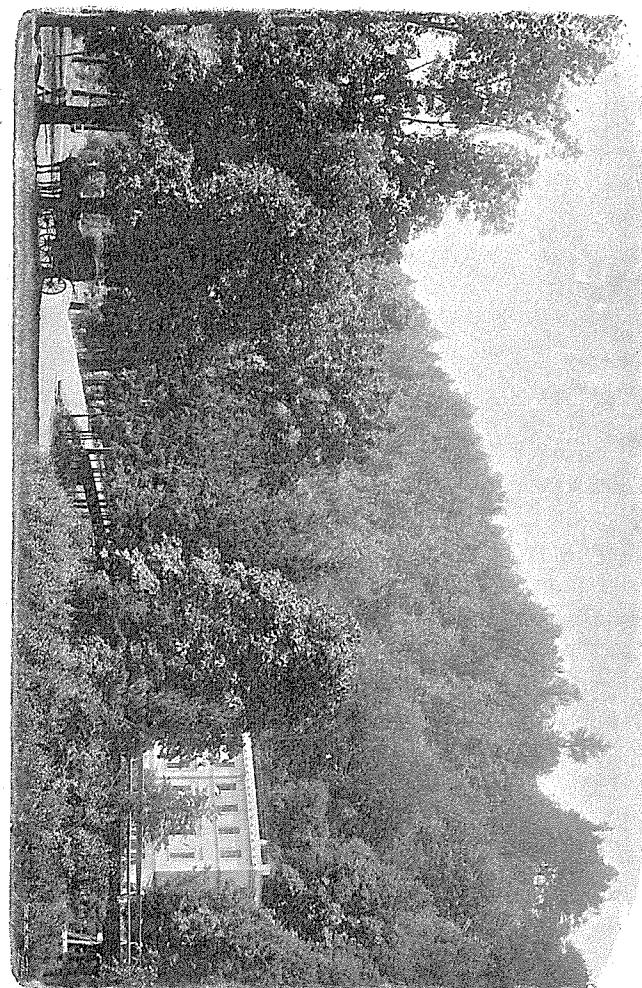

Obr. 15. Teplice.

mrtvě narozených 47. Zemřelo 1430 osob. Nejvíce lidí umírá na souchotiny (267), na zánět plic (139) a na srdeční vady (87); sebevraždou skončilo 15 osob.

Notorických kořalečníků bylo 183, mezi nimiž 24 žen. Slepých žilo v okrese 25, hluchoněmých 70, kretinů 65 a choromyslných 17.

K vojsku bylo odvedeno téhož roku 109 mladíků.

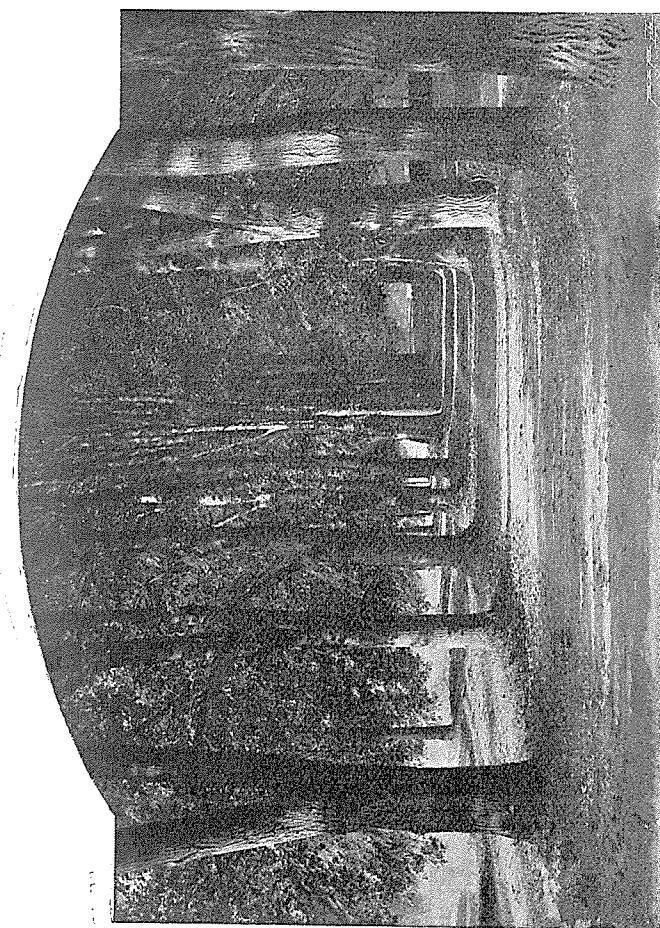

Obr. 16. Lázeňský park v Teplicích.

7. Školství.

Nejskvělejší dobou rozvoje národ. školství u nás jest doba naše. Základy školy obecné upraveny cestou zákonodárny a opatřeními

činitelů výkonné moci vládní. Společné a všem stejně důležité zájmy veřejného vychování mládeže pojaty byly zákonodárstvím v zákony říšské a zachování národního rázu školy pojato bylo v zákony zemské. V tomto ústavním vývoji školství shledávati dlužno hlavní příčinu jeho zdaru a rozkvětu.

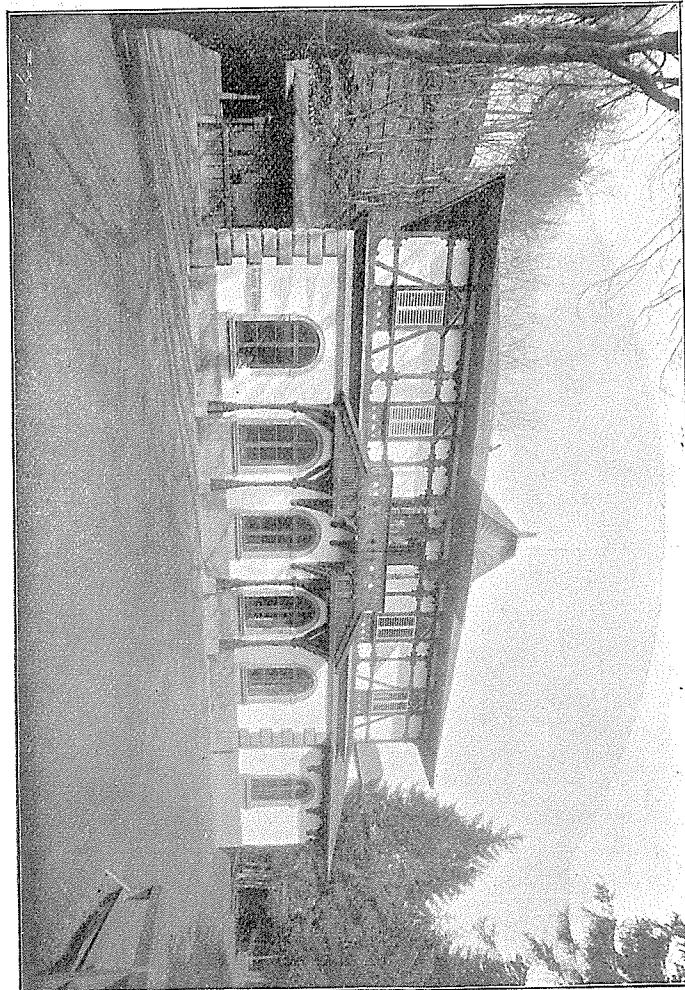

Obr. 17. Lipové stromořadí v Teplicích.

V okrese našem skoro každá vesnice má svou školu, pro niž zbudovala i důstojný stánek, hodný jejího poslání. Pravé paláce školní shledáváme v Hranicích, Kelči i jinde.

V Hranicích, kde převážná většina českého obyvatelstva udržována byla pod umělou nadvládou německé menšiny, která

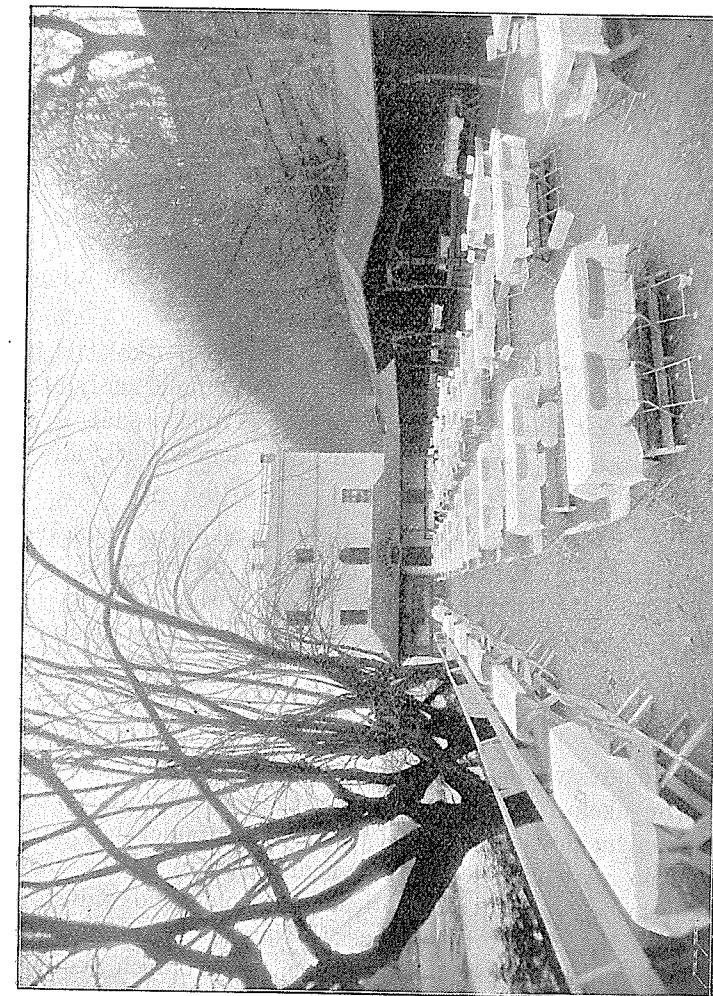
dusila všemi silami kulturní rozvoj českého lidu, se vývoj českého školství na velikou škodu nejen města samého, ale i širokého okoli velice opozdil. Jak na jiném místě knihy této (viz kapitolu

Obr. 18. Restaurační pavilon v Teplicích.

„Vyprostění Hranic z nadvlády německé“) dočisti se lze, bylo českému lidu hranickému zápasiti o nejnutnější ústavy vzdělávací: české školy obecné. Až do r. 1896 strašila v Hranicích vychovatelská a vyučovací nestvůra — utraquistická škola, v níž

první dva roky školní vyučovalo se německo-česky, třetím rokem počínaje až do skončení povinnosti školní výhradně německy. Odtud vysvětliti si lze namnoze chabé uvědomění národní a celá hejna odrodilců.

Obr. 19. Zahradní restaurace v Teplicích.

Mělo-li pokolení hranické zvýšiti úroveň svého vzdělání, bylo nuceno sáhnouti ke své pomoci. Zřídilo si své soukromé měšťanské školy chlapecou i divčí za přispění celé české veřejnosti. Školám těm projiti bylo trnitou cestou utrpení za německé nadvlády.

Za to — na posilu dohasinajícího němectví — obohaceny Hranice nadpočetnými školami německými, umístěnými ve velkolepých budovách.

A tak spatřujeme dnes české Hranice, jedno z větších měst moravských, bez českých škol, kromě obecné a měšťanské školy chlapecké i dívčí, pořízené s velikými obětmi z vlastních prostředků. Není zde ani střední, ani odborné školy české, jak by všim právem zasluhovaly.

Za to školství obcí venkovských vykazuje utěšený rozkvět, jak vysvitne nejlépe z uvedené statistiky.

Vedle vzdělaného a svědomitého učitelstva přispívá zvelebení školství i přízeň a láska široké veřejnosti a obcí ke škole a jejímu učitelstvu.

Neposledním součinitelem v rozvoji našeho školství jsou i úřady školské. Na nich mnohdy závisí osud mnohé školy české. Od chvíle, kdy v život vešly nové zákony školské, stál v čele školství na Hranicku muž se širokým rozhledem vědeckým, věhlasný paedagog Jan Ev. Kosina (1869—1870).

R. 1887 pro zbývající období okresním školdozorcem ustanoven byl Rudolf Kadeřávek pro české a ultraquistické školy na Hranicku. Se jménem Kadeřávkovým nerozlučně spjaty jsou osudy školství našeho za posledních 20 let. R. 1888 ustanoven pro nové 6leté období školdozorcem okresu Hranického, r. 1894 svěřen mu byl dozor českých škol okresu Hranického a Místeckého a dne 1. ledna 1908 odešel na zasloužený odpočinek. Byl svému učitelstvu rádcem a přítelem, který přivítal slovem a laskavým okem si získával sympatií. Za něho byla škola učitelstvu milým domovem. Školství okresu Hranického zkvetlo a zmohutnělo za jeho 20letého působení inspektorského. Kolik jen venkovských chat-škol jeho přičiněním proměněno v důstojné budovy školní! A což školy měšťanské? Na počátku jeho činnosti nebylo u nás potuchy o škole měšťanské. Soukromých škol měšťanských v Hranicích upřímným byl příznivcem a zastancem, až převzaty do veřejné správy, horlivě podporoval snahy o zřízení obou měšťanských škol v Kelči.

Nyní jest okresním školdozorcem odborný učitel Čeněk Kramoliš, horlivý spolupracovník „Vlastivědy Moravské“.

Dějiny jednotlivých škol v okresu podány jsou v místopise při jednotlivých obcích.

Školská statistika.

A) Školy české.

1. Dětská zahrádka, založená „Ústřední Maticí Školskou“ v Hranicích.

2. Obecné školy. Jednotřídní školy mají osady: Babice, Hrabůvka, Milenov, Milotice, Olšovec, Paršovice, Partutovice, Radíkov, Rakov, Rousko, Slavíč, Spičky, Uhřinov, Ústí, Zámrsky a Zbrašov; dvojtřídní: Černotín, Jindřichov, Luboměř, Malhotice, Opatovice, Skalička, Střítež a Velká; čtyřtřídní: Hustopeče a Spálov; pětitřídní: Drahotuše, Hranice (2, chlapeckou a dívčí) a Kelč.

3. Měšťanské školy chlapeckou a dívčí mají Hranice a Kelč.

4. Speciální běh: Kelč pokračovací běh hospodářský pro hochy při měšťanské škole.

5. Pokračovací školy průmyslové v Hranicích a Kelči.

6. Odborné školy. Zimní hospodářská škola v Hranicích. (Obr. 20.)

B) Školy německé.

1. Dětská zahrádka spolku „Schulverein“ v Hranicích.

2. Obecné školy. Jednotřídní mají obce: Boňkov, Božkov, Dub, Heřmanice, Heřmánky, Hranice (žid.), Kovářov, Kunčice, Kylišov, Lindava, Kozi Loučky, Nýdek a Středolesí; dvoutřídní má Polom, čtyřtřídní Bělotín; pětitřídní školy Hranice dvě, Podštát jednu.

3. Měšťanské školy mají Hranice 3třídní dívčí, Podštát 3třídní chlapeckou.

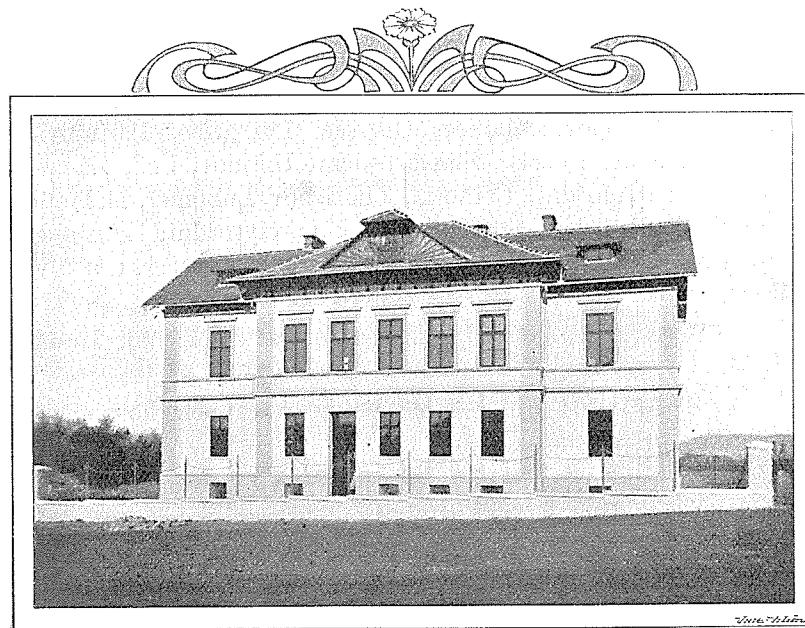
4. Speciální obchodní běh mají Hranice při dívčí měšť. škole.

5. Pokračovací školy průmyslové Hranice a Podštát.

6. Střední školy. C. k. německé státní vyšší gymnázium v Hranicích, založ. r. 1871. C. k. vyšší vojenská reálka v Hra-

nicích, založ. r. 1875. Budovy vystaveny v ohromných rozměrech již r. 1856. Škola určena pro výchovu vyšších důstojníků. R. 1858 umístěna zde dělostřelecká akademie, r. 1869 přeložena sem technická škola, která r. 1875 proměněna byla ve vyšší vojenskou reálku. (Obr. 21., 22., 23., 24.)

Počet žactva obnáší přes 450 (míst systemisováno 450).

Obr. 20. Zimní hospodářská škola.

Roční náklad přes 600.000 K. Na škole zaměstnáno 30 učitelů-důstojníků.

Zřízení. Vyšší vojenská reálka připravuje chovance pro obě vojenské akademie. Dělí se na školní štáb se 3 ročníky, každý se 3 paralelkami (celkem 9 tříd) a oddělení mužstva.

Pro vojenský výcvik a vojenské tažení jest stanoveno cvičební rozdělení; vyšší vojenská reálka tvoří prapor se třemi setninami.

Učebná osnova je skoro totožná s osnovou civilních škol reálných s připojením obligátního vyučování jazyku českému, polskému a maďarskému, vojenského výcviku pro pěchotu a šermu.

Zkoušce maturitní podrobují se chovanci však na civilních státních školách reálných ve Vídni.

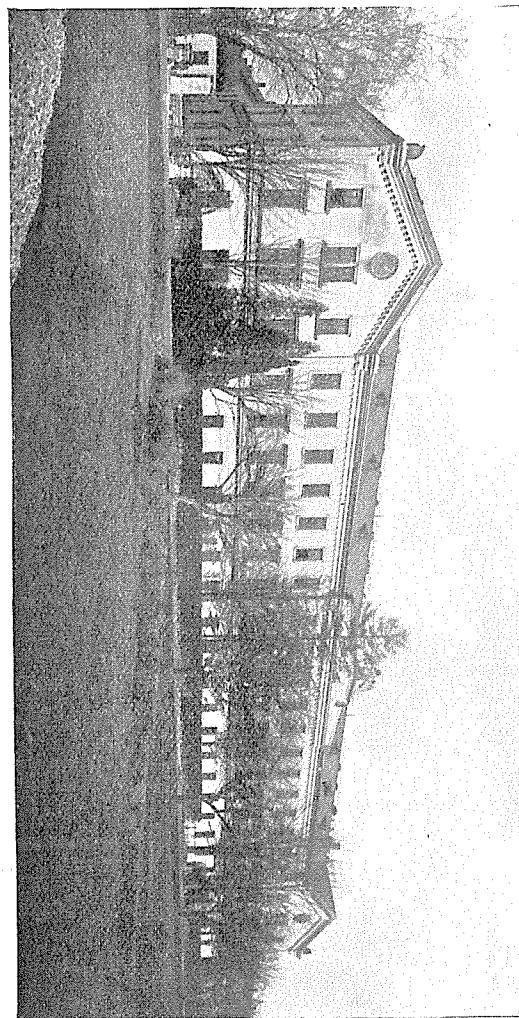
7. Odborné školy. Vyšší lesnická škola v Hranicích,

Obr. 21. Celkový pohled na ústavy vojenské v Hranicích.

založ. r. 1852, od r. 1896 v Hranicích, vydržovaná Moravsko-slezským lesnickým spolkem. (Obr. 25.) Předběžné vzdělání: 5 tříd střední školy.

Nižší lesnická škola v Hranicích při vyšší škole lesnické. Předběžné vzdělání: úplná škola měšťanská nebo nižší střední škola a jednoroční lesnická praxe.

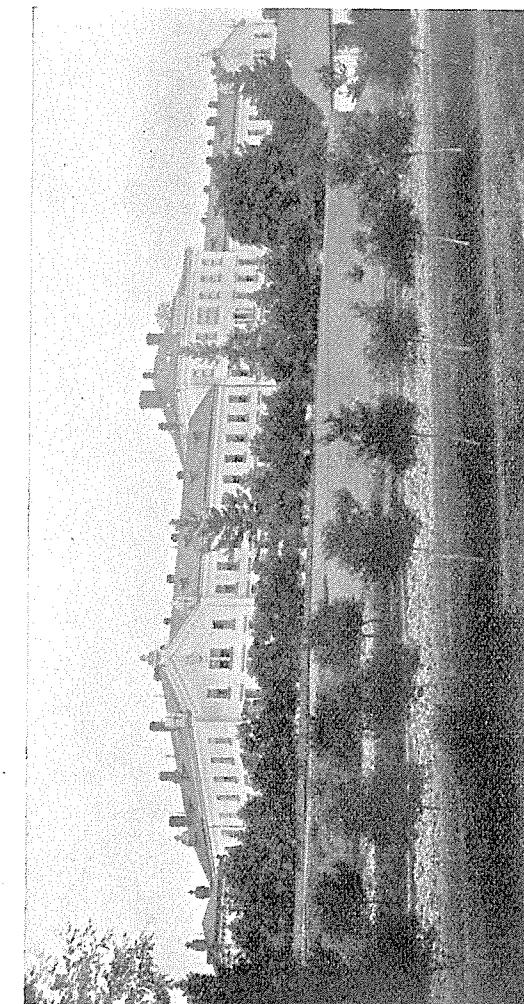

Obr. 22. C. a k. jízdní kadetní škola.

Při lesnické škole založeno mnoho stipendií.

C. a k. kaďetní škola jízdecká v Hranicích založena r. 1878. Počet chovanců kolisá kolem 130 (systemisováno 200

míst), roční náklad obnáší přes 300.000 K. Na škole zaměstnáno 16 učitelů-důstojníků. Účelem kadetní školy je vzdělati mladíky, kteří si volí vojenskou službu z povolání, na kadety. Chovanci

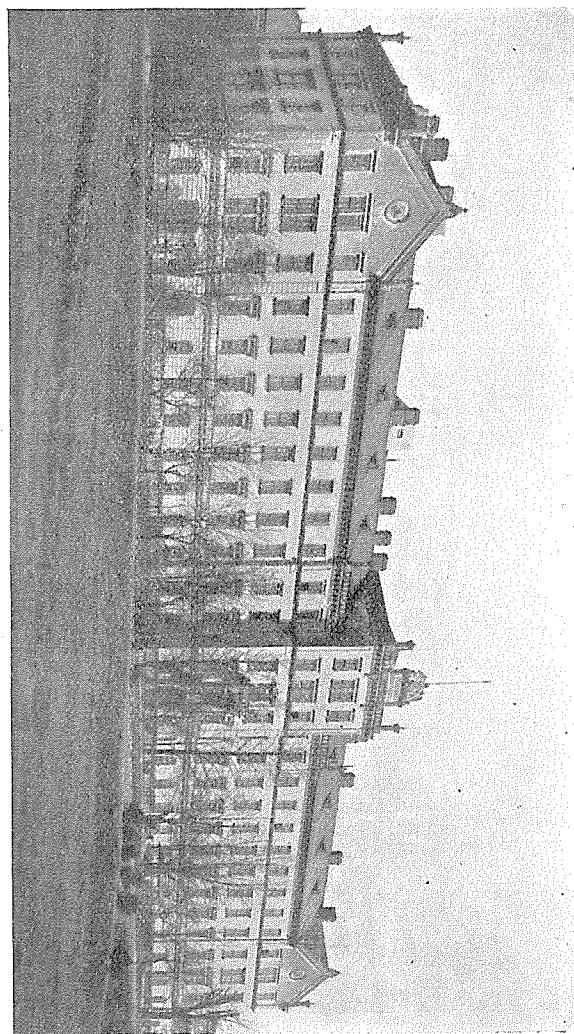

Obr. 23. C. a k. vojenská vyšší reálka.

připravují se k službě vojenské v mezích působnosti nižšího důstojníka. Kadetní škola jízdecká sestává ze 4 ročníků. Předběžné vzdělání: nižší střední škola, aneb čtyřtřídní měšťanská škola s povinnou němčinou a frančtinou.

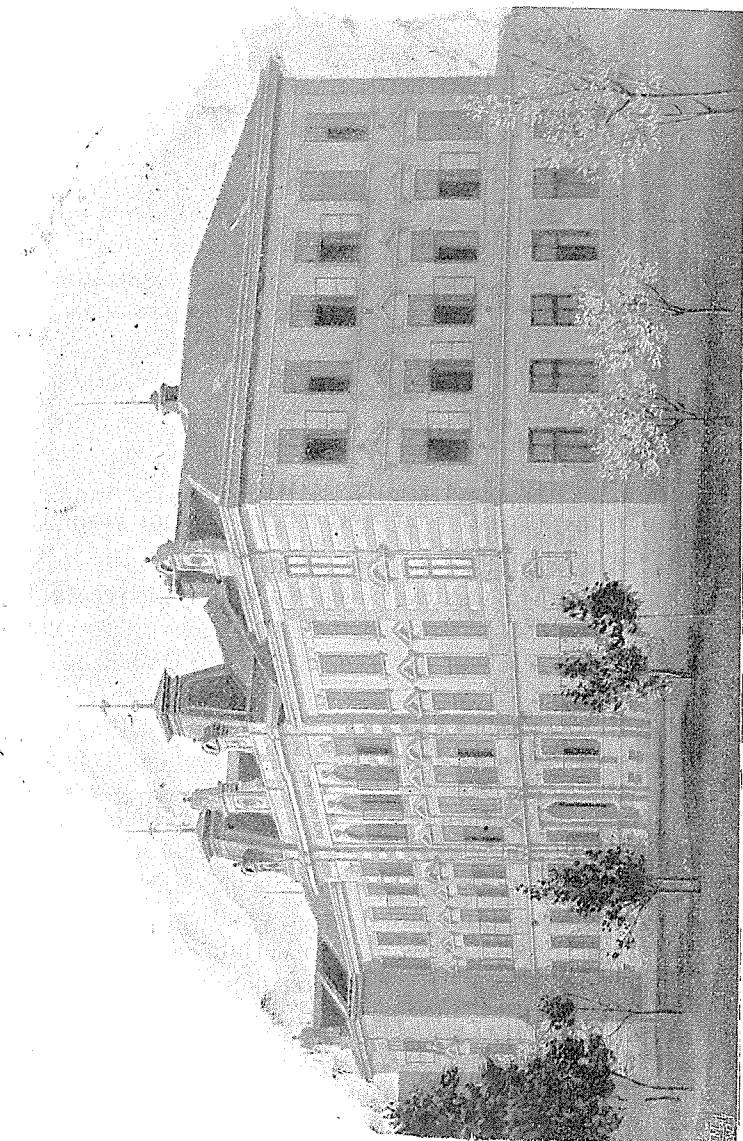
Učebná osnova je podobna učebné osnově vyšší vojenské reálky s připojením výcviku v jízdě.

V obvodu vyšší vojenské reálky zřízena nemocnice chova-

Obr. 24. Byty důstojnické.

necká s lékárniou, určená pro nemocné chovance vyšší vojenské reálky a kadetní školy jízdecké. Zřízení a řád služební je týž jako ve vojenských nemocnicích. Velitelem je přední (štábní) lékař vyšší vojenské reálky. — K výcviku chovanců v jízdě chová se 100 koňů v ústavě.

Obr. 25. Lesnická škola.

Srovnání školství okresu dle národnosti.
(Okres velkou většinou český.)

A. České školy:

1	Mateřské školky	1
Obecné školy		
16	jednotřídních	13
8	dvojtřídních	1
—	trojtřídních	—
2	čtyřtřídních	1
4	pětitřídních	3
2	městanské školy	2
2	pokračov. prům. školy	2
1	speciální běh	1
(1)	odborné školy	3
—	střední školy	2

Kuratoria školní jsou v Hranicích: zimní hospodářské školy a vyšší lesnické školy.

Školní výbory pokračovacích škol průmyslových: v Hranicích (2), Kelči a Podštátě.

8. Fary patří:

I. Děkanství Lipnickém u: 1. Bělotín (Bělotín, Polom, Lučice, Nýdek), 2. Drahotuše (Drahotuše, Hrabůvka, Klokočí, Lhotka, Milenov, Podhoří, Radíkov, Rybáře, Slavíč, Uhřinov, Velká), 3. Hranice (Hranice, Zbrašov a Ústí), 4. Jindřichov (lokalie) (jen Jindřichov), 5. Partutovice (lokalie) (jen Partutovice), 6. Středolesí (lokalie) (jen Středolesí), 7. Střítež (lokalie) (Střítež a Olšovec).

II. Děkanství Kelečském u: 1. Černotín (Černotín, Hluzov), 2. Hustopeče (Hustopeče, Dub, Milotice, Poruba), 3. Kelč (Kelč a Posvátno, Babice, Komárovice, Kladeruby, Malá Lhota, Němetice, Rousko, Skalička, Horní a Dolní Těšice, Zámrsky), 4. Špičky (Špičky, Kunčice, Heřmanice, Kozí Loučky), 5. Paršovice (Paršovice, Opatovice, Rakov, Valšovice).

III. Děkanství Oderském u: 1. Podštát (Podštát, Boňkov, Božkov, Heřmánky, Kovářov, Kyliřov, Lindava, Michalov, Padesátlanů), 2. Spálov (Spálov, Luboměř, Heltínov).

9. Spolky a jednoty.

S rozvojem společenského a hospodářského života vzrůstal přirozeně ruch spolkový a tím i počet spolků na Hranicku. Čítajíš jedině Hranice přes 55 spolků (30 č., 25 něm.). Avšak ani na venkově spolků a jednot neschází, ba místy jest jich až přes příliš, neboť majice týž účel, drobi síly a obyčejně pouze živoří. V některých odlehlych pohorských vesnicích doposud není žádného spolku.

Jsoučtě pak spolky:

A. České:

Sbory dobrovolných hasičů: v Hranicích, Černotíně, Drahotuších, Hustopečích, Kelči, Miloticích, Opatovicích, Malhoticích, Skaličce, Olšovci, Zámrskách, Hluzově, Stříteži, Rakově, Zbrašově, Ústí, Luboměři, Velké, Spálově, Špičkách. Tělocvičné jednoty „Sokol“ jsou: v Hranicích, Hustopečích, Kelči, Drahotuších. Občanské besedy: v Hranicích, Hustopečích, Spálově. Čtenářské spolky: v Rakově, Černotíně, Drahotuších, Hustopečích, Kelči, Miloticích, Ústí, Opatovicích, Malhoticích, Velké. Odbory Ústřední Matice Školské: v Hranicích, Hustopečích, Drahotuších. Odbory Jubilejní jednoty lidumilů: v Hranicích, Hustopečích, Kelči. Hospodářské spolky: v Hranicích, Spálově, Kelči, Drahotuších. Spolek absolventů hospodářské školy: v Hranicích. Spolky sv. Terezie: v Hranicích, Černotíně, Kelči, Partutovicích, Paršovicích. Katolické besedy: v Kelči, Jindřichově. Spolky vojenských vysloužilců: v Hranicích, Drahotuších, Kelči, Spálově. Odbory Národní jednoty pro severovýchodní Moravu: v Hranicích (2), Uhřinově, Drahotuších, Paršovicích. Farmářská jednota Cyrilská: v Černotíně. Učitelská jednota: v Hranicích. Řemeslnicko-živnostenské spolky: v Hustopečích, Hranicích. Spolek majitelů domů: v Hranicích. Včelařský spolek: v Kelči. Družina blahoslavené Anežky České pod ochranou P. Marie: v Hustopečích. Rybářské spolky: v Hranicích a Hustopečích. Okrašlovací spolky: v Hranicích, Spálově a Hustopečích.

Mimo to jsou v Hranicích: Střelecký spolek, Spolek sv. Josefa z Arimathie, Spolek katolických tovaryšů, Akademický feriální klub, Družstvo ke zřízení tělocvičny, Místní odbor českoslovanské obchodnické besedy, Veřejná národní knihovna, Školský spolek „Galaš“, Místní odbor národního a odborného sdružení českoslovanských kovo-pracovníků, Spolek k zachování kostelíčka Panny Marie, Politický spolek (2), Školská pokladna, Spolek pěstitelů králíků a Losovní družstva (2).

B. Německé:

Sbory dobrovolných hasičů: v Bělotíně, Božkově, Kunčicích, Nýdeku, Polomi, Podštátě. Odbory spolku „Bund der Deutschen Nordmährens“: v Bělotíně (mužský i ženský odbor), Heřmanicích, Kunčicích, Lindavě, Kozích Loučkách, Nýdeku, Polomi, Hranicích, Podštátě. Zpěvácké spolky: v Bělotíně, Hranicích. Spolek ke zvelebení chovu dobytka: v Bělotíně. Živnostenská družstva: v Bělotíně, Podštátě. Raiffeisenovky: v Bělotíně, Podštátě. Deutsches Kasino, Jungherrenklub, Radfahrerklub, Grüner Abend, Ortsgruppe des Verbandes der Schneider und verwandten Berufe Österreichs, Chevra Kadischa-Verein, Militär-Veteranen-Verein, Ortsgruppe des deutschen Schulvereines, Unterstützungsverein „Humanitas“ für arme Studierende des k. k. Staats-Gymnasiums, Zweigverein des patriot. Landeshilfsvereines für Mähren, Verschönerungsverein, Ortsgruppe des Vereines der Advokaturs- und Notariatsbeamten in Mähren, Eislaufverein, Ortsgruppe M.-Weisskirchen des Vereines der Schuhmacher Österreichs, Zweigverein des patriot. Frauenhilfsvereines vom roten Kreuze, Israelitischer Frauenverein, Losgesellschaft „Merkur“, Ortsgruppe der Union der Textilarbeiter Österreichs, Zweigverein des Verbandes der Eisen- und Metallarbeiter Österreichs in Wien, Ortsgruppe des Verbandes der Holzarbeiter Österreichs, Frauen- und Mädchen-Ortsgruppe des deutschen Schulvereines, Ferialverein jüdischer Hochschüler „Masada“ vesměs v Hranicích.

Humanitní opatření.

Velikou důležitost mají ústavy zaopatřovací pro chudé, nemocné, k práci neschopné a všelikými nehodami stížené lidi.

Rovněž důležitá jest pomoc, která se poskytuje pilným, na-

daným a chudým žákům kterýchkoliv škol, aby se náležitě vzdělati a lidstvu vědomostmi a prací prospěti mohli.

Četné nadace korporací i šlechetných jednotlivců v obojím směru výše uvedeném shledáváme v Hranicích.

Skoro všechny obce okresu postaraly se o ústavy pro zehudlé a nemocné své spoluobčany. V každé vesničce téměř nacházíme stavení, vykázané pro nemocnice a chudobince obecní.

10. Obecní záležitosti.

Obecní zastupitelství politických či místních obcí složena jsou ze zákonitého počtu členů, volených na 3 roky ve dvou až třech sborech (třídách) voličských.

Představenstvo (městská rada) voleno je ze zastupitelstva a skládá se ze zvoleného starosty a nejméně ze dvou, nejvice ze třetiny údů zastupitelstva (obecni starší nebo městská rada).

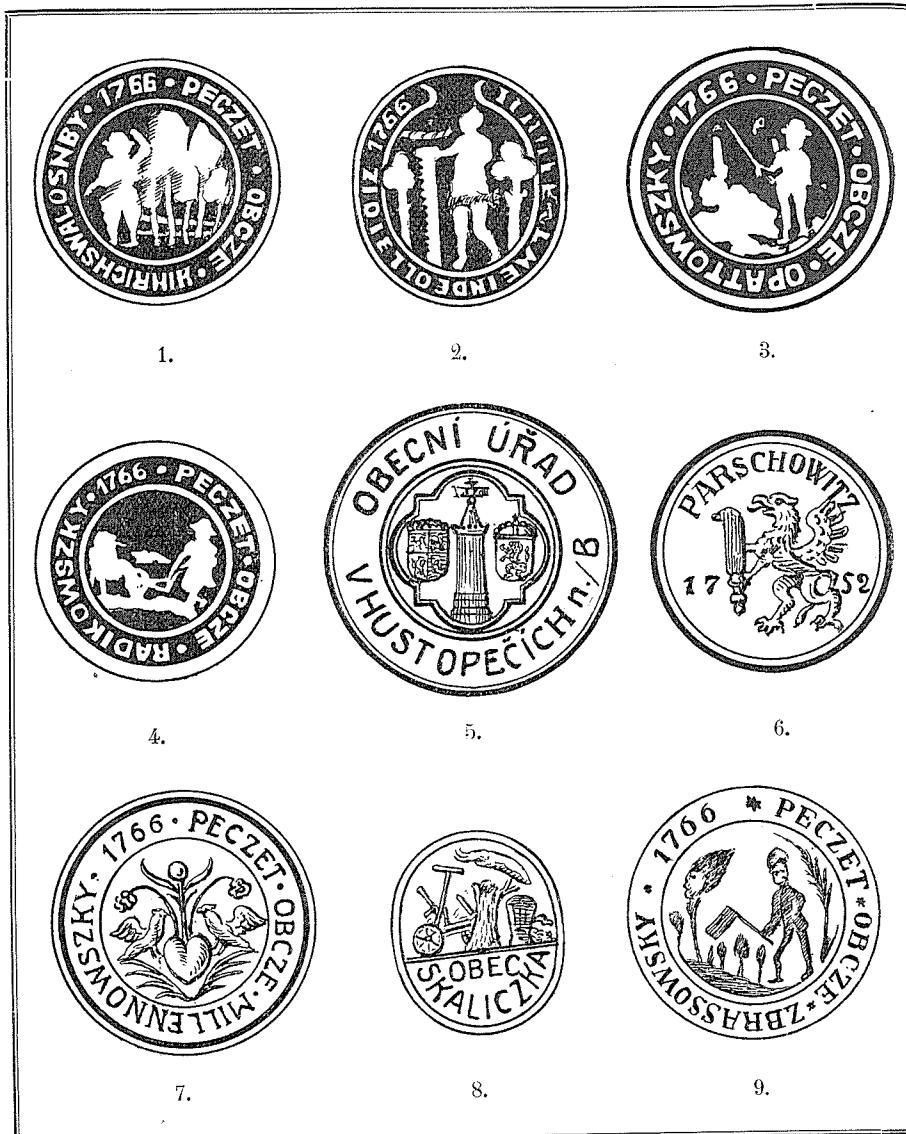
Obecních úřadů je v soudním okresu Hranickém 53 (v Hranicích 2).

Působnost obecních úřadů je dílem samostatná: obec spravuje obecní jmění, záležitosti obecní, přihlíží k bezpečnosti majetku, pečeje o zachování obecních cest, silnic a mostů, koná policii polní, tržní, zdravotní, mravnostní, stavební i požární, dbá o čelední rád, pečeje o chudé a dobročinné ústavy obecní, má účastenství ve správě místních škol, urovnává spory mezi stranami v obci a provádí dobrovolné dražby věcí nemovitých; dílem přenesená, jež týká se záležitosti politických, vojenských, berních, duchodkových i soudních.

Dohled nad obecnimi úřady přísluší v samostatné působnosti zemskému výboru a v přenesené působnosti c. k. okresnímu hejtmanství.

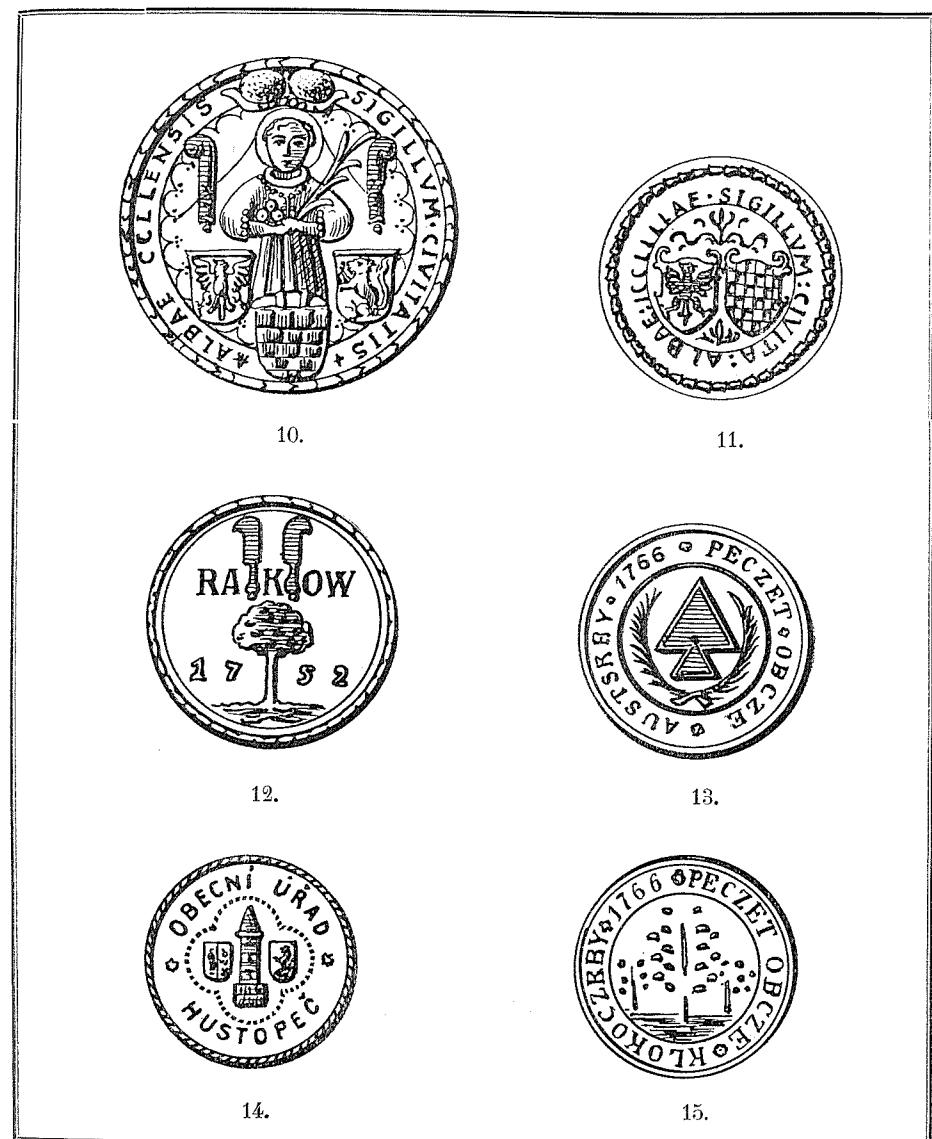
Některé pečeti obecní podáváme na str. 80. a 81.

Pečeti obecní.

1. Jindřichov, 2. Olšovec, 3. Opatovice, 4. Radikov, 5. Hustopeče, 6. Paršovice,
7. Milenov, 8. Skalička, 9. Zbrašov.

Pečeti obecní.

10. Hranice (velká pečeť), 11. Hranice (malá pečeť), 12. Rakov, 13. Ústí,
14. Menší pečeť hustopečská, 15. Klokočí.

11. Úřady.

A. Zeměpanské.

C. k. okresní hejtmanství, okresní školní rada (2), okresní soud, berní a soudní schovací úřad, berní referát okresního hejtmanství, evidence katastru daně pozemkové, poštovní, telegrafní a telefonní úřad, okresní četnické velitelství, oddělení finanční stráže, cestovní úřad, notářství, vesměs v Hranicích.

Četnická stanoviště mají: Hustopeče, Kelč, Podštát, Bělotín, Spálov.

B. Církevní.

Farní úřad v každé farní obci, děkanství v Drahotuších (Lipnické) a Kelči.

C. Samosprávné a soukromé úřady.

Obecní úřad v každé politické obci (v Hranicích 2 — židovská obec), místní školní rada v každé školní obci okresu, silniční výbor v Hranicích, okresní starostenský sbor v Hranicích, okresní nemocenská pokladna v Hranicích, soukromé úřady velkostatků: v Hranicích, ve dvoře Kamenci, Spálově a Podštátě; 5 advokátních a 5 stavebních kanceláří v Hranicích.

D. Peněžní ústavy.

Městská spořitelna v Hranicích, Kelči; kontribučenské záložny v Hranicích, Kelči, Malhoticích, Hustopečích, Spálově a Podštátě; záložny občanské v Hranicích (zastavila platy), Hustopečích, Černotíně, Kelči, Drahotuších; spořitelní a záloženské spolky (Raiffeisenovky) v Hustopečích, Jindřichově, Spálově, Bělotíně; Spar- und Vorschuss-Verein v Hranicích; úvěrní družstvo živnostenské v Hranicích.

Volební skupiny.

A. Do zemského sněmu.

I. Města (i se židovskými obcemi). a) Český volební okres: Hranice, Lipník, Podštát, Drahotuše, Kelč, Nový Jičín, Štramberk, Kopřivnice, Fulnek.

b) Německý volební okres: Hranice, Drahotuše, Lipník, Podštát, Plumlov, Přerov, Kojetín, Tovačov, Prostějov, Německý Brodek, Vyškov, Ivanovice, Bučovice, Slavkov, Přívoz.

II. Venkovské obce. a) Český volební okres: soudní okresy Hranice, Lipník.

b) Německý volební okres: soudní okresy Hranice, Lipník a moravské obvody ve Slezsku.

III. Všeobecná kurie. a) Český volební okres: Olomouc město a soudní okresy Olomouc-okolí, Lipník, Hranice, Šternberk, Libava, Dvorce, Unčov, Rymařov.

b) Německý volební okres: soudní okresy Nový Jičín, Přibor, Fulnek, Moravská Ostrava, Míštek, Frenštát, Valašské Meziříčí, Vsetín, Vizovice, Valašské Klobouky, Bojkovice, Uherský Brod, Bystrice pod Hostýnem, Rožnov, Hranice, Dvorce, moravské obvody ve Slezsku.

B. Do říšské rady.

I. Města (i se židovskými obcemi). a) Český obvod: Přerov, Hranice, Lipník, Kojetín, Tovačov, Kelč, Drahotuše, Fulnek, Podštát.

b) Německý obvod: Hranice, Lipník, Fulnek, Holešov, Přerov, Bystrice pod Hostýnem, Podštát, Kelč, Drahotuše, Dvorce, Beroun, Libava, Budišov, Nový Jičín, Štramberk, Přibor, Kopřivnice, Napajedla, Zlín.

II. Venkovské obce. a) Český obvod: soudní okresy Hranice, Lipník, Valašské Meziříčí, Bystrice pod Hostýnem.

b) Německý obvod: soudní okresy Hranice, Nový Jičín, Přibor, Fulnek, Moravská Ostrava, Míštek, Frenštát pod Radhoštěm, Rožnov, Vsetín, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí, Uherský Brod, Napajedla, Holešov, Bystrice pod Hostýnem, Vizovice, Bojkovice, Strážnice, Uherský Ostroh, Uherské Hradiště.

Vojenské záležitosti.

Hranický okres náleží k doplňovacímu okresu c. a k. řadového vojska pluku čís. 54. v Olomouci a k doplňovacímu okresu c. k. zeměbraneckého pluku čís. 15. v Opavě. Hranická posádka vojenská sestává ze 3. praporu zeměbraneckého pluku čís. 15.

V Hranicích jest expositura domobranecká, spravovaná 1 setníkem a 1 šikovatelem.

12. Statistický

Číslo řadné	Politická obec	ves, město,	Dle národnosti	Katastrální obce	Celková katastrální rozloha	
					ha	a
1	Babice	v.	Č.	Babice	235	97
2	Bělotín	v.	N.	Bělotín	1889	97
3	Božkov	v.	N.	Božkov	901	49
4	Černotín	v.	Č.	Heřmánky	448	43
5	Drahotuše	m.	Č.	Černotín	548	44
				Drahotuše	1002	39
6	Dub	v.	N.	Dub	273	36
7	Heřmanice	v.	NČ.	Heřmanice	395	78
8	Hluzov	v.	Č.	Hluzov	278	54
9	Hrabůvka	v.	Č.	Hrabůvka	306	12
10	Hranice ¹⁾	m.	ČN.	Hranice	1590	29
11	Hustopeče	msts.	Č.	Hustopeče	1143	51
12	Jindřichov	v.	Č.	Jindřichov	1644	72
13	Kelč	m.	Č.	Kelč	1304	75
14	Klokočí	v.	Č.	Klokočí	370	31
15	Kovářov	v.	N.	Kovářov	956	98
16	Kunčice	v.	N.	Kunčice	497	46
17	Kylířov	v.	N.	Kylířov	941	51
				Boňkov	122	69
18	Lhota Malá	v.	Č.	Lhota Malá	296	05
19	Lhotka	v.	Č.	Lhotka	148	76
20	Lindava	v.	N.	Lindava	812	03
21	Loučky Kozi	v.	NČ.	Loučky Kozi	365	30
22	Luboměř	v.	Č.	Luboměř, Heltímov	763	66
23	Lučice	v.	N.	Lučice	345	97
24	Malhotice	v.	Č.	Malhotice	767	21
25	Milenov	v.	Č.	Milenov	622	42
26	Milotice	v.	Č.	Milotice	453	32
27	Nýdek	v.	N.	Nýdek	616	50
28	Olsovec	v.	Č.	Olsovec	706	97
29	Opatovice	v.	Č.	Opatovice	798	91
30	Padesátlání	v.	N.	Padesátlání	530	—
31	Paršovice	v.	Č.	Paršovice, Valšovice	1652	12
32	Partutovice	v.	Č.	Partutovice	1005	47

¹⁾ Včetně politické obec israelitská.

přehled obcí.

Čistý katastrální výnos v K	Nadmořská výška v m	Osady a samoty	Vzdálenost od Hranic v km		
			Počet obyvatel dle sčítání r. 1950	Počet domů dle sčítání r. 1950	Většině s Valšovicemi.
4.778·96	349		16·5	152	28
54.222·06	306		7·5	1288	179
11.962·84	518	Winkelsdorf, sklárna, Heřmánky; mlýn, paseka	17·3	741	81
5.055·52	257	Vápenky, Černotinský mlýn	4·5	562	83
14.864·66	249	Rybáře, Trávnický mlýn, valcha, domy u kadetní školy	3·1	1560	237
43.917·22	255	U Kostelička, Skalka, Obory, Pašeky, U Teplic, Nádraží, cihelny	—	8185	619
58.644·50	275	Valcha, Nový mlýn, Nádraží, u Kremla	13·2	1160	176
24.171·20	275	Čarda, mlýny, Nová Amerika	11·7	631	90
17.930·58	466	Posvátno, mlýny	11·6	2449	421
22.504·92	322	Erbhaus	4·8	244	38
12.971·10	288	Boňkov, Kamenný mlýn	15·9	428	64
7.261·76	503	9.917·40	8·0	370	63
10.603·20	560	10.603·20	16·8	346	54
1.116·86	375	5.328·56	9·1	135	23
5.328·56	315	1.691·76	15·2	222	37
1.691·76	301	9.953·96	6·8	73	16
9.953·96	511	5.191·40	19·3	373	55
5.191·40	365	8.770·16	11·8	167	27
8.770·16	587	7.672·44	23·0	681	128
7.672·44	320	2 mlýny: Pohran. a Dol., paseky (5)	9·8	202	31
16.217·22	321	12.179·42	10·3	473	89
12.179·42	285	8.606·34	6·2	481	84
8.606·34	272	23.341·82	10·3	368	57
8.462·66	366	19.482·44	10·5	290	45
12.482·44	292	14.490·30	5·0	401	64
14.490·30	302	5.942·84	6·5	546	95
5.942·84	507	23.341·82	13·5	280	42
23.341·82	335	9.518·38	9·0	481	84
9.518·38	556	3 větrné mlýny	10·8	505	85

Číslo řadné	Politická obec	Ves, městys, město	Dle národnosti	Katastrální obce	Celková kata- strální rozloha	
					ha	a
33	Podštát	m.	N.	Podštát	126	06
				Město	397	10
				Hor. předm.	195	43
34	Polom	v.	N.	Polom	823	06
35	Poruba	v.	Č.	Poruba	411	78
36	Radíkov	v.	Č.	Radíkov	704	97
37	Rakov	v.	Č.	Rakov	493	45
38	Rousko	v.	Č.	Rousko	530	21
39	Skalička	v.	Č.	Skalička	420	65
40	Slavič	v.	Č.	Slavič	526	12
41	Spálov	msts.	Č.	Spálov	1930	03
42	Středolesí	v.	N.	Středolesí	758	30
43	Střítež	v.	Č.	Střítež	1481	79
44	Špičky	v.	Č.	Špičky	704	66
45	Těšice Dolní	v.	Č.	Těšice Dolní	254	90
46	Těšice Horní	v.	Č.	Těšice Horní	321	63
47	Uhřinov	v.	Č.	Uhřinov	337	80
48	Ústí	v.	Č.	Ústí	335	40
49	Velká	v.	Č.	Velká	576	33
50	Vysoká	v.	Č.	Vysoká	474	21
51	Zámrsky	v.	Č.	Zámrsky	801	79
52	Zbrašov	v.	Č.	Zbrašov	374	94

Čistý kata- strální výnos v K	Nadmořská výška v m	Osady a samoty	Vzdálenost od Hranic v km	Počet obyva- telů dle sčítání r. 1900	Počet domů dle sčítání r. 1900
1.714·54					
5.451·42	500	Bělidla, paseky	14·3	1518	214
2.546·54					
19.451·68	308		9·7	625	79
9.762·36	291	Porubský dvůr, větrný mlýn	15·3	282	54
6.860·88	541		11·8	269	50
12.591·46	334		10·4	399	72
12.665·62	373		11·0	353	57
10.923·10	268		7·6	420	71
16.644·52	250	Kolna	6·3	387	63
20.379—	570	Skála P. Marie, vodní i větrné mlýny, hájovny, Potůčky	25·0	1254	235
8.047—	615	Bienenmuck, Bělidla	13·0	296	54
20.594·38	320		7·4	788	125
14.003·56	362	Kačena	9·9	397	75
4.843·98	350		11·0	119	21
5.000·74	373		8·5	147	26
3.438·26	544		10·4	172	30
7.195·14	260	Novosady	5·2	442	72
14.209·58	261		3·6	483	81
8.070·44	356	větrný mlýn	15·9	206	41
19.200·62	372	větrný mlýn, Kamenc	12·3	445	67
4.484·74	389	Teplice	2·9	219	39

Nejvíce domů mají: Hranice 619, Kelč 421, Drahotuše 237 a Spálov 235; nejméně: Lhotka 16, Dolní Těšice 21, Boňkov 23 a Horní Těšice 26. Nejvíce obyvatelů vykazují: Hranice 8185, Kelč 2249, Drahotuše 1560 a Podštát 1518; nejméně: Lhotka 73, Dolní Těšice 119, Boňkov 135 a Horní Těšice 147.

13. Spojovací prostředky.

Průmysl a obchod kraje usnadňují:

Železnice: C. k. Severní státní dráha císaře Ferdinanda o dvou kolejích, jedna z nejdůležitějších drah v říši, protíná celé území směrem severovýchodním a má následující stanice: Drahotuše, Hranice (obr. 26.), Bělotín (zast.), Polom. Denně projíždí průměrně 85 vlaků; z nich je 8 osobních, 10 rychlovlaků a na 70 nákladních vlaků. Nákladní vlaky směrem k Vídni od Krakova a Mor. Ostravy nejvíce vozí uhlí, obilí, naftu, sůl, polský dobytek, směrem od Vídne ke Krakovu prázdné vozy zpět a tovary.

V Hranicích připojuje se k hlavní trati Severní dráhy c. k. místní dráha Hranice—Vsetín se stanicemi: Hranice město, Teplice (zast.), Černotín—Kelč, Černotín (zast.), Milotice, Hustopeče. Dráha usnadňuje spojení s Valašskem. Denně projíždí 8 vlaků smíšených.

Silnice. Císařská silnice od Lipníka přes Slavič, Drahotuše, Hranice, Bělotín, Polom a Dub k Novému Jičínu. Postavena byla r. 1784. Probíhá celým okresem sv. směrem rovnoběžně s hlavní trati Severní dráhy.

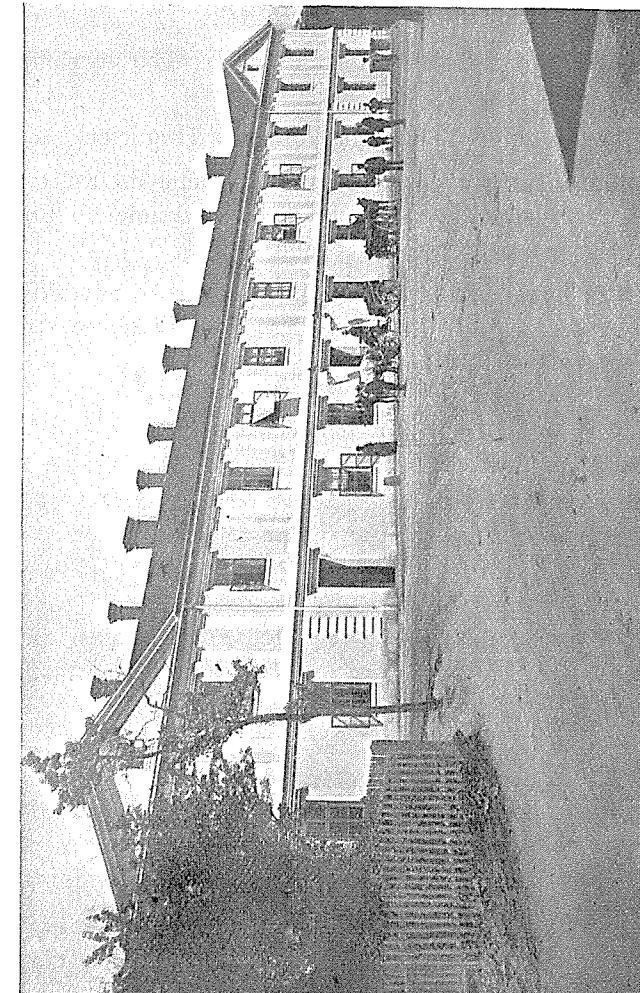
Okresní silnice (většinou II. třídy): Hranice—Olšovec—Podštát—Luboměř—Spálov, Hranice—Střítež—Jindřichov, Střítež—Bělotín, Hranice—Černotín—Milotice—Hustopeče, Hranice—Ústí—Kelč—Babice, Hranice—Velká—Hrabůvka—Radíkov, Olšovec—Partutovice—Lindava, Ústí—Skalička—Kelč, Skalička—Zámrsky, Ústí—Rousko—Všechovice, Černotín—Opatovice—Paršovice—Rakov, Velká—Drahotuše, Rakov—Biškovice, Milotice—Špičky—Kunčice—Bělotín, Milotice—Kozi Loučky—Heřmanice—Dub, Drahotuše—Klokočí—Milenov, Opatovice—Malhotice—Všechovice, Hustopeče—Vysoká—Dub, Hranice—Zbrašov—Valšovice—Paršovice, Klokočí—Hrabůvka, Ústí—Opatovice, Opatovice—Biškovice, Paršovice—Lhota, Olšovec—Střítež.

Silniční přírůžka obnášela r. 1905 24%. Doprava na silnicích trpí neobyčejně příkrým stoupáním.

Cesty obecní jsou ve stavu chatrném. Za dešťivého počasí tone chodec i povoz v bezedném blátě. Za příšušku rozvraty,

hluboké kolejí vyjeté a ohromné hroudny, které rozdrcený způsobují mraky prachu.

Řeka Bečva na jaře, kdy má hojnou vodu, poskytovala la-

Obr. 26. Severní nádraží v Hranicích.

cinou dopravu dříví z Valašských hor. Dříve hojněji (před regulací) spaliti bylo lze plně na dravé řece.

Pošty. V okresu je: Jeden c. k. erární poštovní, telegrafní a telefonní úřad s c. k. poštovní spořitelnou v Hranicích; k jeho

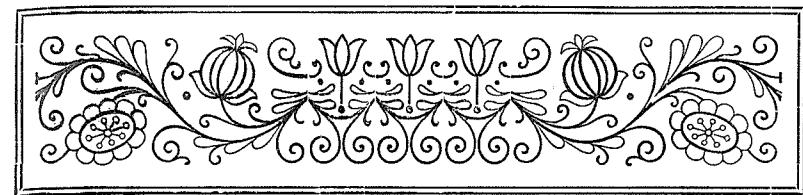
obvodu náležejí obce: Velká, Hrabůvka, Radíkov, Lhotka a Olšovec s denním spojením rurálním listonošem, dále Zbrašov, Ústí, Skalička s poštovnami. Poštovní úřady jsou v obcích: Černotíně, Miloticích, Hustopečích, Kelči, Paršovicích, Podštátě, Spálově, Stříteži, Bělotíně, Polomi, Drahotušich.

Telegrafy jsou při poštovních úřadech v Hranicích, Kelči, Hustopečích, Podštátě, Drahotušich.

Telefon státní při telegrafním úřadě v Hranicích.

Povozná pošta pro dopravu osob z Hranic do Kelče a zpět dvakrát denně, jízdné za osobu 80 hal.; z Hranic do Podštátu a zpět dvakrát denně, jízdné za osobu 80 hal.

Fiakři a dostavník v Hranicích na nádraží Severní dráhy u každého vlaku ve dne i v noci. Pro pohodlí obecenstva stanoven městským úřadem přesný řád a pevné sazby.

II. Jednotlivé obce.

Hranice

rozprostřeny na úbočí posledních odnoží Karpat i Sudet, jsou středem a klíčem k romantice našeho okresu; rozkládají se na pravém břehu řeky Bečvy v místech, kde sevřena je řeka tato naposledy hornatým krunýrem, vtékajíc do úrodného údolí svého dolního toku v nadmořské výšce 255 m, $49^{\circ} 33'$ severní šířky a $35^{\circ} 25'$ východní délky dle Ferra.

Z alidnění. V r. 1900 měly 619 domů s 8185 obyvateli, z nichž bylo 5718 Čechů, 2367 Němců, 100 jiných národností; dle náboženství 7712 katolíků, 134 evangelíků, 306 israelitů, 33 jiných vyznání.

Po způsobu ostatních měst středověkých byly i Hranice městem opevněným, leč z mohutných druhdy hradeb znamenati lze totík nepatrné zbytky; stavby, které dříve stávaly za městskými hradbami, splynuly s městem vnitřním v jednolitou obec. (Obr. 27. a 28.)

Území Hranic je nerovné, což způsobují oba přítoky bečevské s pravé strany: Ludina se svou pobočkou Struhovku a Velička. Mezi těmito potoky táhne se hřeben, který nese na sobě hrđe město kdysi opevněné. V údolí toku obou jmenovaných potoků stojí řady domků většinou přízemních — části města mladší. Jsou to ulice Čaputova, Komenského, Galasova, Čechova, Vrchlického a Motošín.